UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Kristýna Peychlová

Střídavá péče jako opatření rodinného práva a reflexe změn v instituci rodiny

Bakalářská práce

Praha 2010

Autor práce: **Kristýna Peychlová**

Vedoucí práce: **PhDr. Gabriela Munková, CSc.**

Oponent práce:

Datum obhajoby: 2010

Hodnocení:

Bibliografický záznam

PEYCHLOVÁ, Kristýna. *Střídavá péče jako opatření rodinného práva a reflexe změn v instituci rodiny*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií, 2010. 113 s. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Gabriela Munková, CSc.

Anotace

Bakalářská práce „Střídavá péče jako opatření rodinného práva a reflexe změn v instituci rodiny“ se zabývá otázkou prospěšnosti střídavé péče jako porozvodového opatření péče o děti.

Střídavá péče je interpretována jako odpověď rodinného práva na jednu z potřeb současné, postmoderní rodiny, jejímž stavebním kamenem jsou citové mezilidské vztahy, typickým rysem variabilita forem a základními hodnotami rovnost pohlaví, svoboda a práva jednotlivce. Teoretická část práce je uvedena exkurzem do historie legislativy a praxe porozvodového opatrovnictví nezletilých dětí na českém území. Následně předkládá rozbor důvodů uzákonění střídavé péče. Analytická část předkládá teoretický rozbor především zahraničních vědeckých poznatků rozlišující přínosy a nedostatky střídavé péče. Identifikuje faktory, které určují, zda je dané uspořádání v konkrétním případě žádoucí. Následně poskytuje srovnání střídavé a výhradní péče z hlediska jejich potenciálu splňovat podmínky řádné rodičovské výchovy jako takové, uspokojovat zájmy dítěte a zajistit rovnost pohlaví mezi ex-manžely.

Zevrubné teoretické zmapování tématu, které tato práce podává, vycházející hlavně z výsledků zahraničních výzkumů, by mělo posloužit především jako základ obsáhlejšího empirického výzkumu postojů a zkušeností se střídavou péčí v české společnosti.

Annotation

The Bachelor thesis “Joint custody as a provision of family law and a reflection of the changes in the institution of the family” elicits the question of the efficiency of joint custody as a post-divorce childcare arrangement.

Joint custody is interpreted as a way to satisfy the needs of the contemporary family. The postmodern family is defined by emotional interpersonal relationships and a variety of structures. This unit is created around values such as gender equality, freedom and the rights of the individual. The theoretical part of the thesis is introduced by a look into the history of the legislation and practice of post-divorce custody trials dealing with under-age children in the Czech region. Consequently it presents an analysis of the reasons for the codification of joint custody. The analytical section brings to light a theoretical breakdown of primarily foreign scientific findings which distinguish between the assets and shortcomings of joint custody. It identifies factors which determine if a particular type of guardianship is desirable in a specific case. It also compares joint and sole custody from the perspective of each option’s potential to fulfil the criteria of proper parental care as it relates to the best interests of the child, in keeping with the current societal acknowledgement of the importance of gender equality.

The thorough theoretical exploration of the topic which this paper presents, based mainly on the outcomes of foreign research studies, is recommended to be used as a basis for wider empirical research into the attitudes to and experiences with joint custody in the Czech society.

Klíčová slova

Střídavá péče, výhradní péče, rodina, rozvod, rodičovství, výchova, zájmy dítěte, postmoderní společnost, rovnost pohlaví

Keywords

Joint custody, sole custody, family, divorce, parenthood, childrearing, interests of the child, postmodern society, gender equality

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne …… Kristýna Peychlová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala paní PhDr. Gabriele Munkové, CSc. za odborné vedení práce a cenné rady, panu PhDr. Vladimíru Fiedlerovi za poskytnutí rozhovoru, Mgr. Aleši Koubkovi a Petře Křížové za zpřístupnění materiálů Ministerstva spravedlnosti a všem, kteří práci připomínkovali, za nedocenitelnou pomoc a inspiraci.

OBSAH

Projekt bakalářské práce 9

1 ÚVOD 12

1.1 Vymezení poznávacího problému 14

1.2 Cíle práce a výzkumné otázky 21

1.3 Teoretická východiska 23

1.4 Hodnotová východiska 29

1.5 Metodický přístup 30

2 TEORETICKÁ ČÁST 31

2.1 Vývoj legislativy a praxe porozvodové péče o děti v ČR 31

2.2 Kritika stávající praxe v oblasti porozvodové péče 37

2.3 Důvody zavedení střídavé péče do zákona o rodině 39

2.3.1 Kritéria hodnocení vhodnosti střídavé péče 52

3 ANALYTICKÁ ČÁST 53

3.1 Analýza odborných zjištění o žádoucnosti střídavé péče 53

3.1.1 Rozbor postojů podporujících střídavou péči 55

3.1.2 Rozbor postojů zpochybňujících střídavou péči 58

3.1.3 Výsledky analýzy kladů a záporů střídavé péče 61

3.1.4 Jaké faktory mají vliv na prospěšnost střídavé péče? 68

3.2 Srovnání střídavé a výhradní péče 73

4 ZÁVĚR 75

5 RESUMÉ 78

6 SUMMARY 80

7 POUŽITÁ LITERATURA 82

8 SEZNAM PŘÍLOH 92

PŘÍLOHY 93

Seznam tabulek

Tabulka 1: Svěřování dětí do péče po rozvodu v ČR 1995-1999.....34

Tabulka 2: Svěřování dětí do péče po rozvodu v ČR 2000-2004 36

Tabulka 3: Svěřování dětí do péče po rozvodu v ČR 2005-2009.....36

Tabulka 4: Srovnání kapacity střídavé a výhradní péče naplnit cíle výchovy, zájmy dítěte a ideál rovnosti pohlaví za předpokladu intervence jmenovaných faktorů 73

Projekt bakalářské práce

Předpokládaný název:

Střídavá péče jako institut rodinného práva a jako důsledek změn v rodině. Srovnávací studie České republiky a Velké Británie.

Námět:

V této bakalářské práci bych chtěla provést srovnání dvou podob střídavé péče jako institutu rodinného práva - v reáliích České republiky a Velké Británie. Na základě toho se budu věnovat vztahu mezi zavedením a používáním legislativy střídavé péče a moderní podobou instituce rodiny (a roli dítěte v ní) ze sociologického hlediska.

Budu vycházet ze zákona o rodině ČR a srovnatelného zákona VB (The Children Act 1989), které poslouží jako právní zakotvení dané politiky. Dále se budu věnovat agendám a krokům podniknutým v této oblasti zainteresovanými ministerstvy (MPSV ČR, MS ČR, UK Ministry of Justice, Social Security and Child Support Commissioners), prostuduji dostupné statistiky a výzkumná šetření zabývající se danou problematikou. Vzhledem k tomu, že toto téma ještě nebylo v českém prostředí sociologicky zpracováno a dostupné studie a literatura z českého prostředí jsou převážně psychologické, nevyhnu se ve své analýze nutnosti používat psychologické zdroje. Mým záměrem ale je zkoumat především sociologické a rodinně-právní aspekty jevu a popř. naznačit jeho důsledky pro sociální politiku.

Mým cílem je dojít ke zjištění, v jaké fázi je situace v oblasti legislativy střídavé péče v ČR ve srovnání s VB, potažmo dalšími státy EU a do jaké míry lze tento institut rodinného práva hodnotit pozitivně. Ve svém hodnocení budu stavět především na teoretických sociologických východiscích, zahrnujících teorie genderové rovnosti, nediskriminace otců ve výchově dětí a především současné pojetí instituce rodiny. Nakonec bych chtěla na tomto základě navrhnout, kam by se měla česká legislativa střídavé péče v budoucnosti vyvíjet.

Metodologie:

- Srovnávací (případová) studie
- Studium teoretických literárních zdrojů
- Sekundární analýza – statistiky, výzkumná šetření
- Rozhovory s experty – faktické údaje
- (Polostandardizované rozhovory s rodiči vychovávajícími děti ve střídavé péči – kvalitativní analýza)

Teoretický základ:

- Rodinné právo v ČR a ve VB (Zákon o rodině, Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, Listina základních práv a svobod, The Children Act 1989)
- Sociologie rodiny a modernity (Možný, Giddens, Beck)
- Rovina sociálně politická (MPSV – politika vůči neúplným rodinám)
- Rovina sociálně psychologická (Bakalář, Dudová, Warshak)

Orientační seznam literatury:

BAKALÁŘ, E. a kol. 2006. *Rozvodová tematika a moderní psychologie.* Praha: Karolinum.

BECK, U. 2004. *Riziková společnost: Na cestě k jiné moderně*. Praha: SLON. Přeložil O. Vochoč.

DUDOVÁ, R. 2005. *Otcovství po rozchodu manželského páru*. Praha: SOÚ AV ČR.

GIDDENS, A. 2003. *Unikající svět.* Praha*:* SLON. Přeložila J. Ogrocká.

KŘÍŽKOVÁ, A. et al (eds.) *Práce a péče.* Praha: SLON.

MAŘÍKOVÁ, H. (ed.) 2000. *Proměny současné české rodiny*. Praha: SLON.

MOŽNÝ, I. 2008. *Rodina a společnost*. Praha: SLON.

MOŽNÝ, I. 2002. *Sociologie rodiny*. Praha: SLON.

PLAŇAVA, I. 2000. *Manželství a rodiny: struktura, dynamika, komunikace*. Brno: Doplněk.

SCHEPARD, A. I. 2004. *Children, courts, and custody : interdisciplinary models for divorcing families*. Cambridge (UK): Cambridge University Press.

SILVA, E. B. & SMART, C. 2002. *The* new *family?* Sage: London.

SMART, C., NEAL, B., WADE, A. 2001. *The changing experience of childhood: families and divorce*. Cambridge (UK): Polity.

SMART, C. & NEAL, B. 1999. *Family fragments?* Malden (Mass.): Polity Press.

SMART, C. & STEVENS, P. 2000. *Cohabitation breakdown.* London: Family Policy Studies Centre for the Joseph Rowntree Foundation.

SMART, C. 1997. Wishful thinking and harmful tinkering? Sociological reflections on family policy. *Journal of Social Policy* 26 (3): 301-321. Cambridge (UK): Cambridge University Press.

SULLEROT, E. 1998. *Krize rodiny.* Praha: Karolinum. Přeložila H. Beguivinová.

VESELÁ, R. a kol. 2005. *Rodina a rodinné právo*. Praha: Eurolex Bohemia.

WARSHAK, R. A. 1996. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Praha: Portál. Přeložil E. Bakalář.

Bakalářské práce:

LÁSKOVÁ, A. 2006. *Neúplné rodiny a jejich sociální zabezpečení v ČR a ve VB*. Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova. Fakulta sociálních věd. Institut sociologických studií.

ŽÍLOVÁ, T. 2008. *Vliv rozvodu na dítě a práce s rodinným systémem*. Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova. Filosofická fakulta. Katedra sociální práce.

Konzultant: PhDr. Gabriela Munková CSc.

1 ÚVOD

Otázka střídavé péče se v České republice v posledních letech stala palčivým tématem, často diskutovaným nejen v soudních síních, psychologických ordinacích a v domovech rozvodem postižených rodin, ale také v celém spektru informačních médií[1]. Vůbec první příčinou objevení se tohoto problému je vysoká míra rozvodovosti u nás, která si od poloviny 20. století udržuje vzestupný charakter. Česká republika je jednou ze zemí s nejvyšší úrovní rozvodovosti v Evropě – stejnou nebo vyšší míru zaznamenávají jen Belgie, Estonsko nebo Litva (Key figures on Europe 2006: 53). K tomu, aby se téma střídavé péče dostalo do popředí zájmu znalců i široké veřejnosti, dále přispěla skutečnost, že v našem prostředí i po uzákonění střídavé péče většinou rozvodové soudy svěřují děti do výhradní péče matkám (viz kapitola 2.1) a to obvykle bez posouzení konkrétních okolností (Fiedler 2010). Proti tomuto trendu se v průběhu posledního desetiletí zdvihla vlna odporu především ze strany psychologů a rozvedených otců[2], reflektující zjištění zahraničních výzkumů i českých odborníků o potenciální škodlivosti upřednostňování výhradní mateřské péče i společenské změny v chápání práv dítěte, otcovství a rozdělení rodičovských rolí (viz Warshak 1995).

Střídavá péče jako institut rodinného práva tedy odráží celkové proměny rodiny, ke kterým došlo v průběhu 20. století. Moderní ideál tzv. *nukleární rodiny* (zahrnující dospělý heterosexuální pár a jeho biologické či adoptované potomky) stále více ustupuje skutečnosti sestávající z rodin *binukleárních*[3] a rodin, které mají v čele rodiče-samoživitele (Giddens 2005: 167-173). Do zorného úhlu vstupuje téma genderové rovnosti či neutrality při výchově dětí a materiálním zaopatřování rodiny, typický aspekt současné podoby rodiny v porovnání s jejími podobami historickými (Smart 1989: 1-2).

---

[1] Viz např. článek z MF Dnes Radky Wallerové (2010: A4) "Dítě mezi dvěma pokojíčky", "Poradnu pro zoufalé muže" na Blesk.cz (2009) nebo reportáž ČT24 "ÚS: Pouhý nesouhlas matky nesmí zamezit střídavé péči ze dne 12. dubna 2010.

[2] Viz např. články a výzvy na http://www.stridavka.cz [cit. 2010-05-01], http://iustin.cz [cit. 2010-05-01].

[3] Binukleární rodina je „[r]odinný systém" vzniklý tím, že každý z rozvedených rodičů, mezi kterými se dítě pohybuje, založí nový partnerský vztah, popř. i novou rodinu (Giddens 2005: 173) - viz příloha č. 1.

Záměrem této práce je zjistit, zda střídavá péče jako alternativní opatření porozvodové péče má kapacitu naplnit očekávání spojená s jejím uzákoněním lépe než péče výhradní, kterou příznivci střídavé péče navrhují tímto uspořádáním nahradit. Vzhledem k tomu, že v českém prostředí ještě nebyl proveden obsáhlejší sociologický výzkum této problematiky, kladu si za cíl zmapovat poznatky především zahraničních výzkumných šetření a odborníků a provést tak podrobnou teoretickou konceptualizaci tématu, která by mohla posloužit jako základ takového širšího šetření.

V úvodní části práce vymezuji pojmy „střídavá péče“, „společná péče“ a „výhradní péče“, specifikuji výzkumný problém, cíle práce a výzkumné otázky a upřesňuji teorie a hodnoty, z nichž vychází následně předložená argumentace. Teoretická část nabízí nástin historického vývoje legislativy a praxe porozvodového opatrovnictví v českém prostředí. Dále jsou zde identifikovány důvody zavedení střídavé péče do české rodinné legislativy, které ve zkratce charakterizuji jako cíle rodičovské výchovy a péče, zájmy dítěte, rovnost pohlaví a výhody oproti výhradní péči. Analytická část, ústřední bod práce, podává rozbor odborných zjištění vytyčujících klady a zápory opatření střídavé péče a její následné srovnání s péčí výhradní. Součástí analytické části je rovněž vysvětlení šesti hlavních faktorů, které míru prospěšnosti střídavé péče značně ovlivňují.

Téma střídavé péče jsem pro svou bakalářskou práci zvolila z důvodu svého zájmu o rodinné právo a sociologii rodiny a především pak proto, že se jedná o problém, který dosud nebyl v českém prostředí konsistentněji zpracován. Zcela neodbornou pohnutkou pro volbu této tématiky mi pak byly osobní zkušenosti vyrůstání v rozvedené rodině a mnohá setkání s příběhy jiných takových rodin.

V předkládané podobě práce jsem upustila od svého poněkud velkorysého původního záměru provést srovnávací studii České republiky a Velké Británie z hlediska přístupů ke střídavé péči, neboť jsem v průběhu studia materiálů narazila na obtíže získat srovnatelná data. Empirická studie takového formátu by náročností zpracování a rozsahem příliš přesahovala rámec bakalářské práce. Rozhodla jsem se tedy soustředit na případ České republiky s vyhlídkou, že se v budoucnu dané tematice budu věnovat intenzivněji. Z důvodu komplexity tématu a existence omezeného množství výzkumů, které mu v českém prostředí věnovaly pozornost, jsem se rozhodla

v této práci učinit první krok ke svému případnému budoucímu empirickému výzkumu tím, že zde téma detailně teoreticky zpracuji.

1.1 Vymezení poznávacího problému

Hlavním výzkumným problémem této práce je otázka prospěšnosti střídavé péče jako v současné době intenzivně propagovaného, ale zároveň zpochybňovaného řešení porozvodové situace péče o potomka, sloužícího jako alternativa péče výhradní.

Střídavá péče byla do českého rodinného práva zavedena v roce 1998 po vzoru zahraničních příkladů a v reakci na změny společenských postojů k rozdělení rodičovských rolí, odporující dosavadnímu trendu svěřování dětí do výhradní mateřské péče. Důsledkem toho, že ale i více než deset let po uzákonění institutu střídavé péče tato praxe přetrvává – v roce 2009 byly v 85 % případů soudních opatrovnických řízení u věci rozvodu děti svěřeny do výhradní mateřské péče, zatímco pouze necelých 6 % dětí bylo svěřeno do péče střídavé (viz tab. 3, s. 36) – začala v poslední době debata o žádoucnosti střídavé péče opět ožívat. Zatímco někteří bojují za její stanovení prioritním řešením porozvodové péče o děti, tak, jak je tomu v řadě jiných západních států (srov. Vodička a kol. *200-?*: 3,38), jiní vyjadřují pochyby ohledně její žádoucnosti především v případech, kdy s ní jeden z rodičů nesouhlasí (srov. Hrušáková & Novák 1999: 32-3).

Abychom mohli svědomitě zodpovědět otázku, zda má střídavá péče být přednostním řešením, je třeba prozkoumat pokud možno všechna zásadní pro a proti tohoto institutu vyplývající ze zahraničních i českých zkušeností, která pomohou komplexitu této problematiky osvětlit a dají pokud možno základ pro obsáhlejší výzkum tématu v českém prostředí.

Vymezení pojmu „střídavá péče“/ „střídavá výchova“

Společně s konceptem „společná péče/výchova“ byl tento termín zaveden do české právní úpravy v roce 1998 novelou rodinného práva, zákonem č. 91/1998 Sb. jako označení alternativního řešení opatrovnických poměrů nezletilých dětí v případě rozvodu manželství rodičů. Institut střídavé péče tak doplnil do té doby jediné existující opatření porozvodové péče o dítě, tzv. výhradní péči jednoho rodiče (viz níže).

Holub a kol. (2007: 64) popisují charakter opatření střídavé péče následovně.

> „Střídavá výchova znamená, že dítě bude svěřeno v určitém přesně vymezeném časovém období do výchovy jednoho rodiče a v dalším časovém období do výchovy druhého rodiče. Soud současně vymezí práva a povinnosti obou rodičů v těchto střídajících se časových úsecích.“

Součástí dohody o střídavé péči („práva a povinnosti obou rodičů“) je úprava nezbytných záležitostí jako zachování školní docházky dítěte, financování jeho potřeb, bydliště a vybavení každého z nich (Dudová 2005). Důležitými okolnostmi, které musí být při rozhodování o střídavé péči zváženy, jsou tedy dostatečná blízkost bydlišť obou rodičů (snižující pravděpodobnost narušení kontinuity prostředí dítěte), jejich schopnost plnit vzájemné finanční závazky, určení oficiálního trvalého bydliště dítěte, zdraví a věk, potažmo psychická vyspělost dítěte (Holub a kol. 2007: 66, 78). Zákon nespecifikuje, jak dlouhé by časové úseky střídání měly být. Délku časového úseku, který bude dítě střídavě trávit v bydlišti každého z rodičů, tedy určí soud na základě znaleckého posudku, mínění rodičů a přání dítěte (je-li schopno jej samostatně formulovat), přičemž všechna tato vyjádření by měla vycházet ze snahy co nejlépe naplnit zájmy daného dítěte (Holub a kol. 2007: 64). Někteří považují střídání po měsících za výhodné pro děti i rodiče, stejně jako z administrativního hlediska (např. „pro stanovení výživného“), ale „řada dětí vítá spíše kratší období střídání pobytu…“, např. po jednom nebo dvou týdnech, což ukazuje, že je důležité brát v potaz nejen praktické výhody uspořádání (ibid.) Daný časový úsek zahrnuje nejen čas, kdy se dítě nachází v bezprostřední přítomnosti toho kterého rodiče nebo v jeho bydlišti, ale rovněž dobu, kdy navštěvuje školní zařízení a mimoškolní kroužky, stejně jako čas, který tráví např. u jiných členů rodiny nebo s přáteli – důležité je, že daný rodič má za něj po určenou dobu výhradní odpovědnost.

Zákon přesně neuvádí, jakým způsobem by měla být v případě rozhodnutí o střídavé péči upravena vyživovací povinnost každého z rodičů, z komentářů k němu ale vyplývá, že úsilí by mělo být o to, aby dítěti zajišťovala alespoň zachování dosavadního statusu a zároveň vycházela z výdělečných poměrů každého z rodičů (c. d.: 66, Hrušáková a kol. 1998: 78).

Existují neshody ohledně toho, zda by střídavá péče měla být nařízena pouze v případech, kdy se na ní rodiče sami dohodnou (pak jde obvykle o dohodu o poměrech nezletilého dítěte v době po rozvodu, kterou nemusí soud schvalovat), nebo zda by mohla být nařizována i jako opatření potenciálně řešící konfliktní vztah mezi rodiči. Samotný zákon o rodině (§ 26, odst. 2) rozhodnutí o střídavé péči klade následující podmínky:

> „Jsou-li oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a mají-li o výchovu zájem, může soud svěřit dítě do společné, popřípadě střídavé výchovy obou rodičů, je-li to v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby."

Podmínění střídavé péče výchovnou způsobilostí a zájmem *obou* rodičů o výchovu společného potomka je zásadní, neboť pouze v takovém případě lze očekávat, že pravidelná výchova každého z nich bude plnit svůj účel (viz sekce kapitoly 2.3 zabývající se cíli rodičovské péče). Někteří komentátoři zákona o rodině však tuto podmínku považují za samoúčelnou (Hrušáková a kol. 1998: 75).

Podmínka vyhovění zájmům dítěte a „lepšího" zajištění jeho potřeb odkazuje na nutnost porovnat „prostředí a podmínky, v nichž nezletilé děti žijí v době rozvratu manželství jejich rodičů, s prostředím a podmínkami, v nichž by nezletilé děti žily patrně po rozvodu…" a rovněž srovnat očekávané okolnosti jejich života v případě svěření do výhradní péče jednoho rodiče a v případě střídavé péče obou (Mayerová & Šťovíček 1998: 37). Komentátoři uznávají zjištění odborníků z oblasti dětské psychologie, psychiatrie a soudnictví, že „i v případě, že tato úprava někdy neodpovídá zcela zájmům a přáním rodičů, děti ji vítají téměř vždy, rychle si zvyknou na nové podmínky a oceňují stálý a bezproblémový kontakt s oběma rodiči…" (Holub a kol. 2007: 64). Přesto ale většina z nich považuje „zájem dítěte" za ztotožnitelný se zájmem rodičů soudíce, že v případě, kdy „rodiče se na svěření do výchovy… nemohou dohodnout, [toto] rozhodnutí jen stěží bude v zájmu dítěte"

(Hrušáková a kol. 1998: 75). O této otázce se rozhovořím v kapitole 2.2. Náplní této práce je ale především právě potenciál střídavé péče být vhodným řešením i v případě, že mezi rozvádějícími se rodiči není možno dojít vzájemné dohody, neboť lze předpokládat, že jsou-li rodiče schopni se již od počátku o péči o potomky spravedlivě dohodnout tak, aby tato péče vyhovovala co nejlépe všem zúčastněným stranám, budou schopni naplnit požadavky rodičovské výchovy v rámci jakéhokoli porozvodového uspořádání.

Jednotlivé zdroje se liší v tom, zda hovoří o „střídavé péči" nebo „střídavé výchově". Pro účely této práce jsem se rozhodla používat výhradně výrazu „střídavá *péče*", pojem „střídavá *výchova*" ale ponechávám v citacích textů, jež jej používají.[4]

Protože velkou část mé analýzy postojů ke střídavé péči tvoří zjištění zahraničních výzkumů provedených v USA, Spojeném království a Spolkové republice Německo (SRN), zmíním se ještě krátce o pojmech užívaných v této souvislosti v daných zemích.

V anglosaské odborné literatuře se střídavá péče vyskytuje jako *„joint custody"* nebo *„shared custody"*, v německy mluvících zemích se používá výraz *„gemeinsame elterliche Sorge"* nebo *„gemeinsame Obsorge"* – všechny tyto výrazy označují i institut sdílené rodičovské odpovědnosti jako takové (Hrušáková a kol. 1998: 74). Francouzština rozlišuje instituty *„la residence alternée"* a *„l'exercice conjoint de l'autorité parentele"*, neboli tzv. „společné bydliště" (označující střídavou péči v českém pojetí) a „společný výkon rodičovské autority" (obdobu naší rodičovské odpovědnosti, která zůstává oběma rodičům i po rozvodu), s nímž obvykle stále souvisí rozhodnutí o „obvyklém bydlišti" dítěte (Radimská *200-?*: 1). Zatímco např. britská právní úprava (ve Spojeném království byl institut střídavé péče uzákoněn v roce 1991 na základě The Children Act 1989) používá výraz „*rozhodnutí o sdíleném bydlišti*"[5], na jehož základě dítě bydlí střídavě u každého z rodičů, kteří za ně nesou stejnou míru odpovědnosti, v rodinné legislativě většiny států USA (z nichž Kalifornie jako první uzákonila střídavou péči již v roce 1979 [Maccoby & Mnookin 1994: 9]) se rozlišuje

[4] Podobně nakládám s pojmy „společná péče/výchova" a „výhradní péče/výchova".

[5] „*shared residence order"*

sdílená fyzická péče a sdílená právní péče[6]. Dítě svěřené do sdílené *fyzické* péče obou rodičů pravidelně střídá jejich bydliště, přičemž oba se stejnou měrou podílejí na rozhodování o něm a péči o ně. Sdílená *právní* péče oběma rodičům ponechává stejnou míru odpovědnosti za dítě, stejnou míru rozhodovacích pravomocí v záležitostech dítěte a stejnou povinnost péče o ně, nicméně to, kde dítě žije a jak často se s každým z rodičů stýká, je ponecháno na domluvě rodičů, popř. zvláštním ustanovení soudu. V SRN se stala střídavá péče (kdy dítě bydlí střídavě u každého z rodičů, kteří rovnoměrně sdílí rodičovskou odpovědnost a rozhodovací pravomoci ve vztahu k němu) v roce 1998 součástí rodinné legislativy jako „základní regulac[e] vztahu rodiče-dítě" po rozvodu (Vodička a kol. *200-?*: 4).

Vymezení pojmu „společná péče"/ „společná výchova"

Toto opatření, jež bývá se střídavou péčí někdy mylně zaměňováno, označuje uspořádání, kdy „poměry dítěte po dobu po rozvodu včetně vyživovací povinnosti po dobu po rozvodu vlastně nebudou upraveny" (Hrušáková a kol. 1998: 75). Jedná se o situaci, kdy je dítě „blízko věku zletilosti, např. již nežije s rodiči ve společné domácnosti, samo se živí nebo studuje mimo místo svého bydliště apod." (ibid.) V takovémto případě, kdy se navíc dá předpokládat, že se dítě bude na svém styku s každým s rodičů domlouvat samostatně, se považuje za zbytečné vzájemné poměry oficiálně upravovat (obvykle na krátkou přechodnou dobu, dokud dítě nedosáhne zletilosti). Může se také jednat o situaci, kdy rodiče (typicky z důvodu nedostatku finančních zdrojů) i po rozvodu „zůstáv[ají] i nadále v určité formě společného soužití: společně bydlí, společně uhrazují část svých potřeb a zejména společně pečují i nadále o své nezletilé děti" (Holub a kol. 2007: 65). Zřídka se vyskytují i uspořádání, v nichž děti zůstávají žít v původním rodinném bydlišti a rodiče se zde u nich po určitých časových úsecích střídají – tímto uspořádáním je pravděpodobně nejlépe zachována kontinuita prostředí dítěte, ovšem vyžaduje poměrně velkou oběť ze strany každého

[6] *„joint physical custody"* a *„joint legal custody"*

rodiče[7]. Uspořádání společné péče je ale poměrně raritní (Fiedler 2010). V této práci se jím tedy budu zabývat pouze okrajově.

Vymezení pojmu „výhradní péče“/ „výhradní výchova“

Termín „výhradní péče“ (někdy také „výlučná péče“) označuje uspořádání, které bylo od doby usnadnění rozluky (rozvodu) po vzniku samostatného československého státu až do novelizace zákona o rodině v roce 1998 jediným u nás oficiálně existujícím uspořádáním péče o potomky rozvádějícího se páru a dodnes je nejčastěji využívaným uspořádáním (viz kapitola 2.1).

Výhradní péče znamená, že dítě je po rozvodu svěřeno do výchovy a přednostní odpovědnosti jednoho z rodičů, přičemž rozsah styku s druhým rodičem je stanoven typicky na každý sudý víkend kalendářního roku, polovinu státních svátků (např. „každé druhé pondělí velikonoční, každý druhý svátek vánoční“) a týden až měsíc o hlavních letních prázdninách (Hrušáková 2005: 149), kdy za dítě odpovědnost přebírá tento rodič. Přesné vymezení rozsahu styku záleží buď na samostatné domluvě rodičů, která nepotřebuje schválení soudu, nebo na určení soudu v případě, kdy se rodiče nejsou schopni dohodnout.

Přetrvávající trend svěřovat děti většinou do výhradní péče matky, stále výrazně patrný u nás i ve většině dalších států západní Evropy a USA (Maccoby & Mnookin 1994: 166), bývá v poslední době kritizován coby porušování zásad státních a mezinárodních úmluv a zákonů, které zaručují každému dítěti právo na rovnoměrný styk a výchovu obou rodičů, stejně jako nařizují rodičům povinnost dělit se o svou odpovědnost za společné potomky (Tyl 2006: 22). Spoléhání se na dohodu rodičů o podmínkách výhradní péče je také v praxi shledáváno za častou příčinu vzniku situace, kdy rodič, který má dítě takto svěřeno do vlastní péče, odpírá druhému rodiči právo na styk s dítětem a v tomto styku brání, což může vést k rozvinutí tzv. „syndromu zavrženého rodiče“, který nese obvykle dalekosáhlé psychické důsledky pro dítě i oba rodiče (Holub a kol. 2007: 83-4).[8] Z tohoto důvodu se v současnosti stále více prosazuje

[7] Viz diskuze na http://fora.babinet.cz/viewtopic.php?id=16745 [cit. 2010-05-01].

[8] Srov. (Bakalář a kol. 2006: 40-58)

návrh ustanovit střídavou péči prioritním uspořádáním porozvodové péče o děti a docílit tak stavu, kdy výhradní péče bude nařizována pouze v případech, kdy jeden z rodičů o výchovu výslovně nejeví zájem nebo si ji nemůže z časových či finančních důvodů dovolit a i v důsledku dalších okolností (příliš nízkého věku dítěte, jeho zdravotního stavu, přílišné vzdálenosti bydlišť rodičů) se toto uspořádání tak jeví pro dané dítě prospěšnější (c. d.: 79).

Vyskytuje se i uspořádání, kdy je každé ze dvou (popř. z více) dětí svěřeno do péče jinému rodiči - důvodem bývá obvykle spojení větší příchylnosti každého dítěte k jinému rodiči s vysoce konfliktním vztahem sourozenců nebo/a s velkým věkovým rozdílem mezi sourozenci (ibid.) V tomto uspořádání je třeba dbát na to, aby se sourozenci navzájem průběžně stýkali a aby byl zachován pravidelný styk každého dítěte s rodičem, u něhož primárně nebydlí. Zkušenosti z praxe ukazují, že toto uspořádání může výrazně napomoci zlepšení problematických vztahů v rodině (ibid.)

Vymezení dalších klíčových pojmů této práce je obsahem přílohy č. 1.

1.2 Cíle práce a výzkumné otázky

Výzkumný cíl

Hlavním výzkumným cílem této práce je na základě analýzy kladů a záporů střídavé péče zmapovat komplexitu otázky optimálnosti tohoto opatření porozvodové péče o dítě a poskytnout tak teoretický základ pro širší empirický výzkum této problematiky v českém prostředí.

Dílčí cíle práce

1. Popsat institut střídavé péče jako opatření reflektující jednu z potřeb současné rodiny.
2. Popsat vývoj legislativy a praxe porozvodové péče o děti.
3. Identifikovat důvody zavedení střídavé péče do české rodinně-právní úpravy.
4. Na základě zjištění zahraničních studií a příkladů praxe ze zahraničí vysvětlit přínosy a nedostatky střídavé péče jako opatření porozvodové péče o děti a prozkoumat vedlejší faktory, které na žádoucnost určité formy porozvodové péče mají vliv.
5. Zhodnotit, do jaké míry se na základě těchto zjištění institut střídavé péče jeví jako vhodné řešení porozvodové péče o potomky rozvedeného páru; a to ve světle srovnání střídavé péče s péčí výhradní.

Výzkumné otázky

Na základě výše popsaných výzkumných cílů bude mou snahou zodpovědět následující otázky:

1. Jak institut střídavé péče reflektuje podobu a potřeby současné rodiny?
2. Proč byla střídavá péče zavedena do české legislativy a do jaké míry je jí využíváno?
3. Jaké jsou cíle střídavé péče?
4. Jaké faktory mají vliv na vhodnost ustanovení SP v dané porozvodové situaci?
5. Je střídavá péče vhodným řešením porozvodové péče o děti? V jakých ohledech je a v jakých ohledech není střídavá péče vhodnějším řešením porozvodové opatrovnické situace, než péče výhradní?

1.3 Teoretická východiska

Zavedení institutu střídavé péče do české rodinné legislativy reflektuje změny v instituci rodiny, které probíhají intenzivně od druhé poloviny 20. století a jsou současně obrazem transformací celé společnosti. Tyto procesy lze ve stručnosti vysvětlit následovně.

„Postmoderní" společnost

Teoretici sociologie se shodují v tom, že západní společnost[9] druhé poloviny 20. století prošla množstvím turbulentních změn, které v mnoha ohledech otřásly do té doby platnými zákonnými i nepsanými pravidly lidského života. Tato transformovaná společnost, za jejíž vrcholné období je zatím považován přelom 20. a 21. století, je často nazývána „postmoderní", ačkoli někteří sociologové se drží přívlastku „moderní" (Giddens 1998: 46-51).[10]

Ona „postmoderní" podoba společnosti bývá od jejích historických protějšků odlišována mizením základních lidských jistot (Giddens 1998: 15-18), úpadkem lidské pospolitosti (c. d.: 105-7), „zmateriálněním" mezilidských vztahů a narůstajícím množstvím přírodních, ekonomických i sociálních rizik (c. d.: 113-121, Beck 2004). Tento vývoj bývá dáván za vinu vzrůstající *racionalizaci*[11] společnosti, která napomohla výrobě efektivnějších technologií všeho druhu, ale zároveň přispěla podmanění lidí jejich moci (Beck 2004: 34-44).

Za jeden z hlavních rysů této pokrokové a zároveň úpadkové společnosti je považována vysoká míra *individualizace*; jednotlivci jsou v této společnosti stále více (a tím spíše v liberálních státech) odkázáni sami na sebe, nuceni jednat jako zcela

[9] Výrazy „západní společnost", „západní země", „západní svět" apod. používám v této práci jako obecné označení společností EU, USA a dalších rozvinutých zemí tzv. „severní polokoule", které sdílejí hodnoty, z nichž tato práce vychází, a jsou pro ně typické popisované společenské trendy.

[10] V této práci budu pro označení současné společnosti používat výrazů „postmoderní" nebo „pozdně moderní", které ji odlišují od společnosti konce 19. a první poloviny 20. století, jež se obvykle označuje přívlastkem „moderní", a v níž byly některé procesy vedoucí k dnešní podobě společnosti teprve započaty.

[11] Racionalizace bývá definována jako důraz na rozumovou odůvodnitelnost přírodních i společenských jevů a z toho vyplývající snaha získat kontrolu nad veškerým děním v přírodě i ve společnosti pomocí strojů a institucí; je považována za průvodní jev kapitalistické modernity (srov. Beck 2004).

autonomní bytosti (Giddens 1998: 105). Současně s tím nabývá na významu hodnota schopnosti spoléhat se sám na sebe, v důsledku čehož se lidé ve svém individuálním působení také stále více zaměřují na osobní růst a prospěch (c. d.: 109). Ve veřejném i soukromém životě se stále více zdůrazňují individuální lidská práva a svobody, které do jisté míry staví jednotlivé členy společnosti do opozice vůči sobě navzájem (Beck & Beck-Gernsheim 2004: 13). Jednoznačným příkladem tohoto jevu je boj za rovnoprávnost pohlaví, jak ve veřejné, tak v soukromé sféře (ibid.)

Současná rodina

Změny ve společnosti se nevyhnutelně týkají všech jejích sfér, včetně rodiny, jíž normativní veřejný i sociálně vědecký diskurs dlouho vzdorně přisuzovaly a stále někdy přisuzují roli neměnné instituce, která má za úkol být v onom zrychleném měnícím se světě přístavem jistoty a stability (Možný 2002: 13-14). Ideálem života v západní společnosti se stalo emocionální a materiální „zakotvení" jedince v rámci nukleární rodiny. Tento názor reflektují opakované politické přísliby boje proti „krizi" rodiny slýchané v zemích západního světa (c. d." 105).[12]

Během posledních několika desetiletí ovšem došlo k posunu v převažujícím smýšlení o rodině, jež začalo změny v rámci této instituce přijímat jako nevyhnutelnou součást *ne nutně zhoubných* transformací probíhajících v celé společnosti (Giddens 1998: 107).

Anthony Giddens (1998: 105) vidí zvýšenou individualizaci a *institucionalizaci*[13] společenského života jako příčiny obratu jedinců k „niternosti … subjektivity", kdy člověk usiluje o *sebenaplnění*, uspokojení sebou samým. Ve snaze ubránit se pohlcení neosobními mechanismy života v rozvinuté společnosti (c. d.: 109)

[12] Za důkaz „krize rodiny" bývají vydávány nízké ukazatele sňatečnosti, vysoká rozvodovost, nízké počty rodících se dětí, zvyšující se věk prvního sňatku a prvorodiček, nárůst počtu osamělých rodičů či osaměle žijících svobodných osob, prosazování možnosti sňatků homosexuálních párů. Vymýcení mnohých z těchto „sociálních problémů" hlásal např. Tony Blair čerstvě po svém nástupu do funkce předsedy britské vlády v roce 1997 ve svém proslovu o „posílení rodiny" (Silva & Smart 1999: 3).

[13] Institucionalizace je proces přebírání funkcí společenských institucí organizacemi a státními úřady – prvky společenské interakce jsou stále více předpokládatelné na základě relativně stabilních struktur regulovaných normami (Drislane & Parkinson *20-?*).

a dosáhnout tohoto naplnění, se však zároveň uchyluje do útočiště důvěrných vztahů v rámci nejužší rodiny a mezi přáteli. Tyto vztahy jsou novou formou pospolitosti založenou na intimitě, v níž vzájemná důvěra vzniká na základě „*otevření se jednotlivce druhému*“ (c. d.: 110, kurzíva K. P.) Ačkoli rodina v této společnosti má velmi odlišnou podobu od tradiční a moderní rodiny předchozích století, zůstává i nadále útočištěm zajišťujícím jedinci jistou stabilitu prostředí v kontrastu s okolním světem. Tato stabilita však již nespočívá v rigidní podobě rodinných forem a mocenských poměrů v nich, ale ve *vztahové* povaze postmoderní rodiny (de Singly 1999: 90-1) – hodnota rodinného života spočívá především v kvalitě „interpersonálních vztahů“ v ní (c. d.: 9).

V souvislosti s růstem důrazu na rovnoprávnost, významu přikládaného schopnosti autonomní existence jednotlivce a z důvodu všeobecných lidských snah o dosažení dokonalosti ve vztahu s druhým v dnešní společnosti dochází k tomu, že se jedinci vymezují vůči sobě navzájem i v rámci rodiny, která byla tradičně považována spíše za oblast vzájemné solidarity a funkční dělby práce (Giddens 2004: 190-2). Střet jedinců uvědomujících si svá osobní práva a usilujících o dosažení vytyčených životních cílů v rámci individuálních snah o *seberealizaci*[14] vede ke stavu „permanentního vyjednávání“ mezi partnery-manžely, jakož i mezi rodiči a dětmi (ibid.)

Giddens převažující formu vztahu mezi milostnými partnery v rámci současné společnosti nazývá „*souznící láskou*“[15] (Giddens 2004: 61). Základem pro milostné a manželské vztahy už nejsou ekonomická nebo společenská nutnost, ale citová a spontánní „čistá láska“[16]. Na rozdíl od *„romantické lásky“* osmnáctého století, jejímž těžištěm byla především vzájemná přitažlivost spočívající v *„amour passion“*, vášnivé lásce (c. d.: 39), a hlavním cílem dosažení „celistvosti“[17] ve spojení s druhým (c. d.: 61), je souznící láska aktivní a nahodilá. V kontrastu s romantickou láskou, která má trvat navždy, se od souznící lásky očekává, že bude trvat jen potud, pokud bude zcela naplňovat představy obou partnerů. To zahrnuje i naplňování svobodných sexuálních

[14] Seberealizace znamená naplnění „povinnost[í] vůči sobě[samému]“ (Beck 2004: 156) – dosažení individuálních plánů a naplnění představ o dokonalé kariéře, vztahu, životě.

[15] *„confluent love“* - Možný (2008: 250) tento výraz překládá jako „splývající láska“.

[16] *„pure love“*

[17] *„completeness“, „wholeness“*

tužeb těchto jednotlivců v rámci milostného vztahu (ibid.) V opačném případě je od ní možno kdykoli odstoupit (c. d.: 63).

Tento rys partnerských vztahů úzce souvisí s dalšími již zmíněnými aspekty současné společnosti, kterými jsou boje za rovnoprávnost pohlaví a za práva jednotlivce. Průvodním jevem prosazování těchto hodnot je emancipace žen v politice, na trhu práce i v soukromí – v rámci rodiny. Vlastní výdělečná činnost dává ženě možnost nabytí ekonomické autonomie ve vztahu k partnerovi, což jí umožňuje muže opustit v případě, že je se vztahem nespokojená, neboť už není na partnerovi (zcela) ekonomicky závislá (de Singly 1999: 105-7). Tato zvýšená svoboda je pak ale na druhé straně příčinou možná hlubších problémů v rámci rodiny, neboť zpochybňuje dosavadní dělbu práce v manželské domácnosti. Vzhledem k tomu, že žena se nyní také podílí na výdělečné činnosti mimo domov, očekává, že se muž bude podílet na nezištné péči o domácnost a děti (c. d.: 107-111). Tento vývoj ale v podstatě nabourává dosavadní sféru mužského vlivu v rodině i v rámci společnosti, pročež muži nezřídka nejsou ochotni na nové uspořádání přistoupit (Beck & Beck-Gernsheim 2004: 20-1). Důsledkem je pak další vyjednávání mnohdy ústící ve spor a případně rozchod nebo rozvod páru (de Singly 1999: 112-4).

V podobě současné rodiny a o to více v diskursech zabývajících se rozvodem manželství se rovněž odráží současná zaměřenost na práva dětí. Děti už dávno nejsou vnímány jako ekonomický přínos domácnosti, ale naopak jako velmi drahá investice do seberealizace a citového uspokojení rodičů (Možný 2008: 241-2). Figurují tak nejen jako osoby s vlastními právy, svobodami a zájmy, kterým by měl život rodiny vycházet vstříc, ale také jako konkurenti rodičovských osobních zájmů, práv a svobod. Formulace dětských práv, která často závisí na jiných osobách, než na dětech samých, pak do otázky rozvodů a porozvodové péče v dnešní společnosti vnáší další komplikace.

V důsledku výše rozebraných aspektů současné rodiny – především důrazu na kvalitu vztahů mezi jejími členy, posedlosti rovnoprávností pohlaví a nutnosti respektovat individuální práva všech zúčastněných – nabývá současná rodina mnoha různorodých podob[18] (Smart 1999: 12). V nich vznikají velmi rozličné podoby

[18] Typickými formami pozdně moderní rodiny jsou např. osamělé rodičovství, bezdětné páry, homosexuální páry, nesezdané páry, „singles“ – osaměle žijící svobodní bezdětní lidé, rekonstituované

mezilidských vztahů a vyjednávají se způsoby dělby práce o domácnost a děti (Morgan 1999: 20).

Rozvod manželství, mnohdy považovaný za jeden z účinků kultu „souznící lásky“, je bezpochyby jednou z takových alternativních „rodinných praktik“ (ibid.) Růst tolerance k instituci rozvodu v západní společnosti započatý ve druhé polovině 20. století a pokračující dodnes ilustrují zvyšující se míry rozvodovosti v celém západním světě – např. ve Spojeném království, SRN a Francii se ročně rozvádí každé druhé manželství (Key figures on Europe 2006: 53), stejně jako v USA[19]; v České republice rozvod postihne ročně až 70 % párů (ibid.) Od poloviny 20. století se šedesát až osmdesát procent rozvodů u nás týká manželství s nezletilými dětmi.[20] Vysoká rozvodovost manželství s dětmi přispívá ke vzniku a nárůstu počtu komplexních „rodinných sítí“, kdy rozvedení rodiče zakládají nové rodiny, rozšiřujíce tak okruh pokrevních příbuzných dítěte i svůj o řadu tzv. „nevlastních“ sourozenců, rodičů, prarodičů a dalších (le Gall & Martin 1988, citováno dle de Singly 1999: 117). Vysoká rozvodovost má ovšem obvykle i menší či větší negativní důsledky na psychický stav rozvodem postižených dětí a jejich vztahy k rodičům a dalším členům rodiny, stejně jako na rodiče samotné. Potenciál těchto důsledků je třeba v rozhodování o porozvodových poměrech nezletilých dětí brát na vědomí a snažit se různými opatřeními ty negativní z nich pokud možno eliminovat.

(porozvodové) rodiny a s nimi související rozšiřující se „rodinné sítě“ vlastních a tzv. nevlastních rodičů, dětí, prarodičů apod. (Smart 1999:12, de Singly 1999: 117-9).

[19] Viz http://www.divorcerate.org [cit. 2010-05-01].

[20] Viz přílohu č. 3.

Střídavá péče jako reflexe změn ve společnosti a v rodině

Současná rodina, jak byla popsána výše, nacházející se pod vlivem stále se měnících a velmi komplexních proudů myšlení, vyžaduje, aby její potřeby byly přijaty jako reálný stav a reflektovány rodinným právem a rodinnou politikou, ne jimi brzděny. Ve světle dosavadního vývoje se snahy navrátit rodině její „spořádanou" nukleární podobu pomocí jejího „vměstnání" do jakýchsi tradičních škatulek jeví jako nemožné i nežádoucí (Smart & Neale 1999: 28-9).

Institut střídavé péče je v tomto smyslu jedním ze způsobů, jak potřebám „nové" instituce rodiny vyjít vstříc. Tím, že je rozvádějícímu se rodičovskému páru poskytnuta možnost dohodnout se o případném svěření dítěte do péče obou, je teoreticky vyhověno požadavkům genderové rovnosti a neutrality, které v dnešní společnosti mají velký vliv nejen důsledkem působení feministických hnutí, ale také díky boji za otcovská práva, který v českém prostředí v posledních přibližně dvaceti letech nabyl síly právě v souvislosti s porozvodovým opatrovnictvím[21]. Střídavá péče zároveň naplňuje doporučení psychologie, která v současnosti zastává názor, že pro vývoj dítěte je nejlepší přítomnost obou rodičů, a to pokud možno taková, která zajišťuje rovnoměrné působení osobnostních vzorů zastupujících obě pohlaví na vyvíjející se dětskou identitu (Bakalář 1993: 14). Právo dítěte na styk s oběma rodiči je rovněž zakotveno jak v české[22], tak mezinárodní[23] legislativě, jež už samy reflektují vládnoucí společenské názory.

Ve své práci vycházím z teoretického předpokladu, že institut střídavé péče je jednou z nutných legislativních odpovědí na probíhající změny v instituci rodiny. Těmi jsou zvýšený důraz na individuální zájmy dítěte a rovnoprávnost pohlaví. Smyslem střídavé péče je v souladu s těmito hodnotami chránit hlavní funkci pozdně moderní rodiny - emocionální podporu svých členů - proti otřesům způsobeným rozvodem.

[21] V západní Evropě a USA působí hnutí bojující za otcovská práva už přibližně od sedmdesátých let 20. století.

[22] Zákon o rodině č. 94/1963 Sb.

[23] např. Úmluva o právech dítěte

1.4 Hodnotová východiska

Hodnoty, z nichž tato práce vychází, jsou ukotveny v oficiálních právních předpisech České republiky, Evropské Unie a mezinárodního společenství, jakými jsou např. zákon o rodině č. 94/1963 Sb., Listina základních práv a svobod, Všeobecná deklarace lidských práv OSN nebo Úmluva o právech dítěte OSN.

Vnějším hodnotovým rámcem těchto ustanovení jsou zásady *rovnosti* a *svobody* všech lidí „v důstojnosti i právech" (Všeobecná deklarace lidských práv: čl. 1), *nediskriminace* na základě „rasy, barvy, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení", stejně jako na základě náležení k určité „zemi nebo území" (c. d.: čl. 2) a individuálních práv (c. d.) Z nich pak jsou za ta nejpodstatnější pokládána *práva dětí* (c. d.: čl. 25, odst. 2), přičemž „*[z]ájem dítěte* musí být *předním hlediskem* při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány" (Úmluva o právech dítěte, čl. 3, odst. 1, kurzíva K. P.)

Zmíněné národní a mezinárodní normy vztahující se k rodinné politice a rodinnému právu reflektují všeobecně tolerantnější přístup k diverzifikující se podobě rodiny patrný v zemích západního světa založený na hodnotách svobody jednotlivce a rovnosti pohlaví.[24] Samotné usnadnění rozvodu[25] v řadě zemí je reflexí těchto posunů ve společenském myšlení. Zavedení střídavé péče do rodinných legislativ jednotlivých států[26] tento jev rozšiřuje o důraz na práva dítěte (Council of Europe 2009: 58).

[24] Například o postojích společnosti k instituci rozvodu informoval Britský průzkum společenských postojů (British Social Attitudes Survey); v roce 2006 v něm 63 % respondentů odpovědělo, že „rozvod může být pozitivním prvním krokem k novému životu" (*„divorce can be a positive first step towards a new life*") (Department for Children, Schools and Families 2010: 36).

[25] Rozvod bez nutnosti prokázat vinu jednoho z manželů byl v USA umožněn v roce 1969 (Maccoby & Mnookin 1994: 5), ve Spojeném království v roce 1996 (Smart & Neale 1999: 27) - u nás takto rozvod zjednodušil zákon o rodině v roce 1963 (Veselá 2005: 97).

[26] Zákon o rodině ČR (94/1963 Sb.) střídavou péči umožňuje od r. 1998, švédský zákon ji zná již od roku 1977 a od r. 1983 „oba rodiče po rozvodu dostávají dítě do střídavé péče automaticky, pokud se nevyjádří, že by to chtěli jinak" (Children of Europe), kalifornská legislativa ji zná od roku 1979 a od r. 1983 upřednostňuje střídavou péči před výhradní (Maccoby & Mnookin 1994: 9); ve Spojeném království vstoupila v platnost v rámci The Children Act 1989.

Nejen kodifikace opatření umožňujících svobodné rozhodování jednotlivců a párů k tomu, vést život v souladu s těmito změnami společenských postojů, ale rovněž praktická aplikace takových legislativ by měly být nyní pro české rodinné právo samozřejmostí, vyplývající z našeho členství v Evropské unii a ve světové západní civilizaci vůbec.

1.5 Metodický přístup

Cílem této práce je zmapovat dosavadní výzkumná zjištění o problematice střídavé péče, která v našem prostředí ještě nebyla konsistentně a v širším měřítku zkoumána. Charakter práce je tedy převážně teoretický.

Na základě studia legislativního zakotvení institutu střídavé péče nejprve vytyčím základní důvody, proč bylo toto opatření do českého rodinného práva zavedeno a identifikuji očekávání s ním spojená.

Ústředním bodem mé práce pak je deskriptivní rozbor poznatků zahraničních studií a odborné zahraniční i české literatury zabývající se otázkami přínosu a nedostatků střídavé péče. Poznatky z literatury jsem doplnila rozhovorem s PhDr. Vladimírem Fiedlerem, psychologem a soudním znalcem, specializujícím se na rozvodovou problematiku[27]. Střídavá péče je ze své podstaty tématem důležitým pro řadu profesí a věd, pročež je můj analytický přístup interdisciplinární; porovnávám zjištění z oblasti práva, psychologie a sociologie.

Výstupem mé práce je srovnání střídavé péče s výhradní péčí z hlediska jejich potenciálu naplnit očekávání spojená s porozvodovou péčí o děti a zhodnocení prospěšnosti střídavé péče jako porozvodového opatrovnického uspořádání. Protože ale není možné spoléhat na přenositelnost těchto převážně zahraničních poznatků do českého prostředí, jde především o konceptualizaci střídavé péče jako výzkumného tématu, která by mohla být základem pro širší empirický výzkum této problematiky v českém prostředí.

[27] Viz přílohu č. 2.

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Vývoj legislativy a praxe porozvodové péče o děti v ČR

Střídavá péče byla do české rodinné legislativy zavedena v roce 1998 nejen důsledkem tlaku skupin bojujících za práva otců, jimž rozvodová opatrovnická řízení do té doby tradičně přisuzovala druhotnou roli. Než se této otázce začnu věnovat, nastíním, jak se legislativa a praxe porozvodového opatrovnictví na českém území vyvíjely v průběhu 20. století současně s rozvojem moderní společnosti, měnícími se politickými režimy a prosazováním změn společenských přístupů do zákonodárství. Za počáteční bod tohoto historického popisu jsem zvolila založení první samostatné Československé republiky, které nejen datuje vznik nezávislé československé rodinné legislativy, ale také nástup rostoucí rozvodovosti pokračující dodnes (ČSÚ 2009).

Ihned po založení Československé republiky v roce 1918 byl během první schůze Revolučního národního shromáždění čtrnáctého listopadu 1918 podán návrh na reformu manželského práva (Veselá 2005: 76). Na základě tohoto návrhu byla následně po mnohých peripetiích dvacátého druhého května 1919 přijata novela manželského zákona, tzv. „rozlukový zákon“[28] č. 320/1919 Sb. Formuloval přesné podmínky, za nichž bylo možné uskutečnit rozluku manželství (dnes „rozvod“). O porozvodové péči o společné potomky rozvádějícího se páru uváděl toliko následující:

> „[U]zákonění [rozluky]… uchrání tisíce nevinných dětí, hrozící jim zkázy. Osudu těchto dotkl bych se nejdříve, neboť trpí beze své viny a jsou prvními obětmi rodinného rozvratu. Mnohých slov netřeba. Denní svár, vyvrcholující často v nadávky a konečně i v násilnosti, musí zničiti mravní povahu dítěte. Otec, který spilý přichází pozdě v noci a ohrožuje pak ženu i děti, matka, která za zády mužovými přivádí si milence domů - rodiče toho druhu vychovávati mohou jen zločince a prostitutky. *Od vinníka děti oddáliti je jednou z nejpřednějších povinností státu*.“ (Důvodová zpráva o rozlučitelnosti manželství k zákonu č. 320/1919 Sb., kurzíva K. P.)

Jak uvedená citace naznačuje, rozluka manželství byla vnímána především jako důsledek nemravného, zavrženíhodného chování jednoho nebo obou manželů a za

[28] Celým názvem „zákon Národního shromáždění, kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství“ (Zákon č. 320/1919 Sb.)

nejdůležitější ve smyslu ochrany dětí v takovém případě bylo považováno odloučení dítěte od toho rodiče, který nežádoucí mravy projevil. Ač formulace ustanovení reflektuje masarykovský imperativ nečinit rozdíly mezi pohlavími, znalci soudí, že děti byly téměř bezvýjimečně ponechávány ve výhradní péči matky (Fiedler 2010).

V průběhu následujících třiceti let zaznamenala československá rodinná legislativa řadu drobných změn, ale první další zásadní opatření týkající se rozvodů manželství s nezletilými dětmi se objevilo v zákoně o právu rodinném č. 265/1949 Sb., spočívajícím na zásadách formulovaných socialistickou Ústavou ze dne 9. května 1948 (Veselá 2005: 86-9). Kromě rovnoprávnosti obou pohlaví „v rodině i ve společnosti", částečného zjednodušení rozvodu manželství, slibu ochrany (a tedy větší kontroly) státu pro „manželství, rodinu a mateřství" a nediskriminace dětí „podle jejich původu", se tato právní úprava zaměřila na povinnosti rodičů ve vztahu k výchově vlastních dětí, která je měla připravovat „přispívat svou prací, podle svých schopností a náklonností, k prospěchu společnosti." (Zákon o právu rodinném 265/1949 Sb., § 35). Dále zákon zaváděl pravidlo, na jehož základě „[r]ozhodnutí, jímž se rozvádí manželství rodičů nezletilého dítěte, nelze vydat, dokud nejsou pro dobu po rozvodu upravena práva a povinnosti rodičů stran dítěte a jeho majetku"[29] (§ 32). Zákon nepovoloval rozvést manželství, „bylo-li by to v rozporu se zájmem dětí" (§ 30, odst. 2).[30] Ačkoli zdůrazňoval „rovnocenné postavení obou rodičů v poměru k jejich dětem", nahrazuje jednostrannou otcovskou moc (hlavní rozhodovací moc otce vůči dítěti) tzv. „společnou mocí rodičovskou" (Veselá 2005: 91), o uspořádání porozvodové péče o děti neuváděl konkrétněji nic. Podle Nečasové (2008: 41) „[z] komentáře vyplývalo, že soud by měl respektovat výdělkové a majetkové poměry rodičů a přihlédnout k důvodné příchylnosti dětí. Rozhodoval zájem dítěte a jeho blaho." Ačkoli až do roku 1995 nebyly vedeny statistiky o tom, kterému z rodičů bylo dítě svěřeno do péče, odborníci se shodují, že

[29] O právech a povinnostech rodičů k dětem se podle tohoto zákona rozhodovalo v samostatném opatrovnickém řízení. Zákon č. 46/1959 Sb. o změně pravomoci soudů a o změně a doplnění některých ustanovení z oboru soudnictví a státních notářství učinil rozhodování o této otázce součástí řízení o rozvod manželství (Veselá a kol. 2005: 95).

[30] Nutnost provedení „úprav[y] poměrů nezletilých dětí" před zákonným rozvodem manželství je součástí českého zákona o rodině (§ 24a, odst. 1b) dodnes, stejně jako ustanovení o nemožnosti rozvodu, „bylo-li by to v rozporu se zájmem … dětí, daným zvláštními důvody" (§ 24, odst. 2). Těmito zvláštními důvody „mohou být zejména invalidita dítěte, jeho fyzické nebo psychické postižení, silná vázanost na oba rodiče apod." (Hrušáková a kol. 1998: 62).

běžnou a nezpochybňovanou praxí bylo svěřování dětí do péče matce (Bakalář 1993: 32-5), přičemž frekvence kontaktu s otcem bývala soudně stanovena na „jednou za čtrnáct dní na víkend“ (Fiedler 2010). Dodržování tohoto soudního rozhodnutí záviselo zcela na dohodě rodičů.

Další výraznější změny doznalo československé rodinné právo v šedesátých letech v rámci rozsáhlých úprav celého právního systému země. Hlavní zásadou nového zákona o rodině č. 94/1963 Sb. bylo dohlížet, „aby se morálka socialistické společnosti stala základem všech vztahů v rodině, manželství a při výchově dětí“ (Veselá 2005: 96-7). Kromě dalších legislativních zmírnění v oblasti rozvodového soudního řízení[31] zákon stanovil, že dohoda rodičů ohledně styku každého z nich s dítětem v období po rozvodu, povinně předcházející rozhodnutí soudu o rozvodu, nemusela být nutně schválena soudem. Zákon poprvé konkrétněji vymezoval povinnost rodičů domluvit se na podobě porozvodové péče:

„§ 26

(1) V rozhodnutí, kterým se rozvádí manželství rodičů nezletilého dítěte, upraví soud jejich práva a povinnosti k dítěti pro dobu po rozvodu, *zejména určí, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu*.

(2) Rozhodnutí o úpravě práv a povinností rodičů k dítěti může být nahrazeno jejich dohodou, která ke své platnosti potřebuje schválení soudu.

(3) Soud při rozhodování o právech a povinnostech rodičů nebo při schvalování jejich dohody vždy přihlédne k tomu, *aby byly zajištěny nejpříznivější podmínky pro zdárný vývoj dítěte v uvědomělého občana*.

§ 27

(1) *Dohoda o styku rodičů s dítětem nepotřebuje schválení soudu*.

(2) *Soud však styk rodičů s dítětem upraví, vyžaduje-li to zájem na jeho výchově*.“

(Zákon o rodině 94/1963 Sb. v původním znění, kurzíva K. P.)

Zákon tedy předpokládal a formálně povoloval pouze tu variantu porozvodové péče, kdy je dítě svěřeno jen jednomu z rodičů. Nečasová (2008: 41) uvádí, že „[z]ákon umožňoval svěření dítěte do střídavé výchovy, přestože to [zde] nebylo přímo uvedeno a zákonodárci neměli v úmyslu umožnit takovou úpravu poměrů“. Možnost střídavé péče ale téměř nebyla využívána (ibid.) Trend upřednostňování výhradní mateřské

[31] Soud už např. nemusel stavět rozhodnutí o rozvodu manželství na „formální[m] výroku o vině“ jednoho z manželů, jak tomu bylo doposud (Veselá a kol. 2005: 97).

porozvodové péče v tomto období mapují statistiky Ministerstva spravedlnosti ČR (MS ČR) zaznamenávané od poloviny devadesátých let 20. století.

Tabulka 1: Svěřování dětí do péče po rozvodu (celá ČR) – počet věcí (spisů) 1995-1999*

svěřeno	1995	z celkem 1995	1996	z celkem 1996	1997	z celkem 1997	1998	z celkem 1998	1999	z celkem 1999
matce	28629	**93,00%**	21111	**92,52%**	20665	**92,18%**	20161	**92,51%**	17915	**90,87%**
otci	2017	**6,55%**	1610	**7,05%**	1641	**7,31%**	1500	**6,88%**	1411	**7,16%**
jiné osobě	140	**0,45%**	97	**0,43%**	114	**0,51%**	105	**0,48%**	86	**0,43%**
SP/SpP[+]	--	**--**	--	**--**	--	**--**	28	**0,13%**	304	**1,54%**
celkem[x]	30786	100,00%	22818	100,00%	22420	100,00%	21794	100,00%	19716	100,00%

*) Tabulka sestavena z dat Statistických přehledů soudních agend MS ČR 1996-2000 (každý dokument obsahuje statistiky za rok předcházející roku vydání); použita pouze data pro soudní případy označené „pro případ rozvodu svěřeno“, neboť u dat označených „první/další rozhodnutí o výchově dítěte“ není zřejmé, jaké případy zahrnují (např. rozchody neoddaných párů, návraty dětí z výchovných zařízení…)

[+]) do střídavé/ společné péče

[x]) zahrnuje pouze případy *soudního* rozhodnutí o porozvodovém opatrovnictví, ne případy vyřešené mimosoudní dohodou rodičů

Jak ukazuje tabulka 1, mezi lety 1995 a 1999 se téměř nezměnil podíl případů svěřování dětí do výhradní péče matky.[32] V roce 1995 byly z celkového počtu 30786 případů opatrovnických řízení o rozvod manželství s nezletilými dětmi v 93 % procentech případů děti[33] svěřeny do výhradní péče matky, zatímco pouze v 6,5 % případů byly svěřeny do výhradní otcovské péče. Tento poměr přetrvával až do roku 1998. Pro léta 1995-1997 neexistují údaje o svěření dětí do střídavé nebo společné péče, neboť tento institut nebyl až do roku 1998 součástí zákona. Pokud jí rodiče využívali (Nečasová 2008: 41), dělo se tak pravděpodobně neoficiálně. Podílem případů svěření dětí do péče jiné osoby[34] (ročně cca 0,5 %) se nebudu dále zabývat, neboť zahrnuje jen okrajové množství případů a pro mou analýzu je tento údaj nepotřebný.

[32] Jak ukazují data ČSÚ (2009) i MS ČR (viz přílohu č. 3), rozvodovost (i manželství s nezletilými dětmi) v tomto období stále stoupala. Snižování počtu opatrovnických řízení souvisejících s rozvodem manželství zaznamenané v tabulce 1 může tedy být jen důsledkem toho, že rodiče častěji uzavírali dohody o porozvodové péči, které nemusí být schváleny soudem.

[33] V cca 60 % šlo o manželství s jedním dítětem, 30 % byla manželství se dvěma dětmi a asi v 5 % se jednalo o manželství se třemi a více dětmi (viz Statistický přehled 1996: 156).

[34] Případy, kdy oba rozvádějící se rodiče byli uznáni za nezpůsobilé výchovy dítěte nebo o ni nejevili zájem.

Prvního srpna 1998 byl do české rodinné legislativy zaveden institut střídavé a společné péče zákonem č. 91/1998 Sb., který pozměnil zákon o rodině. Explicitně vymezoval možnost střídavé péče jako jedné z forem porozvodového uspořádání péče o děti rozvádějících se manželů:

> „Jsou-li oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a mají-li o výchovu zájem, může soud svěřit dítě do společné, popřípadě střídavé výchovy obou rodičů, je-li to v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby.“ (Zákon o rodině § 26, odst. 2)

Zákon rovněž oddělil opatrovnické řízení o poměrech nezletilého dítěte od samotného řízení o rozvodu s cílem ponechat rozhodování o záležitostech dětí opatrovnickým soudům, na dětskou problematiku specializovaným (Fiedler 2010). Dále nahradil společnou moc rodičovskou novým institutem rodičovské odpovědnosti (Veselá 2005: 111) a vnesl do českého rodinného práva důslednější zaměření na zájmy dítěte (Hrušáková a kol. 1998: 61).

Jak bylo vysvětleno v úvodu práce, nařízení společné péče se vyskytuje zřídka, dá se tedy předpokládat, že z většiny případů, které statistický přehled registruje jako případy svěření do „střídavé, popř. společné péče obou rodičů“, se jedná o péči střídavou (Fiedler 2010). Ačkoli poměr případů svěření do výhradní mateřské a otcovské péče zůstává pro rok 1998 nezměněn, vyskytuje se zde již marginální podíl případů svěření do péče střídavé, 0,13 %. I když je tento podíl nižší než podíl případů svěření do péče jiné osoby, dá se za významné považovat to, že i za pouhých pět počátečních měsíců oficiální existence institutu střídavé péče bylo této možnosti dvaceti osmi rodinami využito.

Podstatnou změnu lze pozorovat při pohledu na údaje za rok 1999 – z celkového počtu 19716 soudních opatrovnických řízení souvisejících s rozvodem byly děti už pouze v necelých 91 % případů svěřeny do mateřské výhradní péče, zatímco do střídavé/ společné péče obou rodičů byly děti svěřeny v 1,5 % případů. Přestože jedno procento je z celkového hlediska zanedbatelné, úbytek o téměř dvě procenta případů svěření dětí do mateřské výhradní péče oproti předchozím letům za situace, kdy se podíl případů svěření do péče otcovské (7,16 %) prakticky nezměnil, naznačuje, že alespoň v některých rodinách se rozvádějícím se otcům podařilo získat polovinu formální

odpovědnosti za dítě a času s ním v situacích, v nichž by v předchozích letech péče pravděpodobně automaticky připadla na matku.

Tabulka 2: Svěřování dětí do péče po rozvodu (celá ČR) – počet věcí (spisů) 2000-2004*

svěřeno	2000	z celkem 2000	2001	z celkem 2001	2002	z celkem 2002	2003	z celkem 2003	2004	z celkem 2004
matce	28746	**91,07%**	19929	**90,24%**	20415	**89,48%**	20203	**89,37%**	19845	**89,10%**
otci	2067	**6,55%**	1612	**7,30%**	1809	**7,92%**	1807	**8,00%**	1791	**8,04%**
jiné osobě	168	**0,53%**	100	**0,45%**	105	**0,46%**	89	**0,39%**	97	**0,44%**
SP/SpP	585	**1,85%**	444	**2,01%**	488	**2,14%**	506	**2,24%**	539	**2,42%**
celkem	31566	100,00%	22085	100,00%	22817	100,00%	22605	100,00%	22272	100,00%

*) Tabulka sestavena z dat Statistických přehledů soudních agend MS ČR 2001-2005; použita pouze data pro soudní případy označené „pro případ rozvodu svěřeno“ (více viz tabulka 1).

Z údajů pro roky 2000 až 2004 (tabulka 2) už je patrné, že obliba střídavé péče začala stoupat. Přestože v drtivé většině opatrovnických řízení byly děti i v tomto období svěřovány do výhradní péče matkám, tento podíl postupně klesl pod 90 %, zatímco podíl případů svěření dětí do střídavé/ společné péče vystoupal do roku 2004 na téměř 2,5 %. Stejně tak se zvýšil podíl případů svěření do výhradní otcovské péče (z 6,55 % v roce 2000, podílu prakticky stejného jako v předchozích pěti letech - i před uzákoněním střídavé péče – vzrostl na 8 % v roce 2004). Dá se tedy usuzovat, že v těchto letech, krátce po zavedení střídavé péče do naší rodinné legislativy, došlo k naplnění přání mnoha otců, kteří o svěření dětí do své nebo střídavé péče do té doby neúspěšně usilovali.

Tabulka 3: Svěřování dětí do péče po rozvodu (celá ČR) – počet věcí (spisů) 2005-2009*

svěřeno	2005	z celkem 2005	2006	z celkem 2006	2007	z celkem 2007	2008	z celkem 2008	2009	z celkem 2009
matce	18064	**88,63%**	17867	**87,79%**	16630	**86,15%**	16672	**86,18%**	16212	**85,32%**
otci	1660	**8,14%**	1668	**8,19%**	1736	**8,99%**	1708	**8,83%**	1622	**8,54%**
jiné osobě	74	**0,36%**	60	**0,29%**	77	**0,40%**	70	**0,36%**	79	**0,41%**
SP/SpP	584	**2,87%**	759	**3,73%**	860	**4,46%**	896	**4,63%**	1088	**5,73%**
celkem	20382	100,00%	20354	100,00%	19303	100,00%	19346	100,00%	19001	100,00%

*) Tabulka sestavena z dat Statistických přehledů soudních agend MS ČR 2006-2009 a Přehledu o pravomocných rozhodnutích soudu v opatrovnických věcech (2010); použita pouze data pro soudní případy označené „pro případ rozvodu svěřeno“ (více viz tabulka 1).

Data pro roky 2005 až 2009 slábnoucí preferenci výhradní mateřské péče dále potvrzují (v roce 2009 podíl soudních případů svěření matce dosahoval pouze 85 %), stejně jako naznačují rostoucí vstřícnost soudů vůči výhradní otcovské péči (téměř 9 % v roce 2008, 8,5 % v roce 2009) a sílící oblibu střídavé péče (5,7 % v roce 2009).

Ačkoli i po zavedení institutu střídavé péče do české rodinné legislativy se podíl případů, kdy je dítě svěřeno výhradně matce, nesnížil radikálně (stále se pohybuje okolo 90 %), jeho klesající tendence v posledních letech je signifikantní, vzhledem k tomu, že jde o změnu provedenou v oblasti, jež téměř jedno století probíhala zcela staticky. Nejen, že trendy s ním spojené – nárůst případů svěření do střídavé a otcovské péče – potvrzují myšlenkové posuny patrné v celé západní společnosti, především úsilí obou pohlaví o dosažení rovnoprávnosti (mužskou emancipaci v rodině a ženskou na pracovním trhu) a prosazování práv dětí. Rovněž naznačují, že budoucí vývoj by se tímto směrem mohl ubírat nadále.

2.2 Kritika stávající praxe v oblasti porozvodové péče

Výše zmíněné legislativní změny související s uzákoněním střídavé péče byly a nadále jsou mnohým jejím příznivcům podnětem ke kritice vývoje porozvodové opatrovnické praxe od roku 1998. Přibližně 90% podíl případů svěřování dětí do výhradní péče matkám považují za tristní a obviňují soudy z porušování předpisů Úmluvy o právech dítěte, jakožto i samotného zákona o rodině (Tyl 2006: 23).

Za důvod přetrvávajícího upřednostňování matek je považována v první řadě obecná zkostnatělost zúčastněných těles; neochota soudů, soudců, sociálních pracovníků i soudních znalců přizpůsobovat se změnám ve společnosti (Fiedler 2010) a tedy sklon řídit se zažitým přesvědčením, že „*tím vhodnějším a lepším pro výchovu, zejména dětí útlého věku, je zásadně matka"* (Hodina 2010b), které si vykládají jako nezpochybnitelný důvod pro automatické svěřování dítě matce. Jiří Tyl (2006: 21) upozorňuje, že toto jednání soudů umocnila školení soudců proběhnuvší v souvislosti s novelizací zákona v roce 1998, která zavedla do rozhodování soudců „dodatečn[ou] podmínk[u]… soudního schválení střídavé péče [-] souhlas obou rodičů". Ostatně důvodová zpráva k zákonu č. 91/1998 Sb. uvádí, že „prakticky ve všech případech [rozhodnutí soudu o svěření dítěte do střídavé péče oběma rodičům] by mělo jít

o schválení dohody rodičů v tomto směru“, nedává tedy soudu mnoho prostoru nařídit střídavou péči jako řešení rodičovské neschopnosti domluvy. Nutnost souhlasu obou rodičů se střídavou péčí tak vlastně nepřímo naznačuje.

Tuto interpretaci zákona ovšem právě zastánci střídavé péče odmítají, neboť ji považují za způsob zachování dosavadní zavrhované praxe nepřející zájmu otců o výchovu. Z počátku roku 2010 se tato otázka opět stala hojně diskutovaným tématem, když MS ČR opětovně přišlo s návrhem (již jednou zavrženým v roce 2008), učinit podmínku souhlasu *obou* rodičů se střídavou péčí součástí zákona o rodině v rámci jeho novelizace a zařazení do Občanského zákoníku. Proti tomuto záměru se vyslovila řada osob, jak z řad otců, z nichž někteří v uplynulých letech české soudy žalovali u Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku za porušování zásad Úmluvy a zákona o rodině[35], tak z řad odborníků, kteří případné zavedení této podmínky považují za krok zpět ve vývoji, který by naopak podle nich měl směřovat k ustavení střídavé péče jako prioritního porozvodového uspořádání (Tyl 2006: 24).

Na druhou stranu ale i ve veřejném diskursu přetrvává jistá nevraživost vůči střídavé péči, zakotvená v pochybnostech ohledně toho, zda jsou děti schopny pravidelné stěhování snášet bez psychické újmy, nebo ohledně výchovné způsobilosti otců (Hastrmanová 2005: 2-3). Tento názor, umocněný i vlivem médií, často chovají sami otcové a snahy o získání dětí do péče pak sami předem vzdávají (ibid.)

Právě z důvodu rozmanitosti těchto názorových proudů provádím v této práci analýzu zjištění zahraničních výzkumů, které se prospěšností opatření střídavé porozvodové péče zabývaly do hloubky, stejně jako postojů jednotlivých odborníků – praktiků, kteří se problematikou porozvodové péče zabývají z hlediska zúčastněných věd (právo, psychologie, sociologie). Smyslem této analýzy není snaha názory veřejnosti vyvrátit, ale spíše naznačit komplexní charakter tématu, neospravedlňující bezpodmínečné „smetení střídavé péče ze stolu“ ani její nekritické přijetí, a tak připravit podklad pro to, aby mohla být v našem prostředí hlouběji zkoumána.

[35] Viz např. dokumentace žalob o porušení práva na rodinný život podaných mnohými otci proti České republice u Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku na serveru Spravedlnost dětem: http://www.iustin.cz/art.asp?art=186 [cit. 2010-04-24].

Abych mohla tento rozbor uskutečnit, zaměřím se nyní na otázku, *proč* byla střídavá péče do české rodinné legislativy zavedena, což mi v následující analýze bude východiskem při zkoumání účinnosti tohoto opatření jako uspořádání péče o děti jako takové a jako alternativního opatření k výhradní péči jednoho rodiče.

2.3 Důvody zavedení střídavé péče do zákona o rodině

Svěření dítěte do střídavé péče, umožněné novelizací zákona o rodině z roku 1998, je podle tohoto zákona podmíněno „[způsobilostí obou rodičů] dítě vychovávat a [jejich zájmem] o výchovu,… je-li to v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby.“ (§ 26, odst. 2).

Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 91/1998 Sb., který zákon o rodině takto doplnil, v této souvislosti pouze vysvětluje ustanovení § 24a tohoto zákona týkající se podmínky „úprav[y] poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu“ (Zákon č. 91/1998 Sb., § 24a, odst. 1b), která „ve výjimečných případech“ umožňuje rozhodnutí soudu o střídavé nebo společné péči obou rodičů, „jestliže oba rodiče skýtají záruky, že taková výchova bude plnit svůj účel“. Tento účel v důvodové zprávě však není specifikován. V závěru obecné části důvodové zprávy jsou všechna jí zavedená opatření odůvodněna tvrzením, že Česká republika jakožto stát vázaný Úmluvou o právech dítěte“, se zavazuje „učinit všechna potřebná zákonodárná a jiná opatření k realizaci práv obsažených v Úmluvě.“ V hledání důvodů, proč tedy byla střídavá péče u nás uzákoněna, se můžeme obrátit na ustanovení této Úmluvy a dalších mezinárodních smluv a dokumentů, týkajících se sociálně-právní ochrany dětí, kterým české rodinné právo podléhá, stejně jako na obecnější již existující ustanovení českých zákonů řídících se těmito mezinárodními dokumenty.

Podle Úmluvy o právech dítěte, kterou Česká a Slovenská Federativní Republika ratifikovala 30. září 1990, musí být v první řadě „při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány“ posuzován „zájem dítěte“ (Úmluva o právech dítěte, čl. 3, odst. 1) Kromě toho má každé dítě, „pokud to je možné, *právo znát své rodiče a právo na jejich péči*.“ (c. d.: čl. 7, odst. 1, kurzíva K. P.)

Dále Úmluva uvádí, že

> „… dítě *[nesmí] být odděleno od svých rodičů proti jejich vůli", ledaže příslušné úřady* na základě soudního rozhodnutí a v souladu s platným právem a v příslušném řízení *určí, že takové oddělení je potřebné v zájmu dítěte*. Takové určení *může být nezbytným* v některém konkrétním případě, například, jde-li o zneužívání nebo zanedbávání dítěte rodiči nebo *žijí-li rodiče odděleně a je třeba rozhodnout o místě pobytu dítěte*." (c. d.: čl. 9, odst. 1, kurzíva K. P.)

Ačkoli tento odstavec za zvláštních podmínek připouští možnost potřeby oddělit dítě od jednoho z rodičů, Úmluva níže specifikuje „*právo dítěte* odděleného od jednoho nebo obou rodičů *udržovat pravidelné osobní kontakty s oběma rodiči*, ledaže by to bylo v rozporu se *zájmy dítěte*"(čl. 9, odst. 3, kurzíva K. P.) Další článek Úmluvy dodává, že „… oba *rodiče mají společnou odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte*" (c. d.: čl. 18, odst. 1, kurzíva K. P.)

Právo dítěte na výchovu a péči obou rodičů přímo souvisí s obecně uznávanými funkcemi rodiny a cíli výchovy dítěte, za niž mají rodiče „prvotní odpovědnost" (Úmluva o právech dítěte, čl. 18, odst. 1). Např. zákon o rodině (§ 1, odst. 2), který „založení rodiny a řádn[ou] výchov[u] dětí" označuje za hlavní účel manželství, tuto výchovu definuje jako rodičovskou odpovědnost (mimo jiné) „při péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj" (c. d.: § 31, odst. 1a), „nálež[ející] oběma rodičům" (c. d.: § 34, odst. 1). Rozhodnutí soudu o svěření dítěte do porozvodové péče by tedy mělo v prvé řadě provést „spolehlivé zjištění možnosti dalšího plnění tohoto společenského účelu manželství" (Mayerová & Šťovíček 1998: 36).

Střídavá péče není nutně jediným porozvodovým výchovným uspořádáním, které zajišťuje naplnění těchto práv a cílů (tedy právo dětí na styk a výchovu oběma rodiči, společnou odpovědnost rodičů za společné potomky, primární povinnost rodičů vychovávat své děti a související cíle rodičovské výchovy). Ovšem z toho důvodu, že zaručuje oběma rodičům pravidelnost kontaktu s dítětem, kterou zároveň podmiňuje nutností rodičů dělit se o odpovědnost vůči dítěti (jak z hlediska praktických záležitostí péče, jako jsou např. návštěvy lékaře nebo dohled nad přípravou do školy, tak z hlediska finančních výdajů), má *potenciál* naplňovat tyto požadavky lépe než výhradní péče jednoho rodiče, která byla před zavedením střídavé péče do české legislativy jediným uplatňovaným uspořádáním.

Výhody střídavé péče oproti výhradní péči byly podstatným důvodem jejího zavedení do české právní úpravy, vyplývajícím z výše zmíněných důvodů zájmů a práv dítěte a cílů rodičovské výchovy (všechny tyto důvody budou rozvedeny níže).

Dalším důvodem uzákonění střídavé péče, který úzce souvisí s právem a zároveň odpovědností každého z rodičů za výchovu vlastního dítěte, je koncept rovnosti pohlaví. Podobným způsobem, jakým se ženské hnutí v průběhu 20. století zasadilo o umožnění vzdělání ženám a přispělo ženské emancipaci na trhu práce i v rodinném životě (Goldscheider & Waite 1991: 196), začala hnutí bojující za práva rozvedených otců vznikající po celém západním světě od sedmdesátých let 20. století prosazovat rovnost k přístupu obou pohlaví v otázce porozvodové péče o děti. Ženská hnutí se totiž navzdory své podpoře „dělení práce rovným dílem“ ve společné domácnosti často vůči sdílení rodičovské péče po rozvodu stavěla nepříliš vstřícně (Théry 1989: 99) a i s jejich podporou trend svěřování dětí do výhradní péče matky ve všech těchto zemích vládl. Jedním z důvodů zavedení střídavé péče do rodinných legislativ řady rozvinutých států byla tedy snaha zabránit diskriminaci otců v otázce porozvodového rodičovství.

Na základě následujícího podrobnějšího rozboru čtyř identifikovaných důvodů zavedení střídavé péče do české rodinné legislativy – potenciálu naplnit zdárně cíle rodičovské péče a zájmy a práva dětí, dosáhnout rovnosti pohlaví v otázce rozdělení rolí mezi rodičovský pár a výhod střídavé péče oproti výhradní péči – bude žádoucnost střídavé péče posouzena skrze analýzu jejích kladů a záporů, která pomůže určit, zda uspořádání naplňuje očekávání, s nimiž bylo uzákoněno, vyjádřená těmito důvody.

Cíle rodičovské výchovy a péče

Funkce, které bývají obvykle přisuzovány instituci rodiny, rámcově vycházejí z jejího tradičního pojetí coby morfostatické, stabilizující instituce (Možný 2002: 13-14). Jsou jimi především *výchova a péče o děti* v ní, zajišťující socializaci dítěte do širší společnosti (získání takových sociálních návyků, které mu usnadní komunikaci s ostatními osobami a pohyb v ní), *morální a kulturní výchova dítěte* (učení takovým hodnotám, které jsou potřebné pro život v dané společnosti, které tato společnost uznává a považuje za důležité) a *vytváření osobnosti, identity dítěte*, coby autonomního jednotlivce v ní (Matoušek 1997: 8). Další důležitou funkcí rodiny je poskytování *pocitu bezpečnosti a zázemí* svým členům, kteří se i v náročných životních situacích tak mají kam uchýlit pro *emocionální* a potažmo *materiální podporu*. Ta je důležitá nejen pro nezletilé děti, které jsou na své rodině, především rodičích, ekonomicky závislé. Většina z těchto funkcí je i dnes spojována nejen s nukleární rodinou, ale také s rozšířenou rodinou (např. prarodiči, sestřenicemi/bratranci), která obvykle při výchově a socializaci dítěte do značné míry pomáhá (Možný 2008: 165).

Ačkoli řadu z těchto funkcí do jisté míry dnes přebírají různé jiné instituce – např. od nástupu dítěte do povinné školní docházky výchovnou a morálně vzdělávací funkci částečně zajišťuje škola (de Singly 1999: 20), socializační funkci plní různé zájmové kroužky i např. média, materiální podporu dětem v rodinách i mimo ně poskytuje stát svou sítí sociálního zabezpečení – mnozí sociologové se shodují, že funkce poskytování emocionálního zázemí zůstává primárně rodině (c. d.: 20), protože málokdo jiný je obvykle schopen věnovat dítěti tolik času, získat si u něj takovou důvěru a podpořit dítě psychicky tak, jak to umí rodiče. Stejně tak morálně výchovná a socializační funkce rodiny v prvotních fázích života (před nástupem do školy), kdy se dítě dostává do působení jiných institucí zřídka, je stále považována za velmi podstatnou (Matoušek 1997: 8). Materiální podpora ze strany rodiny je pro dítě podstatná především proto, aby nabylo určitého statusu ve společenství vrstevníků. Její výše se odvíjí mimo jiné od typu školy, kterou dítě navštěvuje, oblečení a školního vybavení, zájmových aktivit, kterým se dítě věnuje, stejně jako od kvality a dojmu, kterým působí jeho domov – to vše vyžaduje finanční výdaje rodičů, neboť základní finanční podpora státu může v případě nutnosti zajistit jen to nejnezbytnější vybavení.

Ivo Možný (2008: 23)ve své klasifikaci typů rodiny, jež dělí na tradiční, moderní a postmoderní, uvádí, že postmoderní rodina – za niž považujeme současnou podobu rodiny – plní oproti dvěma historickým typům výhradně funkci *citovou* – je emocionálním útočištěm člověka. Nejdůležitější vazby mezi jednotlivými členy rodiny jsou ty citové, které jsou zároveň nejkřehčí a tedy nejsnáze zpřetrhány (což úzce souvisí s konceptem souznící lásky jako hlavního pojítka milostných vztahů v současné společnosti) – z toho důvodu se také dnes často rozpadají manželství, a proto také může v případě oddělení dítěte od rodiče dojít k citové deprivaci jednoho nebo obou, pokud se tak stane proti jeho/jejich vůli (Warshak 1995: 61). Vzhledem k tomu, že řada jevů a významů typických pro moderní společnost první poloviny 20. století působí i v dnešní, postmoderní společnosti, nelze dnešní rodině zcela upřít funkce, jež Možný označuje za charakteristické pro moderní rodinu přelomu 19. a 20. století – *pečovatelskou* a *statusotvornou*, ačkoli je snad pozdně moderní rodina plní v menším rozsahu a roztříštěněji v důsledku participace jiných institucí a členů rodinných sítí (de Singly 1999: 117-9).

Zákon o rodině (§ 1, odst. 2) za hlavní účel uzavření manželství považuje založení rodiny a „řádn[ou] výchov[u] dětí“. Ta bývá definována různě, v hlavních bodech se však teoretici a výzkumní odborníci na toto téma shodují. Úmluva o právech dítěte je shrnuje:

> „1…. výchova má směřovat k:
> a) *rozvoji osobnosti dítěte*, jeho *nadání a rozumových i fyzických schopností* v co nejširším objemu
> b) výchově zaměřené na *posilování úcty k lidským právům a základním svobodám*, a také k zásadám zakotveným v Chartě Spojených národů;
> c) výchově zaměřené na *posilování úcty k rodičům dítěte, ke své vlastní kultuře, jazyku a hodnotám*, k *národním hodnotám země trvalého pobytu*, jakož i země jeho *původu*, a k *jiným civilizacím*;
> d) *přípravě* dítěte *na zodpovědný život ve svobodné společnosti v duchu porozumění, míru, snášenlivosti, rovnosti pohlaví a přátelství mezi všemi národy, etnickými, národnostními a náboženskými skupinami a osobami domorodého původu*;
> e) výchově zaměřené na *posilování úcty k přírodnímu prostředí*.“ (Úmluva o právech dítěte, čl. 29, kurzíva K. P.)

Protože „výchova dítěte“ je zde formulována veskrze obecně, je třeba brát v potaz, že ji zajišťují jak rodiče, tak další instituce států, které jsou Úmluvou vázány.

Radimská (2003: 677) přímo v souvislosti s rodičovskou výchovou rozvíjí první z těchto cílů; za smysl výchovy považuje „za prvé úspěch ve škole a potažmo v životě, v zaměstnání, a za druhé osobní rozvoj dítěte, jeho seberealizaci.“ Tato hodnota, kterou Radimská dále specifikuje jako „konstruování identity dítěte tak, aby z něj vyrostlo autonomní, nezávislé a autentické individuum, které bude v harmonii se sebou samým a se světem a dokáže využívat své skryté zdroje“, což vlastně pokrývá veškeré cíle stanovené v bodech a) až e) Úmluvy, je v dnešní vysoce atomizované společnosti zásadní, neboť dítě se musí naučit, jak si vážit samo sebe a jak se o sebe samostatně postarat, aby se v dnešním vysoce soutěživém světě pracovním i vztahovém uplatnilo (Silva & Smart 1999: 6).

Milana Hrušáková (2005: 185) rozebírá význam rodičovské výchovy, jaký jí přikládá současná podoba zákona o rodině. „V nejširším slova smyslu“ ho chápe jako „rozhodování o dítěti v tom rámci, v jakém dítě o sebe nemůže pečovat samo“ s cílem „tělesn[ého], citov[ého], rozumov[ého] a mravní[ho] vývoj[e] dítěte“, jde tedy v zásadě o reformulaci cílů vytyčených Úmluvou o právech dítěte. Výkon rodičovské výchovy stojí na základním ustanovení zákona o rodině (§ 32, odst. 2) o výchově, podle něhož „[r]odiče mají být osobním životem a chováním příkladem svým dětem“, a je podmíněn základními právy rodiče „mít dítě u sebe“, „řídit jednání dítěte a vykonávat nad ním dohled odpovídající stupni jeho vývoje“ v závislosti na „věku dítěte, jeho rozumové vyspělosti, temperamentu apod.“ a „právo stýkat se s dítětem“ (Hrušáková 2005: 185-6).

Cíle rodičovské výchovy, tak, jak je definuje česká legislativa a Úmluva o právech dítěte a jak je nahlíží sociologie, tedy vyplývají ze základních práv a svobod dětí i rodičů a obecnějších představ o tom, co by měla výchova dítěte jako taková splňovat. V prvé řadě je to dnes poskytování citového a materiálního zázemí, které slouží jako základ pro rozvoj osobnosti ve smyslu výchovy k úctě k okolí a respektu k právům ostatních, stejně jako k jakési seberealizaci a schopnosti postarat se sám o sebe. Dále je třeba, aby rodiče usilovali o rozvoj dítěte po tělesné stránce (podporovali ho ke sportu a pohybu, dbali o jeho zdravou výživu a osobní hygienu a vedli jej k ní), učili je mravním zásadám a nejen svým vztahem k němu pomáhali rozvoji jeho citové stránky.

Přestože do výchovy ve většině těchto ohledů dříve nebo později začnou zasahovat další instituce (škola, přátelství, první milostné vztahy, média, četba knih/sledování seriálů apod.), které pomáhají doplnit výchovu rodičovskou, výchovný základ poskytnutý rodiči a jimi vytvořené zázemí, kam se pak v průběhu života může dítě v náročných situacích uchylovat, mají zásadní význam (Možný 2008: 166-9).

Tvrzení vycházející z důvodové zprávy zákona č. 91/1998 Sb., že pro rozhodnutí o svěření dítěte do střídavé péče rodičů je nutným předpokladem „skutečnost, že oba rodiče skýtají záruky, že taková výchova bude plnit svůj účel" (Mayerová & Šťovíček 1998: 45), tak zdůrazňuje potřebu zvážit, zda bude takové uspořádání plnit právě výše vytyčené cíle.

Zájmy dítěte

Snaha vyhovět „nejlepším zájmům dítěte"[36] nebo „oprávněný[m] zájmů[m] dítěte" (Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, § 1, odst. 1b) se ve 20. století stala ve veřejném diskursu zemí západního světa hlavním imperativem diskuzí týkajících se zacházení s dětmi. Tento imperativ vychází z konceptu *práv dětí*, který se v průběhu nástupu individualizace vydělil z hnutí za práva jednotlivce zdůrazňující dětská práva jako jedna z nejdůležitějších a nejcitlivějších, jak naznačuje např. článek 25, odstavec 2 Všeobecné deklarace lidských práv:

> „Mateřství a dětství mají nárok na zvláštní péči a pomoc."

Tato zvláštní pozornost začala být dětem věnována současně s tím, že byly všeobecně (bohužel v mnoha ohledech pouze teoreticky) zavrženy takové způsoby zacházení s dětmi, které omezují jejich svobodu, nutí je k (náročné) práci a všelijak jinak využívají jejich emocionální a materiální závislosti na dospělých v rodině i mimo ni. Jak uvádějí autoři dokumentu *Moderní koncept rodinného práva*[37], dítě je považováno za „základní společenský zdroj" (Vodička a kol. *200-?*: 2) z hlediska vzdělání, ekonomiky a reprodukce kulturních a sociálních hodnot. „Jejich psychická

[36] *„best interests of the child",* viz např. Smart (1989: 9)

[37] Text zveřejněný pravděpodobně v roce 2008 v reakci na vývoj praxe nepřející střídavé péči za účelem vyburcování vlády a veřejnosti k podpoře tohoto institutu, navrhující změny v zákoně o rodině.

stabilita, zatížitelnost, jejich návyky, jejich sociální integrita a morální kodex budou rozhodným způsobem určovat, v jaké „lize“ se budeme v nedaleké budoucnosti pohybovat“ (ibid.) Finanční a především psychologická investice do blaha dětí je zde považována za investici do vývoje společnosti a světového pokroku k přátelštějším mezinárodním vztahům, větší rovnoprávnosti a vzdělanosti.

Koncept „zájmů dítěte“ nabyl zvláštního významu ve spojení s institutem střídavé péče (např. článek 7, odst. 1 Úmluvy o právech dítěte jasně stanoví, že jedním z předních zájmů dítěte je „právo znát své rodiče a právo na jejich péči“). Navzdory tomu, že na tyto „zájmy“ dítěte a snahu jim vyhovět ve všech případech, kdy by mohlo potenciálně dojít k jejich ohrožení nebo opomenutí, odkazuje většina zákonů a literatury zabývající se porozvodovou péčí o děti i péčí o děti jako takovou, tyto zájmy nejsou nikde jasně formulovány. Ačkoli základní práva dětí jsou explicitně stanovena v různých mezinárodních a národních smlouvách a deklaracích[38], *zájmy* dětí mají statut poměrně abstraktní. Většina takových ustanovení naznačuje, že zájmy dítěte v každém konkrétním případě, o nichž daný text pojednává obecně, mají být posouzeny zúčastněnými odpovědnými osobami (tedy rodiči, zástupci soudu, advokáty, psychology, psychiatry, sociálními pracovníky) zcela konkrétně v souvislosti právě a pouze s dítětem, jehož se případ týká, viz například

> „Při výkonu [rodičovských] práv a povinností uvedených v odstavci 1 *jsou rodiče povinni důsledně chránit zájmy dítěte*, řídit jeho jednání a vykonávat nad ním dohled *odpovídající stupni jeho vývoje*.“ (Zákon o rodině § 32, odst. 2, kurzíva K. P.)

Skutečnost, že „zájmy dítěte“ nejsou nikde přesně definovány, může vést k tomu, že si je osoby nakládající s dětmi v různých případech budou definovat dle svých potřeb, což může ve výsledku být na úkor místo ve prospěch zájmů dítěte. Proto se mnozí kritici u nás i v dalších zemích, kde podmínka vyhovění „zájmům dítěte“ figuruje v legislativě[39], proti této formulaci vyslovili. Autoři *Moderního konceptu rodinného práva* např. ve svém návrhu změn novely Občanského zákoníku (OZ) předložené Ministerstvem spravedlnosti ČR v roce 2006 (činící mimo jiné rodinné

[38] Především je specifikuje Úmluva o právech dítěte, Všeobecná deklarace lidských práv, v ČR Listina základních práv a svobod, Zákon o rodině nebo Zákon o sociálně-právní ochraně dětí.

[39] všechny státy EU a USA a další

právo součástí OZ), přímo navrhují sem přesnou definici zájmů dítěte zařadit v následujícím znění:

> „ (1) Pro rozhodnutí soudu, které se týká rodičovských povinností a práv, anebo způsobu či rozsahu, v jakém je rodiče mají vykonávat, je určující hledisko zájmu dítěte.
> *(2) Základními zájmy dítěte jsou především:*
> *a) jeho výchova oběma rodiči, tj. vlastní /biologickou/ matkou a vlastním /biologickým/ otcem*
> *b) jeho výchova zaměřená na rozvoj osobnosti dítěte, jeho nadání a rozumových i fyzických schopností v co nejširším objemu*
> *c) jeho výchova zaměřená na posilování úcty k rodičům a lidským právům a základním svobodám*
> *d) pravidelný a častý styk se všemi svými příbuznými*
> *e) získání nejlepšího možného vzdělání*
> *f) zajištění co nejkvalitnější lékařské péče*
> *g) dostatečné hmotné zabezpečení*
> *h) život v morálně bezúhonném a psychicky klidném prostředí*
> *i) ochrana před programováním jednoho rodiče proti druhému*
> *j) ochrana jeho majetku“* (Vodička a kol. *200-?*: 33, kurzíva K. P. - označení autory navrhovaných změn)

Tyto body se rámcově shodují s tím, co za zájmy dítěte označuje Fiedler (2010): možnost svobodně se rozvíjet psychicky i tělesně, zajištění dobré a dostatečné stravy a řádné zdravotní péče, možnost chodit do školy, věnovat se dětským hrám a mimoškolním zájmovým činnostem, které jsou důležité pro jeho rozvoj, jistota, že v těchto činnostech nebude dítě omezováno, zajištění příjemného domácího prostředí nevystavujícího dítě traumatům, stresu, hádkám, nadávkám a násilí, v němž má své materiální zázemí (vlastní postel). Za předpokladu, že není možné naplnit primární „jednoznačn[ý] záj[em] dítěte …, aby byla rodina zachována“ (Hastrmanová 2005: 5), považuje Fiedler za důležitou součást zájmu „normálního“ psychického rozvoje dítěte zajištění ochrany před tím, aby jeden rodič dítěti odepíral styk s druhým rodičem.

V amerických státech se pro rozhodnutí o svěření do porozvodové péče v případě rodičovské neshody používá tzv. „test nejlepších zájmů“[40] dítěte, který je důkladným posudkem toho, zda navrhované či dosavadní uspořádání péče o dítě bude splňovat (splňuje) jistá kritéria, či pro jakou formu péče mluví konkrétní okolnosti (Schepard 2004: 162). Přihlíží se tak k přáním rodičů i dítěte, k tomu, kdo doposud o dítě převážně pečoval, k blízkosti vztahu dítěte ke každému z rodičů, k vzájemným vztahům dítěte s rodiči a dalšími blízkými osobami, k intenzitě připoutání dítěte na domov, školu a komunitu, k délce času, po který dítě žilo ve stabilním, uspokojivém

[40] *„best interests test“*

prostředí a žádoucnosti zachování kontinuity, k pravděpodobné trvanlivosti stávající nebo navrhované rodinné jednotky, ve které dítě žije nebo by mělo žít, k duševnímu a fyzickému zdraví zúčastněných, ke schopnosti každého z rodičů dát dítěti lásku a pokračovat ve výchově dítěte ve smyslu jeho kulturního nebo náboženského pozadí, k případným účinkům násilí jednoho z rodičů na dítě a k předpokladu, že rodiče budou dítěti povolovat a podporovat jeho častý kontakt s tím druhým (Schepard 2004: 163-4).

Autoři se neshodují v tom, do jaké míry je vhodné nebo nutné v rámci řízení o porozvodové péči spojovat zájmy dítěte se zájmy rodičů. Zatímco někteří navrhují je posuzovat zcela v izolaci od zájmů každého z rodičů (Holub a kol. 2007: 64, Fineman 1989: 31), jiní se kloní k názoru, že zájmem dětí je nemuset střídat bydliště mezi rodiči, kteří se spolu nejsou schopni dohodnout (Hrušáková a kol.: 26), popř. přímo ztotožňují zájmy dětí se zájmy matek (Smart 1989: 23).

Irene Théry (1989: 81-85) ve svém rozboru této problematiky dochází k závěru, že rozhodování o zájmu dítěte vždy zahrnuje rozhodování o celém systému rodinných vztahů a uspořádání po rozvodu. Soudí, že je velmi krátkozraké považovat za zájem dítěte *a priori* jeho setrvání s tím rodičem, který rozvod z větší míry nezavinil, tedy jakési zachování kontinuity dosavadní rodiny, z níž bude pouze vyloučen viník. To především proto, že ačkoli mezi manželi vznikl rozvrat, jejich rodičovské vazby a vztahy k dítěti obvykle zůstávají nezměněny a dítě by tedy bylo takto o jednoho z nich částečně nebo úplně ochuzeno, což by evidentně bylo *proti* jeho zájmu.

Stejně tak ale autorka varuje proti stavění rozhodnutí čistě na přání dítěte, neboť to se v prvé řadě musí rozhodovat pro alternativu svého (pravděpodobného) hlavního přání – aby rodiče zůstali spolu – a za druhé je tak nuceno rozhodovat samo za sebe v dlouhodobém výhledu, čehož zvláště mladší dítě nemůže být schopno (c. d.: 92). Rozhodování soudu založené na přesvědčení, že je třeba zachovat „stabilitu“ a „normalitu“ v životě dítěte, obvykle vedoucí k jeho svěření do péče matky, potažmo toho z rodičů, který zůstane v původním bydlišti rodiny nebo který pravděpodobněji založí novou rodinu s novým partnerem, se také jeví jako nebezpečné, neboť vlastně vůbec neposuzuje zájem konkrétního dítěte, ale staví na zažitých představách o tom, co je pro dítě „správné“ (c. d.: 93). Théry uzavírá, že pojem „zájmů dítěte“ je v jistém slova smyslu „prázdným konceptem“, se kterým je třeba nakládat s nejvyšší opatrností.

Podobně Martha Fineman kritizuje v USA vznikající trend svěřování dětí do střídavé péče za všech okolností, kdy soudci a advokáti dítěte vycházejí pouze z obecných přesvědčení o zájmech dětí, která jsou v současnosti považována za „módní“, ale nemusí platit pro dané dítě a jeho rodiče (Fineman 1989: 40-1).

Vzhledem k tomu, že tento koncept je navzdory pochybnostem ohledně své definice součástí právní úpravy týkající se střídavé péče a v mnoha ohledech zajisté funguje jako potřebná brzda nebo naopak poháněcí síla rozhodování o svěření do porozvodové péče, je nutné mu zde věnovat prostor. Na základě výše citovaných a dalších odborných textů a legislativních úprav, které se k zájmům a potřebám dětí vyjadřují konkrétněji, jsem si pro potřeby této práce vytyčila několik hlavních zájmů dítěte, kterým by se (porozvodová) péče o děti měla snažit vyhovět.

- **Naplnění cílů výchovy**

Tento zájem dítěte zahrnuje právo na styk s oběma rodiči a výchovu obou z nich, je-li to možné, právo na osobnostní rozvoj mravní, fyzický a rozumový, hmotné a zdravotní zabezpečení. Důležitou složkou je zajištění podmínek pro citový vývoj, citové zázemí a vztahy s rodiči (viz předchozí kapitolu).

- **Přání dítěte a vztah ke každému z rodičů**

K přání dítěte, jak dlouhý čas chce s každým z rodičů trávit, by se mělo přihlížet vždy, je-li dítě schopno své přání formulovat a dá-li se u něj předpokládat jistá psychická vyspělost a racionalita uvažování (Bakalář a kol. 2006: 69). Dále musí být zřejmé, že dítě k vyslovenému přání jeden z rodičů nenavedl (c. d.: 71). Je také nutné brát v potaz, že se toto přání a vztah mohou v průběhu let měnit.

- **„Psychicky klidné a morálně bezúhonné prostředí“**

(Vodička a kol. *200-?*: 33)

Tato podmínka zahrnuje ochranu dítěte před stresem, hádkami, vystavování psychicky náročným situacím, které můžou být důsledkem sporu rodičů nebo psychické poruchy jednoho z nich. Dále se týká také ochrany dítěte před rodičem (popř. oběma), který na jeho morální a psychický vývoj a chování může mít ničivý vliv (alkoholik, násilník

apod.) (Bakalář a kol. 2006: 19-20). V takových případech nemusí být dítěti styk s rodičem přímo zakázán, měly by ale být zajištěny takové podmínky, za nichž dítě nebude ohroženo (např. povolení styku jen pod dohledem třetí osoby) (Holub a kol. 2007: 79).

- **Zájem rodičů o výchovu dítěte**

Pokud některý rodič (popř. oba) nemá o výchovu dítěte zájem, pak v zájmu dítěte pravděpodobně nebude, aby bylo danému rodiči do péče dáváno proti jeho vůli. Tento nezájem může být pouze přechodný (Holub a kol. 2007: 64).

- **Zachování kontinuity prostředí**

To se týká zajištění, že dítě nebude muset opustit svou dosavadní školu, dlouhodobě opustit své přátele, ukončit nebo přerušovat návštěvu zájmových kroužků, zpřetrhat vztahy s širším příbuzenstvem z jedné strany (Fiedler 2010), pokud si tak samo nepřeje nebo to není v jeho širším zájmu (Bakalář a kol. 2006: 24).

- **Vhodnost střídání/ potřeba stability bydliště a zázemí pro dané dítě**

Každé dané dítě má svou vlastní osobnost, svůj vlastní způsob vnímání pohodlí. Některé děti se lépe přizpůsobí pravidelným změnám, některé hůře nebo vůbec. Na osobnost dítěte a jeho konkrétní potřeby a vlastnosti je třeba brát ohled (Warshak 1995: 190-1). Opět je nutné připustit možné změny v čase, především umožnit střídání díky vyššímu věku, přejí-li si ho zúčastněné strany.

- **Ochrana před popouzením jedním rodičem proti druhému**

Pro dítě je podstatné, aby ve svém styku s každým z rodičů bylo podporováno. Ačkoli na něj samo má právo a v dlouhodobém výhledu mu bude ve většině případů jakkoli častý styk s oběma rodiči prospěšný, pokud je z jedné nebo dokonce z obou stran proti té druhé poštváváno a zpochybňováno ve svém vztahu k danému rodiči, může to mít pro jeho psychický stav a vztah k danému rodiči velmi negativní následky (Bakalář a kol. 2006: 20-1). To i za situace, je-li styk dodržován pravidelně. Obzvláště dítě v nízkém věku si nedokáže vzájemnou kritiku rodičů vyložit jako chybu v jejich vzájemném vztahu, ale může chápat jako pochybení na své straně, má-li kritizované(ho) rodiče rádo (ibid.)

Otázka rovnosti pohlaví v souvislosti s rodinou

Rodina je tradičně vnímána jako „základní stavební kámen nerovnosti“ nejen ve společnosti, ale také mezi pohlavími (Možný 2008: 97), neboť se v jejím rámci už od dob tradiční společnosti uplatňuje systém funkčního rozdělení rolí mezi muže a ženu, kdy žena navzdory pokrokům v oblasti volebního práva, přístupu k zaměstnání a postavení v něm stále zůstává svým způsobem závislá na muži. Ten je i v dnešních rozvinutých společnostech stále obvykle primárním živitelem rodiny, zatímco ženě bývá přiřknut úděl výhradní praktické a výchovné péče o děti. Děje se tak i v případech, kdy ženy pracují na plný úvazek, což vede k jejich „dvojímu [nebo trojímu] břemeni“ placeného zaměstnání, péče o děti a práce v domácnosti (de Singly 1999: 105).

Jedním z hlavních rysů pozdně moderní rodiny je právě úsilí mnohých žen zapojit své muže do práce v domácnosti, aby doplnili to, co žena v důsledku své emancipace na trhu práce nestíhá zaopatřit (de Singly 1999: 110-1). Ačkoli muži tuto rovnost teoreticky schvalují, jak uvádí Beck (2004: 170), všeobecně mají tendenci schvalovat ji „jen pro ostatní muže“, neboť sami si jsou obvykle těžko schopni připustit, že by se měli vzdát vysokého výdělku nebo barvitého společenského života ve prospěch domácích prací a péče o děti. To Beck (c. d.: 172) považuje za logický důsledek toho, že zatímco pro ženy jejich emancipace a rovnoprávnost pohlaví znamená povýšení na statusovou úroveň mužů a osvobození od části břemene péče o domov, pro muže má rovnoprávnost v rodině za výsledek spíše „více konkurence, zřeknutí se kariéry, více práce v domácnosti“. Proto soudí, že dosáhnout rovnosti pohlaví v rámci rodiny je navzdory dosaženému zrovnoprávnění žen ve všech ostatních oblastech i v dnešní společnosti velmi obtížné.

De Singly (1999: 108) uvádí, že zatímco v nerozvedených manželstvích je přínos matek k profesnímu růstu otce a tedy rostoucímu statusu celé rodiny v podobě poskytování emocionální podpory a obstarávání domácnosti obvykle oceňován alespoň v podobě ústních díků, v typickém porozvodovém rodinném uspořádání tato hodnota často zcela zmizí. Zatímco otci zůstává jeho výdělek i nadále a může se nezávisle „vrhnout“ do nového života, matka, které jsou děti svěřeny do výhradní péče, si obvykle musí zajistit (vyšší) příjem, aby se ve své práci v domácnosti mohla podporovat sama. Často pak i nadále zůstává závislou na ochotě otce poskytovat jí výživné na děti.

Autoři zastávající tento postoj hodnotí institut střídavé péče jako pozitivní vyústění úsilí hnutí bojujících za rovnost pohlaví v rodině, a to především hnutí za práva otců (Schepard 2004: 25), ale i některých hnutí ženských (Maccoby & Mnookin 1994: 25), která se v průběhu dvacátého století postavila proti upevňování tzv. „kultu mateřství“ (Warshak 1995: 23-9). Tento kult dodnes živí nejen stereotypní smýšlení založené na přesvědčení, že „dítě patří k matce“ (Fiedler 2010), ale rovněž působení některých feministických skupin a autorů. Ti často navzdory své averzi vůči funkčnímu rozdělení rolí v rodině míní, že otcovská emancipace po rozvodu je pouze ukázkou mužské ješitnosti a snahy udržet si moc nad bývalou ženou, popřípadě se vyvarovat (vysokého) výživného (Smart 1989: 15-18). To, zda střídavá péče tedy splňuje jednu z výsadních hodnot současné společnosti – rovnoprávnost pohlaví – je nutno soudit s ohledem na tyto protichůdné perspektivy. To provedu v analytické části práce.

2.3.1 Kritéria hodnocení vhodnosti střídavé péče

V následující analytické části práce provedu analýzu názorů odborníků na klady a zápory střídavé péče v porovnání s péčí výhradní, dosud výrazně obvyklejším porozvodovým uspořádáním. Na jejím základě provedu zhodnocení toho, zda střídavá péče naplňuje výše popsané předpoklady, které byly důvodem jejího zavedení do české právní úpravy - tedy cíle rodičovské péče, zájmy dítěte a rovnost pohlaví. Následně srovnám střídavou péči s péčí výhradní na základě jejich kapacity tyto předpoklady naplnit. Tímto způsobem bude zhodnocena míra žádoucnosti střídavé péče jako opatření porozvodové péče o děti.

3 ANALYTICKÁ ČÁST

3.1 Analýza odborných zjištění o žádoucnosti střídavé péče

Následující deskriptivní rozbor odděluje zjištění *podporující střídavou péči* jako vhodné porozvodové opatření a mluvící pro její ustavení prioritním řešením, a poznatky *zpochybňující prospěšnost střídavé péče*, tedy takové, které z většiny upozorňují na úskalí přílišného upřednostňování tohoto uspořádání. Tyto argumenty pocházejí ze dvou hlavních zdrojů: 1) z výsledků čtyř zahraničních výzkumů, které se tématem střídavé péče hlouběji zabývaly, a 2) z názorů odborníků zabývajících se střídavou péčí buď v profesní praxi, nebo z vědeckého hlediska. Hlavní použité zdroje jsou:

1) Zahraniční výzkumy:

- Longitudinální kvantitativní výzkum provedený Eleanor Maccoby a Robertem H. Mnookinem v období od září 1984 do dubna 1985 na vzorku 1100 kalifornských rodin procházejících procesem rozhodování o porozvodovém uspořádání péče o nezletilé děti (střídavá péče byla v Kalifornii uzákoněna v roce 1979). Výzkumné uspořádání spočívalo v provádění rozhovorů s oběma rodiči ve třech časových bodech (tři měsíce po podání žádosti o rozvod, rok po provedení prvního rozhovoru a tři roky po provedení druhého). V rámci posledního kola rozhovorů byly provedeny follow-up rozhovory s dětmi. Hlavní otázky, které se výzkum snažil zodpovědět, byly: Které rodiny volí která porozvodová opatrovnická uspořádání a proč? Jak různá uspořádání fungují pro rodiny za různých počátečních okolností? Jak stabilní jsou tato uspořádání? (Maccoby & Mnookin 1994: 13-15).

- Longitudinální kvalitativní výzkum Carol Smart a Bren Neale probíhající od léta 1994 do léta 1996 na vzorku šedesáti rodičů pocházejících z šedesáti různých rodin, které zakusily rozvodové řízení po uzákonění střídavé péče ve Spojeném království v roce 1991. Výzkumné uspořádání spočívalo rovněž v provádění rozhovorů ve třech časových bodech. Výzkum se především pokusil zodpovědět otázky: Jak a proč byly určité vzorce péče v počátku přijaty? Jak je zakoušeli jednotliví rodiče? Jaké faktory daly důvod ke změnám v uspořádání? Jak se

lišily okolnosti v období rozvodu a několik let poté? Autorky se zaměřily především na to, jak se vzájemné rodičovské vztahy i vztahy s dětmi po rozvodu trvale mění, jak v těchto podmínkách obstojí tradiční mužské a ženské role a jak se v nich projevuje morální uvažování rodičů (Smart & Neale 1999: 40-44).

- Francouzský výzkum proveden G. Neyrandem a oddělením CIMERSS, citovaný v (Radimská *200-?*). Tři nezávislé kvalitativní studie, které byly jeho součástí, se zaměřily na zkoumání pozitiv a negativ instituce „střídavého bydliště". Jedna ze studií se zabývala zkušenostmi členů rozdělených rodin se střídavou péčí, druhá zkušenostmi soudců a třetí poznatky advokátů.

- Výzkum provedený pod vedením Prof. Rolanda Proksche v Německu mezi lety 1999-2002 na vzorku více než 11000 rozvádějících se rodičů, 800 opatrovnických soudců, 900 advokátů s těžištěm v opatrovnictví a 301 orgánů sociální ochrany dětí (OSPOD). Celorepublikový výzkum provedený formou ankety měl za cíl poskytnout ucelenou informaci o situaci rozvádějících se rodičů „během rozvodu a po rozvodu" a jejich dětí pomocí srovnání výpovědí rodičů se společnou péčí (u nás „střídavá péče") a rodičů s péčí výhradní (Proksch 2002: 28).

2) **Odborníci:**

- Podávající zkušenosti z odborné praxe: psychologové – Bakalář (1993), Bakalář a kol. (2006), Fiedler (2010), Tyl (2006), Warshak (1995); právníci/soudci/advokáti – Holub a kol. (2007), Hrušáková (2005), Hrušáková a kol. (1998), Rudolph (2006), Schepard (2004) a odborníci citovaní ve výzkumné zprávě z kvalitativního expertního výzkumu Šárky Hastrmanové (2005)

- Podávající vědecké teoretické poznatky: sociologové - Smart (1997, 1989), Fineman (1989); právníci – Mayerová & Šťovíček (1998)

Výše popsané výzkumy byly zvoleny pro následující analýzu z toho důvodu, že poskytují náhled do zkoumané problematiky v takovém rozsahu, v jakém v českém prostředí dosud nebyla zkoumána. Tím, že jsem zvolila výzkumy provedené ve čtyřech různých západních zemích, které si v mnoha ohledech Česká republika bere za vzor, pokusila jsem se postihnout variabilitu výzkumných výsledků, která při studiu stejného

tématu v různých prostředích může vzniknout, neboť zkušenosti z žádné z těchto zemí nebudou pravděpodobně zcela přenositelné na českou společnost.

Jmenované odborníky-praktiky jsem vybrala proto, že jejich názory, podložené praktickou každodenní zkušeností s rozvádějícími se rodinami, do značné míry umožňují rozšířit náhled na studovanou problematiku získaný studiem výzkumných zjištění. Odborníci-teoretikové byli zvoleni proto, že svým ideologickým zázemím vnáší do studovaného tématu neotřelé perspektivy – obzvláště autorky-socioložky zabývající se otázkou (ne)rovnosti pohlaví v porozvodových rodinách, Smart (1997, 1989) a Fineman (1989).

3.1.1 Rozbor postojů podporujících střídavou péči

Radka Radimská (*200-?*) ve své stati rozebírá výhody a nevýhody střídavé péče, přičemž se kriticky staví k přetrvávající české praxi, kdy soudy rozhodují o svěření dítěte do výhradní mateřské péče téměř automaticky. Podle Radimské (*200-?*: 1) je „institut společné a střídavé péče totiž opředen mnoha mýty a je stále všemi zúčastněnými aktéry pokládán za nevhodný z hlediska zájmu dítěte“, což se autorka snaží vyvrátit odkazem na zjištění zahraničních studií.

Na příkladu francouzského výzkumu G. Neyranda (2001) ukazuje, že pro páry, které ani před rozvodem neměly v domácnosti striktně rozdělené role na mužské a ženské, naopak se oba rodiče srovnatelnou měrou podíleli na praktické péči a výchově dětí a čase stráveném s nimi, je „instituce střídavého bydliště logickým pokračováním rodinného uspořádání“ (ibid.) Výhody, které jsou podle dané studie údajně jednoznačně „řádu vztahového“ (c. d.: 2), dělí do dvou kategorií: a) „psychologický a symbolický přínos rovného podílu obou rodičů na výchově“, neboť všichni rodiče, citovaní ve studovaných výzkumech, se shodli na tom, že rovnovážné zastoupení obou rodičů v životě a výchově dítěte je pro jeho osobní vzkvět „to nejlepší“, a b) „větší časová disponibilita rodičů“, a to jak ve vztahu k dětem, tak k sobě samým.

Za hlavní klad střídavé péče oproti péči výhradní většina odborníků, jejichž texty jsem se zabývala, považuje kapacitu tohoto uspořádání „omezit újmu u dětí při odluce a rozvodu“ (Proksch 2002: 36), danou tím, že pravidelnost a dostatečná délka

styku dítěte s oběma rodiči je soudně zaručena. Při výhradní péči, kdy je toto obvykle ponecháno (ne)vůli rodiče, který má dítě v péči, existuje vyšší pravděpodobnost jeho zamezování styku dítěte s druhým rodičem a dítě je tak více vystavováno ohrožení ztrátou vztahu k jednomu rodiči. Nehledě na to, že takový stav odporuje Úmluvě o právech dítěte (viz čl. 9, odst. 3) a ustanovením zákona o rodině (§ 26, odst. 4), psychologická praxe (Warshak 1995: 46-67) i sociologické statistiky (např. o frekvenci výskytu delikventního chování, viz Tyl 2006) dokazují, že děti, kterým je zamezen styk s jedním z rodičů, na to obvykle doplácí především svým psychickým zdravím.

Warshak uvádí, že kladný kvalitativní přínos pro vzájemný vztah dítěte s každým z rodičů má především čas strávený společně (Warshak 1995: 175). Bakalář a kol. (2006: 61) dodávají, že rovnoměrné rozdělení času dítěte mezi rodiče, kteří se s ním takto snadněji mohou vídat zcela bez intervence jiných osob, může mnohdy napomoci i prohloubit vztah, který dosud snad nebyl tak blízký – to bývá u mnoha dětí rys vztahu k otci, neboť v nukleární rodině působí matky často jako prostředníci jejich vzájemného vztahu (Smart 1999: 102); dítě prostě „lépe znají“ (Hastrmanová 2005: 4). Tito autoři považují vyváženou přítomnost obou genderových vzorů v životě dítěte za důležitou pro psychický vývoj dítěte, tedy především rozvoj sexuální identity a realistického pohledu na vlastní povinnosti, práva a očekávání kladená na ně druhými (Bakalář a kol. 2006: 22-3).

Radimská (*200-?*: 2, kurzíva K. P.) soudí, že „[s]třídavá výchova je jedním z řešení, jak *zajistit rovné postavení muže a ženy* ve výchově po rozchodu páru.“ Podobně hovoří Warshak (1995: 176), který navíc zdůrazňuje schopnost tohoto uspořádání zamezit pocitům ztráty a snížení ceny v očích dítěte toho rodiče, který by v případě rozhodnutí o výhradní péči byl o častější styk s dítětem ochuzen.

Mnozí odborníci se také shodují v názoru, že opatření střídavé péče může přispět k rychlejšímu „vyléčení“ vysoce konfliktních vztahů mezi rodiči (Schepard 2004: 35). Při střídavé péči si tito nehledě na své vzájemné nesympatie *musí* vyměňovat informace o praktických a aktuálních záležitostech dítěte, „protože jinak by výchova nefungovala ani u jednoho ani u druhého“ (Fiedler 2010), čemuž se každý z nich snaží minimálně z vlastního sobeckého zájmu předejít, aby dokázal, že právě jeho péče je ta kvalitnější. Podle Fiedlera v důsledku toho dochází k postupnému „znormálnění“ vzájemného styku

rodičů, kdy se předávání zpráv o dítěti stane rutinou a vzájemná zášť vymizí. Podobně Prokschova (2002: 37) zjištění naznačují, že rodiče se střídavou péčí jsou většinou schopni lépe komunikovat a spolupracovat v záležitostech dítěte (výživné, dodržování kontaktu) „kvantitativně a kvalitativně ‘velkoryse‘" v porovnání s rodiči, z nichž jeden má dítě v péči výhradní. V důsledku i jejich „spokojenost/ nespokojenost je zřetelně vyrovnanější než u rodičů s [výhradní péčí]“.

Za kladný přínos střídavé péče lze považovat fakt sdílení rodičovské odpovědnosti a rozhodování o dětech (Warshak 1995: 179), kde převzetí větší části břemene praktické péče o děti otcem a zároveň větší uvědomění si odpovědnosti za ekonomické zabezpečení dítěte ze strany matky přispívá k vyrovnání rodičovských vztahů k dítěti i k sobě navzájem (Fiedler 2010, Warshak 1995).

Pokud se rodičům podaří (znovu) si vyvinout rovnoprávný vztah prostý tendencí navzájem se před dítětem pomlouvat a znehodnocovat, je to obvykle přínosné i pro celkovou výchovu dítěte, neboť rodiče se tak vzájemně podporují ve výkonu autority vůči dítěti, jež pak jen těžko bude v jejich komunikaci hledat mezery, na kterých se rodiče nedomluvili, a využívat tak toho, že jeden z nich mu je například ochoten povolit více, než ten druhý (Maccoby & Mnookin 1994: 31-2).

V neposlední řadě je pak rodiči se zkušeností střídavé péče i odborníky oceňována možnost zachování nenarušovaných vztahů dítěte s příbuzenstvem i s přáteli z obou stran (Rudolph 2006).

Nejen přítomnost obou rodičů, kteří se alespoň před dítětem viditelně nehádají a spolupracují, ale také tyto nepřerušené vztahy a styk s ostatními důležitými osobami v životě dítěte, pak mohou v mysli dítěte přispět k pocitu „zachování původní rodiny“ (Smart & Neale 1999: 58), což je – při pohledu zpět – vlastně splněním primárního zájmu dítěte (viz sekce kapitoly 2.3 Zájmy dítěte).

3.1.2 Rozbor postojů zpochybňujících střídavou péči

Martha Fineman i Carol Smart v monografii *Child custody and the politics of gender* (Smart & Sevenhuijsen 1989) rozvíjejí kritiku současných společenských ideálů genderové rovnosti a neutrality jako omezujících snahy o rozhodování o porozvodové péči vycházející vstříc zájmům dítěte.

Fineman (1989: 38) kritizuje současný stav rozvodových soudních řízení v některých státech USA, kdy přílišná posedlost kritériem genderové neutrality vede k tomu, že rozhodování o budoucí výchově dítěte je zcela ponecháno týmu odborníků. Rodičům je rozhodovací pravomoc často úplně odebrána, neboť jsou z důvodu prokázané neschopnosti udržet svůj dosavadní manželský svazek nahlíženi jako nekompetentní jednat v zájmu dítěte. Tento odborný tým, sestávající zpravidla mimo jiné ze zástupce některé „pomáhající profese" (psychologa/ psychiatra nebo sociálního pracovníka) a advokáta dítěte, je ovšem často veden především převládajícími idejemi péče o dítě, což obvykle ústí až v křečovitý odpor ke svěření dítěte do výhradní péče[41] matce a naopak v tendenci ve všech případech nařizovat střídavou péči (c. d.: 29):

> „Požadovat výhradní péči je … označováno za 'patologické' a je [tedy třeba] od toho odrazovat nebo takové snahy trestat právními nástroji nařizujícími povinnost porozvodové spolupráce a sdílení" (c. d.: 43, překlad K. P.)[42]

Tato tendence má za výsledek především odhlížení od skutečných potřeb dítěte, které je považováno za „oběť" rodičovského rozvodu (c. d.: 27), neboť konečné rozhodnutí zúčastněných odborníků se řídí spíše obecně uznávanými myšlenkami o zájmech dětí, než potřebami daného dítěte (c. d.: 45). Takovouto „iluzi neutrality" Fineman (ibid.) považuje za nebezpečnou, nejen proto, že vede k přehlížení skutečných zájmů dítěte, ale také proto, že nebere v potaz péči, kterou každý z rodičů dosud dítěti věnoval. Ve většině případů (kde matky stále vykonávají většinu každodenní péče) tedy přispívá k procesu znehodnocování mateřské péče o dítě ve prospěch větší moci otců nad ex-manželkami i dětmi. Podle Fineman tento přístup zdaleka není genderově

[41] *„sole custody"*

[42] *„A desire for sole custody has now been labelled 'pathological' and is to be discouraged or punished by legal rules which mandate post-divorce co-operation and sharing"* (Fineman 1989: 43).

neutrální, jako spíše „anti-mateřský“[43] (c. d.: 34). Ačkoli v českém prostředí institut nezávislého dětského advokáta neexistuje, americká zkušenost nám může být příkladem alespoň v tom ohledu, že dokazuje, jak může být výhradní spoléhání se na posudek odborníků zavádějící – ať je řízen snahou vyhovět moderním myšlenkám rovnosti a genderové neutrality, nebo - u nás stále převládajícím – názorem, že „dítě patří k matce“ (Fiedler 2010).

Carol Smart (1989, 1997) tvrdí, že střídavá péče přispívá k prohloubení nerovných mocenských vztahů mezi rodiči, místo, aby je vyrovnávala, což je na úkor dítěte, neboť konflikt související s rozvratem manželství se nařízením střídavé péče přenáší do života dané rodiny po rozvodu tím, že jsou rodiče nuceni se spolu pravidelně stýkat (Smart 1997: 319). To potvrzují poznatky z výzkumu uskutečněného Smart a Neale (1999: 60). Tento účinek střídavé péče hrozí především v situacích, kdy je střídavá péče nařízena soudem jako součást řešení sporu mezi rodiči.

Maccoby a Mnookin (1994: 205) vidí ve střídavé péči tu nevýhodu, že ve chvíli, kdy rodiče nedostatečně komunikují, nastávají obtíže při snaze zachovat kontinuitu ve výchově. To může být na úkor „řádné výchovy“ dítěte (dítě se naučí využívat mezer v rodičovské komunikaci ke své výhodě, aby mu například bylo dovoleno více – což v důsledku může vést až k jeho „sejití na scestí“ – rozvoji delikventního chování apod.) a zajištění jeho potřeb (může se tak průběžně zapomínat na některé podstatné záležitosti týkající se zdravotní péče o dítě nebo jeho školních povinností). Tento možný negativní účinek střídavé péče ukazuje, jak podstatná je pro její úspěšný chod spolupráce rodičů. To potvrzují i zjištění Smart a Neale (1999) o tom, že vzájemný vztah rodičů má zásadní vliv na průběh jakéhokoli druhu porozvodové péče. Odchod, nebo dočasné „vzdálení se“ jednoho z rodičů může být někdy i projevem snahy rodičů uchránit dítě vlastních hádek a pro zúčastněné ve skutečnosti méně stresujícím řešením, než střídavá péče (c. d.: 65-6).

Pro rodiče znamená střídavá péče částečné omezení jejich osobního života (Warshak 1995: 177). V závislosti na velikosti sporu mezi nimi a obtížnosti obstarávání záležitostí dítěte může střídavá péče rodičům zamezit v přístupu k vyššímu výdělku (nemohou-li si dovolit větší pracovní úvazek nebo odstěhovat se za prací na vzdálenější

[43] *„anti-maternal“*

místo), omezovat jejich společenský život v týdnech, kdy mají dítě u sebe, ale dokonce i být překážkou pro to, aby například navázali nový partnerský vztah (ibid.) Rozhovory, které prováděly Smart a Neale (1999: 144-7), ukázaly, že někteří rodiče se mohou cítit zcela bezmocně svázáni svými závazky vůči bývalému partnerovi a dětem, což značně brzdí jejich možnost začít „nový" porozvodový život. V případě, že si rodiče najdou nové partnery, může být obtížné vymezit jejich role vůči dětem, neboť nemohou figurovat zcela jako „náhradní rodiče" (Smart & Neale 1999: 72). Rodiče se zkušeností střídavé péče i odborníci se ale shodují, že pozitiva střídavé péče obvykle tyto nevýhody, týkající se omezení osobního života rodičů, převáží (Warshak 1995: 177, Hodina 2010c).

Smart a Neale (1999: 59) upozorňují, že pro některé děti může být obtížné či zcela nemožné adaptovat se na „mobilní existenci a dva odlišné styly života"[44]. Proto je důležité nevycházet z populárních představ o tom, co je pro děti prospěšné, ale vždy se při rozhodování o porozvodové péči zaměřit převážně na potřeby konkrétního dítěte. V této otázce hraje významnou roli věk a zdraví dítěte.

Carol Smart (1989: 21) soudí, že v případě, kdy je střídavá péče nařízena soudem jako řešení konfliktního vztahu rodičů – neschopnosti se na péči dítěte dohodnout – může je vystavit permanentnímu dohledu soudů, což bude přítěží pro jejich osobní život. Autorka argumentuje, že takto střídavou péči často „odnesou" matky, které by samy byly schopny (jako činily dosud) výchovu dítěte zajistit bez potřeby soudních intervencí. Tento argument ovšem stojí v rozporu s právy rodičů na dítě a práva dítěte na výchovu obou rodičů. Zjištění Bakaláře a kol. (2006), že častější porozvodový styk může prohloubit dosavadní vzdálený vztah otce a dítěte, a doklady o negativním vlivu omezování styku otce s dětmi pak tuto preferenci výhradní mateřské péče coby „jednoduššího" řešení zcela vyvrací.

Pokud střídavá péče znamená, že se dítě musí stěhovat mezi rodiči na poměrně dlouhé vzdálenosti, popř. je možné ji z tohoto důvodu (žijí-li rodiče v různých zemích) uskutečňovat pouze po velmi dlouhých časových úsecích, může pro dítě znamenat významné narušení kontinuity prostředí a být tak na úkor jeho zdravého vývoje. Pokud je dítě odkázáno cestovat samostatně, může jej střídavá péče v jistém slova smyslu

[44] *„mobile existence and two different life-styles"*

vystavovat ohrožení jeho bezpečnosti (Schepard 2004: 47). To shrnuje tvrzení Radimské (*200-?*: 2), že „nevýhody [střídavé péče] jsou řádu praktického".

V případech, kdy se rodiče nejsou příliš ochotni nebo schopni dohodnout na podmínkách péče a například si dostatečně navzájem nespecifikují podmínky předávání dítěte (čas, stav jeho oblečení) nebo přesně nerozdělí úkony, které každý z nich v souvislosti s dítětem zajišťuje (Hrušáková & Novák 1999: 31), může břemeno převážné praktické péče zůstat na jednom z nich, zatímco druhý se s dětmi jen „baví" (Smart 1999: 107). Tento problém je ovšem ještě pravděpodobnější u nespolupracujících rodičů, z nichž jeden má výhradní péči.

3.1.3 Výsledky analýzy kladů a záporů střídavé péče

Na základě výše rozebraných poznatků o žádoucnosti střídavé péče nyní zodpovím otázku, zda má střídavá péče potenciál naplnit očekávání, s jakými byla do české rodinné legislativy zavedena jako alternativa péči výhradní. To mi bude východiskem pro její srovnání s výhradní péčí.

Do jaké míry střídavá péče naplňuje obecné cíle rodičovské výchovy?

Zda střídavá péče napomáhá poskytování citového a materiálního zázemí dítěti, záleží především na kvalitě vztahu rodičů k dítěti a kvalitě péče mu takto poskytované. Vzhledem k tomu, že zásadním východiskem pro umožnění střídavé péče je zájem obou rodičů na výchově dítěte, lze předpokládat, že rodiče, již takto péči o dítě získají, mají k dítěti vřelý vztah a citové zázemí jsou schopni vytvořit. Jak bylo rozvedeno v analýze kladů střídavé péče, odborníci obvykle oceňují její pozitivní přínos pro kvalitativní stránku vztahů mezi rodiči a dítětem, jakož i pro psychickou stránku každého z rodičů (Warshak 1995: 175-6). Tento přínos je *základem kvalitního citového zázemí dítěte.* Schopnost rodičů dítě materiálně zabezpečit v době, kdy ho mají ve své péči, a vytvořit mu dostatečné zázemí ve svém bydlišti, je předpokladem umožnění střídavé péče - pokud jeden z rodičů tuto schopnost postrádá, střídavá péče by neměla alespoň na přechodnou dobu být povolena. Na druhou stranu, vzhledem k tomu, že střídavá péče umožňuje oběma rodičům věnovat se jak výdělečné činnosti, tak dětem, měla by lépe

zajišťovat materiální soběstačnost rodičů a tedy i jejich schopnost zabezpečit potomka (c. d.: 179). Jak uvádí Proksch (2002: 36), např. právní úpravy daní a výživného podporující rodiče se střídavou péčí by jim mohly případnou obtížnou finanční situaci usnadnit.

Střídavá péče přispívá k rozvoji osobnosti dítěte ve smyslu rozvoje jeho úcty k okolí a respektu k právům ostatních, vedení k seberealizaci, a rozvoji tělesnému, mravnímu a emocionálnímu už z toho důvodu, že umožňuje dítěti pravidelný styk s oběma rodiči, tudíž mu dává možnost kultivovat své konkrétní talenty a zájmy s tím rodičem, který je spíše sdílí (Bakalář a kol. 2006: 61-3). Rovněž působení dvou názorových vlivů a zároveň dvou genderových vzorů lépe napomáhá tomu, aby si dítě vyvinulo realistické chápání světa a naučilo se vnímat multiplicitu perspektiv na veškeré otázky lidského života (c. d.: 22-1). Dá se tedy říci, že v tomto ohledu má střídavá péče větší předpoklady naplňovat cíle rodičovské výchovy, než péče výhradní. Pokud je ale zajištěn častý a podporovaný styk s druhým rodičem, nemusí ani výhradní péče v tomto ohledu být na úkor rozvoje dítěte (Bakalář a kol. 2006: 34). V neposlední řadě střídavá péče napomáhá vývoji větší sebeúcty u dětí – tím, že oba rodiče jeví o dítě zájem, méně hrozí, že bude přičítat vinu za rozvod či odchod jednoho z rodičů samo sobě a naopak roste pravděpodobnost, že se dítě bude cítit oběma rodiči milované, což prokazatelně přispívá rozvoji jeho osobnosti (Warshak 1995: 192-3).

V případě, že rodiče ale nedostatečně komunikují (Maccoby & Mnookin 1994: 205), nebo si nestanoví jasné podmínky rozdělení odpovědnosti za dítě (Schepard 2004: 47), popř. má-li dítě potíže se adaptovat na střídání bydliště (Smart & Neale 1999: 59), může střídavá péče selhat v plnění cílů výchovy (viz kapitolu 3.1.2). To ukazuje, že kromě posouzení schopnosti dítěte se takovému uspořádání přizpůsobit je nutnou podmínkou fungování střídavé péče spolupráce rodičů.

Do jaké míry střídavá péče naplňuje zájmy dítěte?

Na základě analýzy postojů podporujících a zpochybňujících střídavou péči nyní zodpovím otázku, zda toto uspořádání vyhovuje výše stanoveným zájmům dítěte a zda je případně splňuje lépe, než péče výhradní.

- **Naplnění cílů výchovy**

Jak bylo řečeno v předchozí části, střídavá péče naplňuje cíle rodičovské výchovy stejně dobře jako výchova ve fungující nerozvedené rodině, pokud se rodiče naučí spolupracovat a dítě nemá potíže se střídavému uspořádání přizpůsobit, neboť je zde zajištěn pravidelný styk s oběma. Pokud rodiče spolupracují v záležitostech dítěte při výhradní péči, nemusí v tomto ohledu dítě přijít zkrátka ani v tomto uspořádání, ovšem je zde větší závislost na vůli rodičů. Zahraniční výzkumy navíc jednoznačně dokazují, že při výhradní péči existuje větší hrozba selhání rodičovské péče (Tyl 2006).

- **Přání dítěte a vztah ke každému z rodičů**

Střídavá péče poskytuje lepší podmínky pro posílení vzájemného vztahu každého z rodičů s dítětem, než výhradní péče (Bakalář a kol. 2006: 59). Je-li typicky primárním přáním dítěte, aby rodiče zůstali spolu (Hastrmanová 2005: 5), pak střídavá péče mu rozhodně vyhovuje lépe, než péče výhradní, která zákonitě redukuje frekvenci styku dítěte s jedním z rodičů. Pokud k rozhodování o úpravě poměrů s dítětem po rozvodu přistupujeme za předpokladu, že střídavá a výhradní péče jsou rovnoprávnými alternativami, je snazší reflektovat konečným rozhodnutím přání dítěte, ať už je jakékoli (výhradní péče matky/ výhradní péče otce/ střídavá péče), než když od začátku ze zvyku dáváme přednost jen jednomu uspořádání.

- **„Psychicky klidné a morálně bezúhonné prostředí“**

Pokud dítěti nehrozí poškození ze strany rodiče/ů a naučí-li se rodiče v jeho záležitostech kooperovat, pak střídavá i výhradní péče zaručují dítěti život v takto bezpečném prostředí stejně. Pokud konflikt přetrvává a dítě je mu svědkem, budou pro ně oba druhy uspořádání stresující (Warshak 1995: 188). Pokud se u jednoho z rodičů projevují patologické osobnostní rysy, které by mohly mít škodlivý dopad na mravní a psychický vývoj dítěte, nebo se rodič o dítě nestará adekvátním způsobem (např. jej

vodí do barů, posílá jej spát příliš pozdě, nestará se o jeho zdravou životosprávu), pak je výhradní péče spořádanějšího rodiče vhodnější než střídavá (Bakalář a kol. 2006: 17-8).

- **Zájem rodičů o výchovu dítěte**

Pokud oba rodiče projevují zájem o výchovu dítěte, pak je střídavá péče jednoznačně vhodnějším uspořádáním než péče výhradní. Jak prokázal americký výzkum citovaný R. A. Warshakem (1995: 192-3), děti ve střídavé péči díky tomuto projevovanému zájmu obou rodičů mají více sebeúcty než děti ve výhradní péči.

- **Zachování kontinuity prostředí**

Pokud by střídavá péče měla výrazně narušit kontinuitu prostředí pro dítě (muselo-li by se stěhovat mezi dvěma zeměmi, po dlouhých časových úsecích, střídat školy, přerušovat návštěvu zájmových kroužků, přerušovat svůj kontakt s blízkými osobami), je nutné zvážit, zda její ostatní přínosy tuto nevýhodu převáží či zda toto ve skutečnosti nebude na úkor dítěte. Výhradní péče s přesně stanovenými podmínkami častějšího styku s druhým rodičem může v takovém případě být přínosnějším řešením situace (Warshak 1995: 191).

- **Vhodnost střídání/ potřeba stability bydliště a zázemí pro dané dítě**

Pokud má dítě potíže se se změnami vyrovnat, může pro ně být střídavá péče hůře psychicky zvládnutelným uspořádáním – na druhou stranu, pouze více „na míru šité“ střídavé uspořádání (uzpůsobení délky časových úseků, větší pozornost rodičů vůči obtížím, které alespoň z počátku dítě může zažívat), může dítěti pomoci se přizpůsobit (Warshak 1995: 190).

- **Ochrana před popouzením jedním rodičem proti druhému**

Podle Fiedlera (2010) se dá popouzení a tím spíše zabraňování styku jedním rodičem s druhým předejít lépe při střídavé péči, neboť rodiče, nucení spolupracovat v záležitostech dítěte, spíše postupně od vyjadřování vzájemných nesympatií před dítětem upustí ze zájmu na fungování vlastní péče.

Do jaké míry je střídavá péče naplněním ideálu rovnoprávnosti pohlaví v rodině?

Carol Smart (1989) vidí trend prosazování střídavé péče bez ohledu na předrozvodovou situaci péče o děti jako prohlubující nerovné mocenské vztahy mezi rodiči, založené na pohlaví (c. d.: 1-3). Tvrdí, že ve 20. století se rozvinuvší boj za otcovská práva po rozvodu je vlastně dalším ze způsobů podmanění žen muži v rámci rodinných svazků.

Smart říká, že kýžené vydobytí práv žen na vzdělání a zaměstnání v průběhu 20. století ženám pouze přiřklo ještě větší břemeno, než jaké nesly do té doby jako pouhé strážkyně rodinného krbu, zcela podřízené svým mužům (c. d.: 5-7). Ačkoli se jim dostalo těchto práv, v domácím prostředí stejně obvykle musely většinu práce vykonávat samy bez nároku na pomoc ze strany otce, ale za cenu přetrvávající ekonomické závislosti na něm, neboť si kvůli péči o děti a domácnost nemohly dovolit pracovat na plný úvazek nebo na vyšších pozicích (viz také Beck 2004: 170-1). Smart uvádí, že v tomto ohledu se dodnes mnoho nezměnilo – ženy i za častější a větší zaměstnanosti nesou druhé břemeno praktické péče o domov a děti obvykle téměř celé (Smart 1989: 14).

Do této hry nyní vstoupil ideál „nového otce“ prosazovaný novou (britskou) pravicí, usilující o návrat k „silné“ nukleární rodině, a s ním boje za práva rozvedených otců, kteří se začali ke konci 20. století postupně ve většině rozvinutých zemí bouřit a sdružovat. Tento trend Smart nazývá „rekonstrukcí patriarchátu“ (c. d.: 19), neboť ženy jsou nuceny ctít obraz svých mužů jako milujících a pečujících otců, ačkoli samy na sebe berou většinu základní práce týkající se dětí, aby si v případě rozvodu zajistily řádné výživné nebo vůbec obhájily svůj nárok na to se s dítětem stýkat (c. d.: 18). Hlavním argumentem hnutí za otcovská práva je, že přesvědčení, že žena by měla mít primární právo na výchovu společných dětí, není ničím podloženo a o porozvodovou péči by se tedy rodiče měli dělit rovným dílem. V důsledku prosazení této myšlenky do veřejného diskursu a jejího zpopularizování pomocí obrazu „nového otce“ jsou tak podle Smart matky, které v takové situaci vyjádří zájem o svou výhradní péči, nahlíženy jako „špatné“, nepřející a nevyzrálé, nehodné práva účastnit se rozhodování o zájmech svého dítěte (c. d.: 23-4). V případě, že takový názor vyjádří, má je bývalý manžel nadále „v hrsti“, což může ještě posilovat tím, že si děti „kupuje“ drahými dary a výlety, vrací je matce pozdě nebo si stěžuje na její způsob výchovy (c. d.: 15). Ženy, jimž soud

proto nařídí střídavou péči, jsou tak kontinuálně utlačovány, neboť jsou nuceny ke přátelské spolupráci s někým, kdo se dosud (v mnoha případech) o tuto spolupráci nezajímal a nechával větší nebo celou odpovědnost na nich (Smart 1989: 21).

V jiném textu (Smart 1997: 316) pak autorka uvádí, že institut střídavé péče vlastně brání rodičům ukončit vzájemný vztah, což je výhradní smysl rozvodu, a jejich konflikt tak může být nadále prohlubován ve skutečnosti *na úkor dítěte,* kterému toto uspořádání má především pomoci. Argumentuje, že rodiče, kteří jsou schopni se dohodnout na spravedlivém uspořádání i bez zásahu soudu, nepotřebují úpravy „shora", neboť takový akt by naopak mohl do jejich vztahu vnést nový spor (Smart 1989: 21).

Podobně jako Smart se o genderové nerovnosti vyjadřuje Fineman (1989: 34). Trend svěřování dětí do střídavé péče vidí jako vyústění „fetiše genderové neutrality"[45], který ústí v jakousi „anti-mateřskost" v jednání soudů. Ty svou úzkostlivou posedlostí rovností neprávem znehodnocují pečovatelský přínos většiny matek do rané výchovy dítěte.

Řada jiných autorů naopak střídavou péči vidí jako úspěšný způsob zajištění spravedlnosti ve vzájemném postavení rodičů jako muže a ženy (Radimská *200-?*: 2). Jedním z jasných kontrastů s výše vysvětleným pohledem je ocenění rozdělení práce související s dítětem mnohem rovnoměrněji – oba rodiče na ně náhle musí přispívat jak materiálně, tak prakticky a emocionálně z vlastních zdrojů (de Singly 1999: 114). Na rozdíl od typického funkčního rozdělení rolí v nerozvedené rodině zde dochází ke zhodnocení přínosu matky tím, že se z celé poloviny podílí na materiálním zajištění dítěte, a zároveň je zpětně oceněn typicky větší dosavadní materiální přínos otce tím, že je mu za tuto jaksi zprostředkovanou podporu rodiny (ve smyslu poskytování finančních zdrojů namísto přímé fyzické péče) přiřknuto právo na fyzickou péči a delší čas trávený s dítětem. Warshak (1995: 178-180) uvádí, že i přes počáteční nevůli některých matek přijmout rozhodnutí soudu o střídavé péči (z důvodu nedůvěry k výchovným schopnostem ex-manžela a nárokování si výhradního práva na dítě, o které se dosud fyzicky staraly především ony) ženy obvykle dříve nebo později ocení výhody, jež jim toto uspořádání přináší. Rovnoměrné rozdělení břemen rozhodování, finančního zajišťování a praktické péče o děti ve výsledku oběma rodičům dává více osobní

[45] *„fetish with gender neutrality"*

svobody stejně jako času využitelného k zábavě s dětmi. Často je tato situace vysoce kontrastní s uspořádáním, jaké panovalo v dané rodině před rozvodem, a dá tedy oběma rodičům uvědomit si velikost a obtížnost dosavadního přínosu toho druhého, což ve výsledku může mít i jakýsi „terapeutický“ účinek na jejich vzájemné vztahy (Fiedler 2010).

Ukazuje se, že otázka, zda střídavá péče přispívá k prohloubení genderové nerovnosti mezi ex-manžely, nebo zda ji skutečně pomáhá odstranit, je zcela závislá na teoretické perspektivě, z níž ji nahlížíme. Z pohledu některých feministických autorů (Smart 1989, Fineman 1989) se jeví střídavá péče jako „voda na mlýn“ otcům, kteří si libují v pocitu moci nad manželkou a dětmi. Jiné ženské skupiny, otcovská hnutí a autoři vidí střídavou péči jako lék na symbolickou i faktickou nerovnost v rozdělení rolí mezi pohlavími v rámci rodiny (Maccoby & Mnookin 1994, Warshak 1995). Dalo by se říci, že v každém konkrétním případě rozvádějící se nebo rozvedené rodiny v tomto ohledu záleží zcela na struktuře rozdělení rolí před rozvodem a dále na subjektivních interpretacích situace každým z rodičů. Pár, který se o záležitosti domácnosti dělil rovnoměrně, bude střídavou péči považovat za logické a ideální pokračování situace. Pár, v němž fungovalo tradiční funkční rozdělení rolí před rozvodem, aniž by ho kterýkoli z rodičů zpochybňoval (rodičům „vyhovovalo“), se možná mnohem snáze než se střídavou péčí spokojí s výhradní péčí matky a řidším kontaktem otce s dětmi. Pár, kde jeden nebo oba rodiče před rozvodem nebyli s rozdělením rolí spokojeni, pak může čelit tomu, že zatímco otec bude střídavou péči vymáhat jako konečné rozřešení dosavadní nerovnosti, matka bude vyžadovat svou výhradní péči jako „náhradu“ za to, že dosud musela tuto nerovnost snášet. Tato otázka tak rozhodně není jednoznačná.

3.1.4 Jaké faktory mají vliv na prospěšnost střídavé péče?

V průběhu analýzy kladů a záporů střídavé péče byla identifikována řada intervenujících faktorů, jež hrají velmi podstatnou roli v rozhodování o tom, zda bude v konkrétním případě střídavá péče vhodná. Tyto okolnosti mohou zapříčinit to, že by nařízení střídavé péče bylo v rozporu se zájmy daného dítěte, nebo přispět k tomu, aby po nějaké době mohla být výhradní péče vystřídána péčí střídavou. Naopak, vznik nebo vývoj těchto faktorů v průběhu let může být důvodem k tomu, aby se po nějaké době od střídavé péče v dané rodině upustilo. V následující sekci identifikované faktory stručně vyjmenuji a nastíním jejich možný význam pro rozhodování o nařízení střídavé péče.

1. **Vztahy**

Vliv charakteru vztahů byl už blíže diskutován v sekci věnující se zájmům dítěte. Vzájemné vztahy rozvádějících se rodičů mohou být jak překážkou, tak základem pro rozhodnutí o střídavé péči. Někteří odborníci vidí vysokou míru konfliktu mezi rodiči, zapříčiňující jejich neschopnost dohody o poměrech k dítěti po rozvodu, jako definitivní překážku pro střídavou péči (např. Smart 1997: 316), tvrdíce, že rozhodnutí o svěření do střídavé péče „nepochybně předpokládá souhlas obou rodičů“ (Kocourek 1998: 43). Jiní naopak ve své praxi shledávají, že střídavá péče, nutící rodiče pravidelně spolu komunikovat o praktických záležitostech dítěte, může jejich vzájemný konfliktní vztah v dlouhodobějším měřítku zlepšit (např. Fiedler 2010). Vzájemné vztahy rozvádějících se rodičů, které se ovšem mohou s časem měnit, jsou každopádně jednou z nejdůležitějších okolností, které při snaze naplnit v porozvodové péči zájmy dítěte a cíle dětské výchovy musí být brány v potaz (Smart & Neale 1999: 197).

Vztahy rodičů s dítětem jsou další podstatnou skutečností zvažovanou ve znaleckých posudcích a rozvodových opatrovnických řízeních. Opět, zatímco někteří považují obvykle bližší vztah dítěte k matce za rozhodující pro svěření do výhradní mateřské péče (Hastrmanová 2005: 4), jiní soudí, že umožnění častého styku každého z rodičů s dítětem po rozvodu může pomoci tento vztah i prohloubit (Bakalář a kol. 2006: 59). Není ovšem vhodné nařídit střídavou péči nebo výhradní péči jednoho z rodičů, pokud se s některým rodičem dítě nechce nadále stýkat nebo u něj déle pobývat, protože by to mohlo být na úkor psychického vývoje dítěte. Tyto preference se ovšem mohou v průběhu let změnit (Schepard 2004: 148-9). Rovněž je

třeba vést v patrnosti, že názor vyjádřený dítětem před soudem nebo v psychologické ordinaci může být zmanipulován jedním z rodičů (Bakalář a kol. 2006: 70-5).

Dalšími vztahy, které musí být při rozhodování o svěření do péče a při případných dodatečných řízeních o úpravě poměrů k dětem brány v potaz, jsou vztahy dítěte s novými partnery rodičů. V případě, že si rodič najde nového partnera, který si s dítětem nevyvine vstřícný vztah, naopak tento vztah může v dlouhodobém výhledu být pro dítě škodlivý, může být na místě nevystavovat je proti jejich vůli vzájemnému kontaktu. V extrémních případech tak být vhodnější, pokud rodič s partnerem trvale žije, aby se například s dítětem stýkal za partnerovy nepřítomnosti. To ovšem záleží zcela na zdravém soudu rodičů a velikosti hrozby, že vzájemný styk dítěte a nového partnera bude skutečně škodlivý.

2. Věk dítěte

Stáří dítěte má důležitý význam pro rozhodování o úpravě poměrů po rozvodu a zároveň intervenuje i v posuzování všech ostatních faktorů (Smart & Neale 1999: 107-8). Zákon o rodině neupřesňuje, od jakého věku je střídavá péče žádoucí, ani od jakého věku je možné dítě považovat za rozumově dostatečně vyspělé pro vyjádření osobního názoru na úpravu poměrů. Vzhledem k tomu, že tato vyspělost se může ve vztahu k věku velmi různit u každého individuálního dítěte, je zde nutno spoléhat na znalecký psychologický posudek, který vyspělost dítěte může ozřejmit a získat i jeho názor na věc lépe, než například přímý výslech u soudu, který psychologové nedoporučují (Fiedler 2010, Bakalář a kol. 2006: 74-5).

Obecně se považuje za nevhodné svěřovat do střídavé péče děti ve velmi nízkém věku (cca do 5 let), kdy se mnohým odborníkům intenzivní péče jednoho rodiče jeví jako vhodnější – Hastrmanová (2005: 3) uvádí, že podle zástupců zúčastněných profesí se sami otcové často cítí nezpůsobilí péče o tak malé dítě. Na druhou stranu, i v případě, kdy je z důvodu nízkého věku v počátku rozhodnuto pro výhradní péči, neexistuje důvod, proč by s přibývajícím věkem dítěte nemohlo být uspořádání po čase upraveno s ohledem na jeho vlastní přání. Nutné je přikládat velkou váhu názoru dětí „blízkých věku dospělosti“ (Hrušáková 2005: 148), neboť už obvykle do jisté míry řídí svůj život samy. I přes blízký vztah ke každému z rodičů mohou mít velmi vyhraněné vazby na

prostředí (přátele), které nechtějí opustit, nebo naopak mohou mít vztah s jedním z rodičů tak konfliktní, že pro něj bude přínosem trvalejší nebo dočasná „abstinence“.

Výzkum Maccoby a Mnookina (1994: 269) ukázal, že preference samotných dětí ohledně toho, v jakém výchovném uspořádání chtějí žít, se často s přibývajícím věkem mění. U starších dětí tento výzkum také odhalil nejčastější výskyt preference výhradní otcovské péče.

3. Geografická vzdálenost bydlišť

V případě nařízení střídavé péče je vhodnější, pokud rodiče bydlí nedaleko od sebe, aby nevznikaly problémy s častým stěhováním dítěte (které s sebou obvykle musí nosit řadu důležitých věcí, které nemůže mít v každém domově jednou) a jeho docházkou do školy a na zájmové kroužky a aby nebyla narušena jeho možnost stýkat se s přáteli, kteří žijí v okolí původního bydliště. Přílišná vzdálenost mezi bydlišti rodičů může být – v závislosti na věku dítěte - překážkou střídavé péči.

4. Domácí násilí a další ohrožující faktory

V případě existence potenciálního ohrožení bezpečnosti nebo zdraví dítěte ze strany jednoho nebo obou rodičů (rodič v minulosti spáchal násilný čin, má sklony k alkoholismu apod.), které ale nejsou přímou překážkou jeho/jejich výchovné způsobilosti (jako kdyby rodič byl notorický alkoholik, drogově závislý, opakovaně spáchal na dítěti násilný čin), musí velikost tohoto ohrožení být ve vztahu k rodičově výchovné způsobilosti posouzena. Poměry k dítěti by měly být následně upraveny tak, aby byl takový ohrožující faktor minimalizován nebo odstraněn (např. povolením styku pouze pod dohledem třetí osoby). Bakalář a kol. (2006: 17-20) soudí, že taková skutečnost by obvykle měla být překážkou střídavé péči, ale ne zabránění styku rodiče s dítětem, zatímco podle Smart a Neale (1999: 153) je pro dítě i druhého rodiče prospěšnější se od takového rodiče po rozvodu držet daleko.

5. Schopnost rodičů spolupracovat

Tento faktor byl nastíněn v prvním bodě, nicméně protože mnozí odborníci odkazují právě na něj v souvislosti s otázkou toho, zda je střídavá péče v tom kterém případě žádoucí, věnuji mu zde zvláštní pozornost. Jak bylo řečeno výše, někteří považují

schopnost rodičů spolupracovat za východisko pro umožnění střídavé péče (Smart 1997: 316), jiní vidí střídavou péči jako jedno z možných řešení rodičovské neschopnosti dohody (Schepard 2004: 47). Ať tak či onak, jistá počáteční vůle ke kooperaci ze strany alespoň jednoho rodiče je nutná proto, aby střídavá péče výhledově fungovala. Z dlouhodobějšího hlediska je pak spolupráce ze strany obou výrazně prospěšným faktorem. Jak uvádí Prof. Roland Proksch (2002: 36)

> „[k]líčovou rolí pro spokojené porozvodové rodičovství, které je výhodné jak pro rodiče tak děti, je v rámci odluky a rozvodu vytvoření a zajištění strategie kooperace, komunikace a řešení konfliktu."

Pokud tedy rodiče spolupracují, nemusí být ve výsledku o přínosy péče obou „ošizeno" ani dítě ve výhradní péči. Pokud nespolupracují, nebude pravděpodobně ve prospěch dítěte fungovat ani výhradní, ani střídavá péče (Smart 1989: 21). Předpoklady pro dosažení kooperativního vztahu jsou také do jisté míry dány vzděláním rodičů (Bakalář a kol. 2006: 23).

Prostředkem postupného dosažení kooperativního vztahu mezi rodiči může být mediace za pomoci odborníka, který s rodiči vede terapie s cílem zlepšit jejich vzájemný vztah. V USA je tento nástroj rozvádějícími se páry často využíván (Schepard 2004: 57-67). Proksch (2002: 37), jehož výzkum přínos prostředků mediace rovněž potvrdil, v této souvislosti upozorňuje, že rodiče se střídavou péčí spolu obecně lépe vycházejí a jsou schopni řešit společné záležitosti (výživné, kontakt s dítětem) mnohem nekonfliktněji, než rodiče s výhradní péčí. Z Prokschovy zprávy ovšem nevyplývá, zda studovaní rodiče se střídavou péčí nebyli takoví rodiče, kteří už *a priori* dovedli lépe spolupracovat.

Z analýzy pro a proti střídavé péče i dalších faktorů ovlivňujících její prospěšnost je patrné, že kooperace mezi rodiči je obecně považována za zcela zásadní předpoklad zdárného průběhu střídavé péče, ať už jsou jí rodiče schopni od počátku nebo jí musí být dosaženo postupně.

6. Součinnost a vstřícnost zúčastněných profesí

Jürgen Rudolph (2006) ve své přednášce s názvem *„Cochemský model"* zdůrazňuje význam spolupráce mezi jednotlivými orgány a profesemi podílejícími se na opatrovnických řízeních ve věci porozvodové péče. Upozorňuje, že posílená

komunikace a kooperace těchto těles nejen umožnila v Německu výrazně zkrátit opatrovnická řízení (která jsou v naší zemi neúnosně zdlouhavá, jak uvádí Fiedler [2010]), ale také činit rozhodnutí o péči prospěšná všem zúčastněným, přednostně však dětem. Zdlouhavá řízení, v nichž pověřené osoby činí rozhodnutí ze setrvačnosti, spočívající na společenských předsudcích, spíše než na zájmech zúčastněných (Hastrmanová 2005: 2-3), jsou spíše na úkor slibného započetí střídavé péče a jejího zdárného chodu. Podle odborníků mnozí otcové často také radši přistoupí na matčin návrh výhradní péče, neboť se jim boj o vlastní/střídavou péči z tohoto důvodu zdá předem prohraný (c. d.: 1).

Podobně jako Rudolph se vyjadřuje Proksch (2002: 36) ve shrnutí výsledků celorepublikového německého výzkumu – zdůrazňuje, že jedním z výsadních úkolů státu a státních těles v otázce střídavé péče je minimalizovat (např. pomocí daňové úpravy nebo úpravy výživného) množství formálních opatření, která přispívají k prodlužování opatrovnických řízení a ztěžují finanční situaci rodičů, což zvyšuje pravděpodobnost dalšího růstu jejich vzájemného sporu, a tedy ohrožuje jejich schopnost shodnout se na adekvátním opatrovnickém uspořádání a následně naplňovat svou výchovnou roli vůči dětem.

3.2 Srovnání střídavé a výhradní péče

Analýzou postojů vůči žádoucnosti opatření střídavé péče, její schopnosti naplnit vytyčená očekávání a faktorů, které míru prospěšnosti střídavé péče v konkrétních případech ovlivňují, byly identifikovány rysy, v nichž se střídavá péče jeví jako vhodnější nebo jako méně vhodné opatření, než péče výhradní. Tyto aspekty jsou shrnuty v následující tabulce.

Tabulka 4: Srovnání kapacity střídavé a výhradní péče naplnit cíle výchovy, zájmy dítěte a ideál rovnosti pohlaví za předpokladu intervence jmenovaných faktorů

	Střídavá péče	Výhradní péče
Cíle výchovy	Zajištěn rovnoměrný pravidelný kontakt s oběma rodiči – umožněno vyvinutí důvěrného vztahu s oběma, pravděpodobnost větší psychické stability dítěte, vyvinutí vyrovnaného pohledu na svět a vyrovnané osobní identity, čas pro kultivaci konkrétních zájmů s rodičem, který je spíše sdílí, posílení sebeúcty.	Nezajištěn rovnoměrný kontakt s oběma rodiči; nedostatek působení elementu druhého pohlaví na výchovu, větší pravděpodobnost úpadku styku dítěte s druhým rodičem, hrozba zamezování ve styku rodičem s výhradní péčí - závisí čistě na vůli rodičů.
Zájmy dítěte	Většinu zájmů naplňuje.	Zájmy dítěte naplňuje, pokud rodiče spolupracují.
	Obtížnost zachování kontinuity prostředí, nutnost věnovat pozornost potřebám konkrétního dítěte a jeho schopnosti adaptace na "mobilní existenci".	Větší pravděpodobnost zachování kontinuity prostředí, bez nutnosti adaptace na stěhování, ale adaptace na změny je nutná stejně.
Rovnost pohlaví	Vyrovnání vztahů mezi rodiči – rovnost ve vztahu k dítěti, stejné povinnosti, rozdělení břemene.	Hrozí snížení významu druhého rodiče, přetížení jednoho rodiče povinnostmi.
	„Terapeutický“ účinek na konfliktní vztah rodičů, ale tento může být i udržován.	Přetrvání konfliktního vztahu rodičů, ale může i časem vymizet.
	Mocenský vztah otec>matka – upevněn nebo zrušen? – závislost na subjektivní interpretaci a zkušenostech konkrétní rodiny.	Zachování nerovných funkčních rolí typických pro nukleární rodinu nebo záchrana rodičů před povinností komunikovat i přes odpor? – závislost na subjektivní interpretaci a zkušenostech konkrétní rodiny.
Závislost na intervenujících faktorech	Hlavní závislost na schopnosti rodičů spolupracovat, věku dítěte a geografické vzdálenosti bydlišť rodičů.	Hlavní závislost na schopnosti rodičů spolupracovat.

Srovnání ukazuje, že rozhodování mezi střídavou a výhradní péčí zdaleka není ani z pohledu studovaných výzkumných a odborných zjištění jednoznačné. Výsledná efektivita obou opatření porozvodové péče záleží především na vůli a schopnosti rodičů spolupracovat. Zatímco ovšem dodržování a tedy prospěšnost střídavé péče jsou pojištěny předpokládanou specifikací jejích podmínek v soudním rozhodnutí, výhradní péče stojí především a obvykle *pouze* na této rodičovské vůli. To, zda výhradní péče naplní předpoklady rodičovské péče a zájmů dítěte ve smyslu uchránění vztahů dítěte s každým z rodičů, umožní dítěti věnovat se vlastním zájmům s tím z rodičů, jenž je spíše sdílí, a dá vhodný základ pro vývoj jeho identity a vyrovnaný pohled na svět, závisí především na osobnostech obou rodičů, racionalitě uvažování toho rodiče, který má dítě svěřeno, a jejich vzájemné podpoře a spolupráci. Uspořádání střídavé péče tyto cíle naplňuje s mnohem větší jistotou, ačkoli při něm existuje hrozba narušení kontinuity prostředí dítěte a uspořádání také klade (možná zdánlivě) větší nároky na schopnost dítěte se adaptovat. Rovněž otázka rovnosti pohlaví není snadno řešitelná jedním nebo druhým opatřením. To, zda to které porozvodové uspořádání napomůže zabránit nebo odstranit nerovnosti v rámci daného rodičovského páru, závisí zcela na subjektivním vnímání a očekáváních konkrétních rodičů.

4 ZÁVĚR

Předkládaná bakalářská práce se věnovala rodinně-právnímu institutu střídavé péče jako v poslední době velmi diskutovanému tématu. Bylo řečeno, že koncept střídavé péče odráží potřeby současné rodiny, jejíž variabilita a křehkost je typickým rysem vztahů v tzv. postmoderní společnosti. Opatření střídavé péče je rovněž reflexí ustanovení mezinárodních a národních zákonných předpisů a hodnot převládajících v současné společnosti, charakterizovaných např. větší přijatelností rozvodu, důrazem na rovnost pohlaví a akcentováním práv a svobod jednotlivce, především pak dítěte.

Práce načrtla historický vývoj právní praxe porozvodového opatrovnictví na českém území a pokusila se vytyčit důvody, s nimiž toto opatření bylo do české rodinné legislativy zavedeno. Identifikována byla očekávání, že střídavá péče lépe naplní cíle rodičovské výchovy, zájmy dítěte i ideál zrovnoprávnění pohlaví v rodině, než péče výhradní, dosud nejčastěji využívané uspořádání, a bude tak v oblasti porozvodového opatrovnictví řešením nejbližším výchově a péči ve fungující nerozvedené rodině.

Bylo konstatováno, že mnozí zastánci střídavé péče projevují nesouhlas s tím, že jí není v českém prostředí dostatečně využíváno, což ústí v omezování práv dětí a otců na vzájemný kontakt. Za hlavní cíl jejich snažení bylo označeno uzákonění střídavé péče jako prioritního porozvodového opatrovnického opatření.

Na základě naznačení polemiky mezi českými zastánci střídavé péče a těmi, kdož o jejím přínosu spíše pochybují, byla provedena analýza postojů odborníků – zástupců zúčastněných profesí a teoretiků porozvodové tematiky – a výzkumných zjištění pocházejících ze čtyř západních zemí (v České republice širší výzkum na toto téma ještě nebyl proveden). Cílem této analýzy bylo konceptualizovat problém prospěšnosti střídavé péče a identifikovat její výhody a nevýhody oproti výhradní péči.

Byl proveden rozbor otázky, do jaké míry střídavá péče podle studovaných výzkumných zjištění a odborných názorů naplňuje očekávání s ní spojená jejími příznivci i odpůrci. Následné srovnání střídavé a výhradní péče ukázalo, že střídavá péče má kapacitu naplnit lépe cíle rodičovské výchovy i zájmy dětí především z toho důvodu, že jejím předpokladem je specifikace přesných podmínek styku a výchovy dítěte každým z rodičů v rámci opatrovnického řízení, zatímco chod výhradní péče

závisí především na vůli rodičů. Bylo odhaleno, že hlavním sporným bodem střídavé péče je otázka zachování kontinuity prostředí v životě dítěte. Spornými body společnými střídavé i výhradní péči jsou otázka vyhovění potřebám konkrétního dítěte (především z hlediska jeho schopnosti se na dané změny v rodinném uspořádání adaptovat) a otázka rovnosti pohlaví, jejíž naplnění v praxi závisí pouze na subjektivní interpretaci dotčených rodičů.

Rozborem bylo identifikováno šest hlavních faktorů ovlivňujících účinnost porozvodové péče o děti, které ji v každém konkrétním případě činí více či méně žádoucí než péči výhradní – vzájemné vztahy jednotlivých členů rodiny a spřízněných osob, věk dítěte, geografická vzdálenost bydlišť rodičů, domácí násilí a další ohrožující faktory, schopnost rodičů spolupracovat a spolupráce a součinnost zúčastněných profesí. Za nejpodstatnější z těchto vlivů byla označena schopnost a vůle rozvedených rodičů k vzájemné spolupráci v záležitostech dítěte.

Předkládaná práce tak prokázala, že otázka prospěšnosti střídavé péče není jednoznačně řešitelná. Bylo naznačeno, že ačkoli střídavá péče teoreticky naplňuje zájmy dítěte a hodnotové požadavky současné společnosti lépe než výhradní péče, v praxi toto závisí vždy na kombinaci hodnot jmenovaných faktorů v konkrétní rodině. Při fungující spolupráci rodičů tak může výhradní péče naplňovat očekávání „řádné výchovy“ dítěte, jeho zájmů a rovnosti pohlaví stejně dobře, jako péče střídavá. Naopak při nedostatečné komunikaci a přetrvávajícím sporu mezi rodiči může být střídavá péče spíše na úkor výchovy a psychického zdraví dítěte. V souvislosti s těmito zjištěními bylo konstatováno, že zásadní v každém porozvodovém uspořádání je dát prostor pro flexibilitu – umožnit změny v průběhu času s přibývajícím věkem dítěte nebo s měnícím se vztahem a postojem rodičů, umožnit rodičům oboustranně vyhovující rozdělení povinností. Podpora ze strany státu pro rodiče, kteří vychovávají své potomky střídavě, je v tomto ohledu také zásadní pro zefektivnění takové péče.

Výsledkem této práce bylo teoretické zmapování problematiky střídavé péče, vycházející z postojů především zahraničních odborníků a výsledků výzkumů provedených v jiných zemích. Provedená analýza odhalila řadu možných přínosů i nedostatků střídavé péče a zdůraznila potřebu přistupovat ke každému případu individuálně, na základě specifických potřeb členů dané rodiny. Takovéto teoretické

zmapování problematiky může napomoci předcházet zákonodárným omylům a jednání soudů založenému na předsudcích a setrvačnosti. Přesto je třeba mít na zřeteli, že zahraniční zjištění a zkušenosti nikdy nemohou být zcela přenositelné na českou společnost. Poznatky věd, které se střídavé péči již v českém prostředí věnovaly, především psychologie a práva, ale nevypovídají o všech stranách problému. Odhalit, zda by střídavá péče skutečně měla být upřednostňovaným porozvodovým opatrovnickým opatřením i v České republice, může tedy jen rozsáhlejší interdisciplinární sociologicko-psychologicko-právní výzkum zkušeností rodin, jednotlivců a odborníků s tímto uspořádáním.

Zde provedená konceptualizace problému může posloužit jako teoretický základ takového obsáhlejšího empirického šetření.

5 RESUMÉ

Tato bakalářská práce pojala střídavou péči jako opatření rodinného práva reflektující potřeby současné rodiny. Za význačné rysy této takzvaně postmoderní rodiny byly označeny rozsáhlá individualizace a důraz na osobní citové uspokojení, ústící mimo jiné ve vysoké míry rozvodovosti. Institut střídavé péče byl zaveden do českého rodinného práva po vzoru zahraničních legislativ s cílem ochránit členy rodiny před nepříznivými dopady jejího rozpadu, které obvykle otřesou vzájemnými citovými vztahy a kvalitou výchovy dětí. Poněvadž toto porozvodové uspořádání umožňuje oběma rodičům angažovat se stejnou měrou ve výchově, předchází typickému úskalí péče výhradní, omezování kontaktu dítěte s jedním z rodičů. Od střídavé péče se především očekává, že naplní zájmů dětí a zaručí spravedlivé rozdělení rodičovských funkcí mezi členy rozvádějícího se páru.

Úvodní část práce vymezila hlavní používané pojmy a nastínila teoretická a hodnotová východiska předkládané argumentace. Ve druhé, teoretické části byl načrtnut historický vývoj legislativy a praxe porozvodové péče od založení první samostatné Československé republiky až do současnosti. Práce zohlednila kritiku nedávného vývoje, vyznačujícího se tím, že i po uzákonění střídavé péče v roce 1998 převládá trend svěřování dětí do výhradní mateřské péče. V návaznosti na to byly identifikovány důvody zavedení střídavé péče do českého rodinného práva – její předpokládaný potenciál podněcovat řádnou rodičovskou výchovu, vycházet vstříc nejlepším zájmům dítěte a podporovat zrovnoprávnění pohlaví v rámci rodiny více než tradičně využívaná péče výhradní. Tyto důvody byly pojaty jako kritéria hodnocení účinnosti porozvodového opatrovnictví.

Stěžejní, analytická část práce podala teoretický rozbor postojů odborníků a zahraničních výzkumných zjištění zdůrazňujících kladné a odvrácené stránky střídavé péče. Za hlavní pozitiva byly označeny psychologický a symbolický přínos pro kvalitu vzájemných vztahů dítěte s každým z rodičů, umožňující jejich prohloubení a vyvinutí vyrovnané osobní identity, a rovnoměrné rozdělení břemene praktické péče a finanční odpovědnosti vůči dítěti mezi rodiče. Stinnými stránkami střídavé péče byly shledány její praktické nevýhody související s nutností dítěte se stěhovat mezi dvěma bydlišti, ústící v problém zachování kontinuity prostředí a výchovy v životě dítěte. Rizikem

tohoto uspořádání je rovněž přenos rodičovského sporu do dalších fází života rodiny. Analýzu kapacity střídavé péče naplnit očekávání spojená s jejím uzákoněním následoval rozbor šesti hlavních faktorů, které determinují, zda je v případě konkrétní rodiny toto opatření žádoucí. Tyto byly formulovány jako vztahy mezi členy rodiny, věk dítěte, geografická vzdálenost bydlišť rodičů, domácí násilí a další ohrožení ze strany rodičů, schopnost rodičů spolupracovat a součinnost a vstřícnosti zúčastněných odborníků. Rodičovská kooperace byla označena za rozhodující z těchto faktorů, stojící v pozadí všech ostatních a ovlivňující zdárný chod střídavé i výhradní péče. Analytickou část uzavřelo srovnání těchto dvou opatření z hlediska výše jmenovaných kritérií. Ukázalo, že není možné univerzálně posoudit, které z těchto uspořádání je prospěšnější, neboť jejich vhodnost se odvíjí především od individuálních potřeb a zájmů členů konkrétních rodin.

Práce tak detailně teoreticky zpracovala přínosy a nedostatky střídavé péče, které odhalily rozličné zahraniční výzkumy a praktické zkušenosti odborníků z oblasti porozvodového opatrovnictví. Taková zjištění mohou napomoci předcházet případným budoucím zákonodárným lapsům. Protože tyto převážně zahraniční poznatky nejsou ale zcela přenositelné do českých podmínek, je žádoucí, aby tento teoretický rozbor posloužil především jako základ pro případnou širší empirickou studii českých zkušeností se střídavou péčí.

6 SUMMARY

This Bachelor thesis considered joint custody as a provision of family law which reflects the needs of the contemporary family. A significant aspect of this so-called postmodern family was said to be its extensive individualisation and an emphasis on personal emotional satisfaction which, among other things, leads to high divorce rates. The concept of joint custody had been introduced into Czech family law after the fashions set by foreign legislations, with the aim to protect children and parents from the losses which families usually suffer in terms of interpersonal emotional relationships and the quality of parental care. As this type of guardianship allows both parents to engage with the childrearing process, it eliminates the issue of narrowing the child's contact with one parent. Joint custody is mainly expected to fulfil the best interests of the child and ensure a fair division of parental functions between the couple in question.

The introductory part of the paper defined the key terms and sketched out the theoretical and value background of the central argumentation. The second section chronicled the historical development of the legislation and practice of post-divorce child custody since the founding of the first independent Czechoslovak Republic. The thesis highlighted the critique of the current progress in this field which is characterised by the prevalence of the trend to award sole custody to the mother even after the codification of joint custody in 1998. Consequently, reasons for the introduction of joint custody into Czech family law were identified – its supposed potential to encourage proper parental care, to meet the best interests of the child and to promote the equalisation of genders in the family better than traditionally used sole custody. These reasons were conceived of as the criteria with which to judge the effectiveness of joint custody.

The pivotal analytical part of the thesis presented a theoretical study of the attitudes of professionals and of foreign scientific findings which emphasize both the positive and the negative aspects of joint custody. The psychological and symbolical contributions to the quality of mutual relationships of the child with each of the parents were found to be the main assets of the arrangement. They were said to help the deepening of the relationships, the development of a balanced personal identity and an equal division of the burden of practical care and financial responsibility towards the

child between the parents. The disadvantages of joint custody were said to be related to the necessity of the child to move between two households, which may lead to a difficulty to foster the continuity of environment and upbringing in the life of the child. This custody agreement also risks the transfer of the parental conflict to the future life of the family. The analysis of joint custody's capacity to fulfil the expectations related to its codification was followed by a breakdown of six main factors determining whether this setting is desirable in the case of a particular family. These were formulated as the relationships between the family members, the age of the child, the geographical distance between the parental homes, domestic violence and other threatening factors, the ability of the parents to cooperate and the interaction and helpfulness of the professionals involved. Parental cooperation was considered to be a decisive factor, being the basis of all others and influencing the successful progress of both joint and sole custody. The analytical section concluded with a comparison of these two arrangements in terms of the above listed criteria. It showed that it is impossible to judge which solution is most desirable - it depends entirely on the individual needs and interests of the members of the family in question.

The thesis thus analysed in detail the assets and shortcomings of joint custody which had been revealed by various research studies and the practical experiences of experts specialised in the field of post-divorce parental care. Such findings can be used to prevent possible legislative lapses in the future. However as these results are mostly foreign, they are not fully transferable to Czech conditions and it is necessary for the theoretical study to be viewed mainly as a basis for potential wider empirical research into the Czech experiences with joint custody.

7 POUŽITÁ LITERATURA

- BAKALÁŘ, Eduard a kol. 2006. *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-1089-2.
- BAKALÁŘ, Eduard. 1993. *Nové pohledy na rozvodovou tematiku.* Praha: MPSV ČR. ISBN 80-855-2906-8.
- BECK, Ulrich. 2004. *Riziková společnost: Na cestě k jiné moderně*. Praha: SLON. ISBN 80-864-2932-6. Přeložil O. Vochoč.
- BECK, U. & BECK-GERNSHEIM, E. 2004. *The Normal Chaos of Love*. 4. vydání. Cambridge (UK): Polity Press. ISBN 07-456-1382-9. Do angličtiny přeložili M. Ritter a J. Wibbel.
- COUNCIL OF EUROPE. 2009. Family policy in Council of Europe member states: *Two expert reports commissioned by the Committee of Experts on social policy for families and children* [online]. June 2009. [cit. 2010-05-13]. Dostupný z WWW: <http://www.coe.int/t/dc/files/ministerial_conferences/2009_family_affairs/Family_Policy_Reports_en.pdf>
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD (ČSÚ). 2010. *Rozvodovost* [online] [akt. 2010-01-15, cit. 2010-04-14]. Dostupný z WWW: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD (ČSÚ). 2009. *Obyvatelstvo - roční časové řady: Pohyb obyvatelstva v Českých zemích 1920 - 2008, analytické údaje* [online] [akt. 2009-06-09]. Dostupný z WWW: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/obyvatelstvo_hu>
- DEPARTMENT FOR CHILDREN, SCHOOLS AND FAMILIES. 2010. *Support for All: the Families and Relationships Green Paper*. [online] Norwich: TSO [cit. 2010-02-22]. Dostupný z WWW: <http://www.1kbw.co.uk/__data/assets/pdf_file/0010/85096/Families_Green_Paper.pdf>

- *Divorce rate*. [online][cit. 2010-05-01]. Dostupný z WWW: <http://www.divorcerate.org>

- DRISLANE, R. & PARKINSON, G. [20-?]. *Online Dictionary of the Social Sciences* [online][cit. 2010-05-15]. Dostupný z WWW: <http://bitbucket.icaap.org/dict.pl?alpha=I>

- DUDOVÁ, Tereza. 2005. *Porozvodové rodičovství v české legislativě*. [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR [cit. 2010-04-21]. Dostupný z WWW: <http://www.soc.cas.cz/info/cz/25046/3954/Rodicovstvi-po-rozvodu-v-legislative.html>

- *Důvodová zpráva k zák. č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině.* ASPI, stav k 19. 4. 2010 do částky 39/2010 Sb. a 18/2010 Sb. m. s.

- FIEDLER, Vladimír. 2010. *Rozhovor na téma střídavé péče v ČR.* [rozhovor]. [Osobní komunikace 2010-04-11].

- FINEMAN, Martha. 1989. The politics of custody and gender: child advocacy and the transformation of custody decision making in the USA. In C. Smart & S. Sevenhuijsen (eds.) 1989. *Child custody and the politics of gender*. London: Routledge, s. 27-50. ISBN 04-150-2670-9.

- le GALL, D. & MARTIN, C. 1988. Le réseau parental après une divorce ou une séparation. *Dialogue* (101): 85-93.

- GIDDENS, Anthony. 2005. *Sociologie.* Praha: Argo. ISBN 80-720-3124-4. Přeložil J. Jařab.

- GIDDENS, Anthony. 2004. *The transformation of intimacy: Sexuality, love and eroticism in modern societies*. 7. vydání. Cambridge: Polity Press. ISBN 07-456-1012-9.

- GIDDENS, Anthony. 1998. *Důsledky modernity*. Praha: SLON. ISBN 80-858-5062-1. Přeložil K. Müller.

- GOLDSCHEIDER, F. K. & WAITE, L. J. 1991. *New families, no families?: The transformation of the American home.* Berkeley: University of California Press. ISBN 05-200-8305-9.

- HASTRMANOVÁ, Šárka. 2005. *Pohled expertů – co říkají advokáti, soudci a soudní znalci o problematice porozvodového rodičovství* [online]. Praha: Sociologický Ústav AV ČR. [cit. 2010-04-29]. Dostupný z WWW: <http://www.soc.cas.cz/info/cz/25047/Pohledy-expertu-na-problematiku-porozvodoveho-rizeni.html>

- HOLUB, M., NOVÁ, H. & SLADKÁ HYKOVÁ, J. 2007. *Zákon o rodině: komentář a předpisy souvisící.* Praha: Linde. ISBN 978-80-720-1668-9.

- HRUŠÁKOVÁ, Milana. 2005. Současná právní úprava rodinného práva. In R. Veselá a kol. 2005. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. Praha: Eurolex Bohemia, s. 113-224. ISBN 80-864-3293-9.

- HRUŠÁKOVÁ, M. & NOVÁK, T. 1999. Reálně o společné či střídavé výchově. *Bulletin advokacie* (3): 30-35.

- HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. 1998. *Zákon o rodině: komentář*. Praha: C. H. Beck. ISBN 80-717-9198-9.

- *The Children Act 1989 (c. 41)* ze dne 16. listopadu 1989 [online] [akt. 2002, cit. 2010-04-20]. Dostupný z WWW: <http://www.statutelaw.gov.uk/content.aspx?activeTextDocId=2440124>

- CHILDREN OF EUROPE. *Zkušenosti z Evropy* [online]. Nejlepší rodiče jsou oba rodiče [cit. 2010-04-20]. Dostupný z WWW: <http://www.childrenofeurope.cz/stridava-pece-ve-svete/>

- *Key figures on Europe: Statistical Pocketbook.* 2006 [online]. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. ISBN 92-790-1849-3 [cit. 2010-05-01]. Dostupný z WWW: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-EI-06-001/EN/KS-EI-06-001-EN.PDF>

- KOCOUREK, Jiří. 1998. *Zákon o rodině a související předpisy ve znění platném k 1. 8. 1998.* 3. vydání. Praha: Eurounion. ISBN 80-858-5871-1.
- MACCOBY, E. E. & MNOOKIN, R. H. 1994. *Dividing the child: Social and legal dilemmas of custody.* 2. vydání. Cambridge (Mass.): Harvard University Press. ISBN 06-742-1295-9.
- MATOUŠEK, Oldřich. 1997. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2. vydání. Praha: SLON. ISBN 80-858-5024-9.
- MAYEROVÁ, Z. & ŠŤOVÍČEK, J. 1998. *Zákon o rodině s komentářem*. Praha: CODEX Bohemia. ISBN 80-859-6384-1.
- MORGAN, D. H. J. 1999. Risk and family practices: accounting for change and fluidity in family life. In E. B. Silva & C. Smart (eds.) 2004. *The* new *family*? 4. vydání. London: Sage publications, s. 13-30. ISBN 07-619-5856-8.
- MOŽNÝ, Ivo. 2008. *Rodina a společnost*. 2. vydání. Praha: SLON. ISBN 97-880-86429-87-8.
- MOŽNÝ, Ivo. 2002. *Sociologie rodiny*. 2. vydání. Praha: SLON. ISBN 80-864-2905-9.
- NEČASOVÁ, Renata. 2008. *Psychologické aspekty rozvodovosti - vliv na děti*. Diplomová práce [online]. Brno: Masarykova univerzita. Pedagogická fakulta. Katedra sociální pedagogiky [vloženo 2008-11-06, cit. 2010-04-08]. Dostupný z WWW: <http://is.muni.cz/th/123803/pedf_m/Text_prace.pdf>
- NEYRAND, G. 2001. *L'enfant face à la séparation des parents. Une solution, la résidence alternée.* Paris: Syros.
- PROKSCH, Roland. 2002. Průvodní výzkum k realizaci nových úprav k reformě dětského práva: Závěrečná zpráva. In: VODIČKA a kol. *200-? Moderní koncept rodinného práva* [online]. Příloha č. 5, s. 28-38. Překladatel s. n. [cit. 2010-04-21]. Dostupný z WWW: <http://www.iustin.cz/files/koncept8.pdf>
- *Přehled o pravomocných rozhodnutích soudu v opatrovnických věcech.* 2010. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR.

- RADIMSKÁ, Radka. 2003. Individuum a rodina: teorie soukromého života podle Françoise de Singlyho [online]. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 39 (5): 667-685 [cit. 2010-27-03]. Dostupný z WWW: <http://sreview.soc.cas.cz/uploads/802f1e4015cdfc644a8b27dd218e80da2032c8bd_503_55radim18.pdf >

- RADIMSKÁ, Radka. [200-?]. *Společná a střídavá výchova - debata plná rozporů* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR [cit. 2010-27-03]. Dostupný z WWW: <http://www.soc.cas.cz/info/cz/25047/Pohledy-expertu-na-problematiku-porozvodoveho-rizeni.html>

- RUDOLPH, Jürgen. 2006. *Cochemský model – praxe opatrovnického soudu* [online]. Přednáška v rámci Semináře k problematice rozhodování o svěření dítěte do výchovy po rozvodu rodičů ze dne 29. listopadu 2006, Justiční akademie ČR v Kroměříži. Překladatel s. n. [cit. 2009-12-04]. Dostupný z WWW: <http://www.iustin.cz/files/cochem.doc>

- SCHEPARD, A. I. 2004. *Children, courts and custody: Interdisciplinary models for divorcing families*. Cambridge (UK): Cambridge University Press. ISBN 05-215-2930-1.

- SILVA, E. B. & SMART, C. 1999. The 'new' practices and politics of family life. In E. B. Silva & C. Smart (eds.) 2004. *The* new *family*? 4. vydání. London: Sage publications, s. 1-12. ISBN 07-619-5856-8.

- de SINGLY, François. 1999. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-249-1. Přeložili S. Štech a L. Šašková.

- SMART, Carol. 1999. The 'new' parenthood: fathers and mothers after divorce. In E. B. Silva & C. Smart (eds.) 2004. *The* new *family*? 4. vydání. London: Sage publications, s. 100-114. ISBN 07-619-5856-8.

- SMART, C. & NEALE, B. 1999. *Family fragments?* Cambridge (UK): Polity Press. ISBN 07-456-1894-4.

- SMART, Carol. 1997. Wishful thinking and harmful tinkering? Sociological reflections on family policy. *Journal of Social Policy* 26 (3): 301-321. Cambridge (UK): Cambridge University Press.

- SMART, Carol. 1989. Power and the politics of custody. In C. Smart & S. Sevenhuijsen (eds.) 1989. *Child custody and the politics of gender*. London: Routledge, s. 1-26. ISBN 04-150-2670-9.

- *Statistický přehled soudních agend. Rok 2009.* 2009 [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR [cit. 2010-04-09]. Dostupný z WWW: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=3397&d=47145>

- *Statistický přehled soudních agend. Rok 2008.* 2008 [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR [cit. 2010-04-09]. Dostupný z WWW: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=3397&d=47145>

- *Statistický přehled soudních agend. Rok 2007.* 2007 [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR [cit. 2010-04-09]. Dostupný z WWW: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=3397&d=47145>

- *Statistický přehled soudních agend. Rok 2006.* 2006 [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR [cit. 2010-04-09]. Dostupný z WWW: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=3397&d=47145>

- *Statistický přehled soudních agend. Rok 2005.* 2005 [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR [cit. 2010-04-09]. Dostupný z WWW: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=3397&d=47145>
- *Statistický přehled soudních agend. Rok 2004.* 2004 [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR [cit. 2010-04-09]. Dostupný z WWW: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=3397&d=47145>

- *Statistický přehled soudních agend*. *Rok 2003*. 2003 [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR [cit. 2010-04-09]. Dostupný z WWW: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=3397&d=47145>

- *Statistický přehled soudních agend. Rok 2002*. 2002 [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR [cit. 2010-04-09]. Dostupný z WWW: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=3397&d=47145>

- *Statistický přehled soudních agend. Rok 2001*. 2001 [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR [cit. 2010-04-09]. Dostupný z WWW: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=3397&d=47145>

- *Statistický přehled soudních agend. Rok 2000*. 2000 [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR [cit. 2010-04-09]. Dostupný z WWW: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=3397&d=47145>

- *Statistický přehled soudních agend. Rok 1999*. 1999 [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR [cit. 2010-04-09]. Dostupný z WWW: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=3397&d=47145>

- *Statistický přehled soudních agend. Rok 1998.* 1998 [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR [cit. 2010-04-09]. Dostupný z WWW: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=3397&d=47145>

- *Statistický přehled soudních agend. Rok 1997*. 1997 [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR [cit. 2010-04-09]. Dostupný z WWW: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=3397&d=47145>

- *Statistický přehled soudních agend. Rok 1996*. 1996 [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR [cit. 2010-04-09]. Dostupný z WWW: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=3397&d=47145>

- ŠANDEROVÁ, Jadwiga. 2005. *Jak číst a psát odborný text ve společenských vědách: Několik zásad pro začátečníky.* Praha: SLON. Spolupracovala A. Miltová. ISBN 80-864-2940-7.

- THÉRY, Irene. 1989. 'The interest of the child' and the regulation of the post-divorce family. In C. Smart & S. Sevenhuijsen (eds.) 1989. *Child custody and the politics of gender*. London: Routledge, s. 78-99. ISBN 04-150-2670-9.

- TYL, Jiří. 2006. *Střídavá péče je prokázaně pro děti lepší* [online]. Spravedlnost dětem.cz [cit. 2010-04-30]. Dostupný z WWW: <http://www.iustin.cz/art.asp?art=284>
- *Úmluva o právech dítěte, sdělení FMZV č. 104/1991 Sb.* ze dne 20. listopadu 1989 [online]. New York: Organizace Spojených národů [cit. 2010-04-05]. Dostupný z WWW: <http://www.stopdetskepraci.cz/download/pdf/documents_2.pdf>
- VESELÁ, Renata. 2005. Vývoj rodinného práva. In R. Veselá a kol. 2005. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. Praha: Eurolex Bohemia, s. 53-112. ISBN 80-864-3293-9.
- VODIČKA, J. a kol. [200-?]. *Moderní koncept rodinného práva* [online] [cit. 2010-04-21]. Dostupný z WWW: <http://www.iustin.cz/files/koncept8.pdf>
- *Všeobecná deklarace lidských práv* ze dne 10. prosince 1948 [online]. OSN [cit. 2010-05-15]. Dostupný z WWW: <http://juristic.zcu.cz/dostal/docs/udhr_cz.htm>
- WARSHAK, R. A. 1995. *Revoluce v porozvodové péči o děti: otcovský faktor a mystika mateřství.* Praha: MPSV. ISBN 80-855-2916-5. Přeložil E. Bakalář.
- *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb.* ze dne 9. prosince 1999 [ve znění pozdějších předpisů] [online] [cit. 2010-04-05]. Dostupný z WWW: <http://zakony-online.cz/?s149&q149=all>
- *Zákon č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů* ze dne 3. dubna 1998 [online]. In: *Sbírka zákonů České republiky. Částka 34/ 1998 Sb*. S. 5274-5288 [cit. 2010-04-20]. Dostupný z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1998/sb034-98.pdf>
- *Zákon o rodině č. 94/1963 Sb.* ze dne 4. prosince 1963 [ve znění pozdějších předpisů] [online] [cit. 2009-11-29]. Dostupný z WWW: <http://zakony.kurzy.cz/94-1963-zakon-o-rodine/>

- *Zákon o rodině č. 94/1963 Sb.* ze dne 4. prosince 1963 [v původním znění] [online] [cit. 2010-04-05]. Dostupný z WWW: <http://www.lexdata.cz/web/sb_free.nsf/c12571d20046a0b20000000000000000/c12571d20046a0b2c12566d40071faef?OpenDocument>

- *Zákon č. 320/1919 Sb. Národního shromáždění, kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství* ze dne 22. května 1919 [online] [cit. 2010-04-08]. Dostupný z WWW: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/320-19.htm>

Použité mediální zdroje

- Babinet.cz [online][cit. 2010-05-01]. Dostupný z WWW: <http://fora.babinet.cz/viewtopic.php?id=16745>

- ČT24. ÚS: Pouhý nesouhlas matky nesmí zamezit střídavé péči [online][vyšlo 2010-04-12, cit. 2010-05-01]. Dostupný z WWW: <http://www.ct24.cz/domaci/86675-us-pouhy-nesouhlas-matky-nesmi-zamezit-stridave-peci/>

- HODINA, Aleš. 2010a. *Soudcovská nezávislost. I na zákonech?* [online]. Střídavka.cz [vyšlo 2010-04-21, cit. 2010-04-24]. Dostupný z WWW: <http://stridavka.cz/soudcovska-nezavislost-i-na-zakonech.html>

- HODINA, Aleš. 2010b. *Rychetský: Přetrvává taková pověra…* [online]. Střídavka.cz [vyšlo 2010-04-13, cit. 2010-04-24]. Dostupný z WWW: <http://stridavka.cz/rychetsky-pretrvava-takova-povera.html>

- HODINA, Aleš. 2010c. *Chat s Petrem Cihlářem, tatínkem se střídavou péčí - část 1* [online]. Střídavka.cz [vyšlo 2010-04-04, cit. 2010-04-29]. Dostupný z WWW: <http://stridavka.cz/chat-s-petrem-cihlarem-tatinkem-se-stridavou-peci-cast-1.html>

- HODINA, Aleš. 2010d. *Ústavní soud: nesouhlas matky se střídavou péčí* [online]. Střídavka.cz [vyšlo 2010-03-16, cit. 2010-04-24]. Dostupný z WWW: <http://stridavka.cz/ustavni-soud-nesouhlas-matky-se-stridavou-peci.html>

- Patera, L. 2009. Je střídavá péče vhodná i pro malé děti? *Blesk* [online][vyšlo 2009-07-30, cit. 2010-05-12]. Dostupný z WWW: <http://www.blesk.cz/clanek/pro-muze-rozzlobeni-muzi/119843/je-stridava-pece-vhodna-i-pro-male-deti.html>

- Spravedlnost dětem [online][cit. 2010-04-30]. Dostupný z WWW: <http://www.iustin.cz/>

- Střídavka.cz [online][cit. 2010-05-01]. Dostupný z WWW: <http://www.stridavka.cz/>

- Wallerová, Radka. 2010. Dítě mezi dvěma pokojíčky. *Mladá fronta DNES.* 29. března 2010. Praha: MAFRA, s. A4.

8 SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Další klíčové pojmy 93

Příloha č. 2: Rozhovor s PhDr. Vladimírem Fiedlerem 97

Příloha č. 3: Počty rozvodů ročně v ČR od roku 1967 do roku 2008 110

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Další klíčové pojmy

RODINA - Pojem „rodina“ má v sociologii a dalších společenských vědách své místo jako označení základní společenské instituce. Ačkoli každá z těchto věd „rodině“ přikládá určitý soubor autentických charakteristik, pojem jako takový prakticky nenese žádný transhistorický význam, neboť instituce rodiny prošla v průběhu dějin změnami, které ji zbavily i zdánlivě tak ústředních charakteristik, jakými jsou příbuzenské svazky, manželský sňatek nebo výchova dětí. Proto má dnes v sociologii pojem „rodina“ význam především ve spojení s upřesňujícími přívlastky, které napomáhají mapovat jeho historické změny, vyplývající ze změn instituce rodiny. Sociologie tento pojem užívá především s cílem postihnout historický vývoj jeho významu, který provází vývoj charakteru instituce rodiny jako takové. K tomu sociologii slouží přívlastky specifikující různé historické formy instituce rodiny (rodina *tradiční, moderní, postmoderní* – viz Možný 2008: 23). Stejně jako další společenské vědy jako psychologie, ekonomie, demografie nebo rodinné právo vidí sociologie „rodinu“ jako prostředí, v němž se odehrávají základní procesy vývoje lidské osobnosti, jako jednu ze základních lidských institucí**,** spontánně utvořených s cílem lidské jednání utřídit dle jeho příčin, cílů a průběhu, nebo jako společenskou formu ustavenou s cílem naplňování základních lidských potřeb, tedy plnění určitých funkcí. Každá z řady klasických a moderních sociologických teorií, jakými jsou např. sociálně kritická teorie, strukturální funkcionalismus, teorie směny, systémová teorie, teorie komunikace, symbolický interakcionismus, teorie konfliktu, teorie rodinného vývoje („family development theory“, viz Klein & White 1996: 119-147), teorie socializace a další instituci rodiny přikládá alespoň z části jiné funkce a jinak vnímá procesy, které se v rámci rodiny odehrávají (viz Možný 2008: 29-171, Možný 2002: 23-148, Klein & White 1996).

DÍTĚ – Úmluva o právech dítěte (čl. 1) pro své potřeby definuje dítě jako „každ[ou] lidsk[ou] bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.“ Vzhledem k tomu, že podle českého právního řádu je nezletilým dítětem rovněž osoba do dosažení věku osmnácti let, a stejně tak Zákon o rodině, jímž se z většiny řídí rozhodování o porozvodové péči o dítě, pojednává v tomto ohledu o „nezletilém dítěti“ (zatímco pro děti „blízk[é] věku

zletilosti“ [Veselá 2005] nebo zletilé platí, že se na ně rozvod rodičů výchovně prakticky nevztahuje), budu v této práci rovněž používat pojmu „dítě“ nebo „děti“ ve vztahu k nezletilé osobě, tedy osobě právně závislé na rodičích nebo jiných zákonných zástupcích. V případě, že bych tento termín používala v jiném významu, bude tento význam na daném místě specifikován.

RODIČ – „Rodičem“ se pro účely této práce rozumí člen heterosexuálního páru, který je/po nějakou dobu byl spojen manželským svazkem, a jehož oba členové jsou přímými biologickými předky jednoho nebo více dětí. „Rodičem“ v této práci nenazývám manžela/manželku biologického rodiče dítěte, který/á sám/sama není biologickým rodičem daného dítěte/dětí. Rovněž se v této práci nebudu zabývat biologickými rodiči, kteří ovšem nejsou/nebyli nikdy spojeni manželským svazkem.

ROZVOD – „Právní zrušení manželství; v českém právním řádu do roku 1921 „rozvod od stolu a lože“ nezakládal u katolíků možnost vstoupit do dalšího manželství, k tomu byla třeba *rozluka*,“ (Možný 2008: 294, kurzíva v originále). Podle R. Veselé je rozvod „jediný způsob zrušení manželství za života obou manželů,“ (Hrušáková 2005: 143). České právo definuje „jen jediný způsob rozvodu, a to kvalifikovaný rozvrat vztahů mezi manžely… Způsob rozvodu se liší podle toho, zda je třeba existenci tohoto rozvratu a jeho příčiny soudu dokázat, či zda jeho příčiny není třeba prokazovat“ (ibid.) Míry rozvodovosti začaly ve všech západních zemích v druhé polovině 20. století rapidně stoupat v souvislosti s tím, jak jednotlivé země postupně přistupovaly k právním úpravám, které rozvod činí stále snazším (Giddens 2006: 222). Faktory, které k tomuto vývoji přispívali/jí, se ve velké míře snaží vysvětlit teorie modernizace, teorie postmoderní společnosti nebo individualizace (Možný 2008: 235, Beck & Beck-Gernsheim 2004: 2, 78-101). Většina sociologických proudů a výzkumů v průběhu 20. století při studiu rozvodu stavěla na „zamlčené[m], nicméně velmi jednoznačné[m] předpokladu, že vysvětluje něco jako lehkou sociální patologii: normální přece je se nerozvádět“ (Možný 2008: 218). Rozvod tak byl (a stále do jisté míry je) v odborném i veřejném diskurzu vnímán jako forma deviantního chování. Až sociologové od osmdesátých let 20. století k němu začali přistupovat jako k jedné z alternativních forem vývoje rodinného života (Silva & Smart 1999: 12).

NUKLEÁRNÍ RODINA – Dle Giddense „rodinná skupina sestávající z matky, otce (nebo jednoho z nich) a závislých dětí“ (Giddens 2006: 1027, překlad K. P.)

BINUKLEÁRNÍ RODINA – „Rodinná struktura, ve které má dítě rodiče žijící po odloučení ve dvou odlišných domovech, kteří se oba podílejí na výchově dítěte“ (Giddens 2006: 1008, překlad K. P.)

OPAKOVANÝ SŇATEK – „*Remarriage*“ – Sňatek dvou osob, z nichž alespoň jedna má za sebou alespoň jeden předchozí manželský svazek, který byl ukončen rozvodem nebo smrtí partnera (Giddens 2006: 230-231).

„RECONSTITUTED FAMILY“ – Také „*recombinant family*“, rekonstituovaná rodina. Podle Giddense „rodina, v níž alespoň jeden z dospělého (rodičovského) páru má dítě/děti z předchozího vztahu, které žije/í ve stejné domácnosti nebo nedaleko… také známy jako ‘step-families,’“ (Giddens 2006: 1030).

NEVLASTNÍ RODIČOVSTVÍ – „*Step-parenting“* (Giddens 2006: 232); vztah nového partnera osoby, která má potomka z předchozího vztahu, k tomuto potomkovi. Podle současné české právní úpravy je jím „manže[l], který není rodičem dítěte, avšak žije s ním ve společné domácnosti… Nevlastnímu rodiči je zákonem o rodině stanovena povinnost podílet se na výchově nezletilého dítěte“, která ale nezahrnuje právo zastupování a správy jmění dítěte, ani vzájemnou vyživovací povinnost (Veselá 2005: 201). „Za nevlastního rodiče dítěte nemůžeme považovat osobu, která s rodičem žije ve svazku nezaloženém manželstvím, tedy jako druh nebo družka“ (c. d.: 202).

INDIVIDUALIZACE – Tak, jak je tento pojem chápán v souvislosti s moderní/ postmoderní společností, se jedná o proces stále se stupňujícího zájmu jednotlivce o sebe sama, který je stimulován tržním hospodářstvím, rozplýváním tradičních svazků s rodinou a bližními, zvětšováním vzdáleností. Podle Becka a Beck-Gernsheimové jde ale zároveň o proces masový, kterého se účastní každý jednotlivec v současné západní společnosti. Ve vztahu k rodině je záchranou před destruktivním vlivem individualizace viděn útěk k lásce jako jediné zdánlivě stabilní (tj. přetrvávající) hodnotě současného světa (Beck, Beck Gernsheim 2004: 2-3).

Literatura použitá v příloze č. 1

(kromě pramenů uvedených v hlavním seznamu literatury použité v bakalářské práci)

- GIDDENS, Anthony. 2006. *Sociology.* 5. vydání. Cambridge (UK): Polity Press. ISBN 07-456-3378-1.
- KLEIN, D. M. & White, J. M. 1996. *Family Theories: An Introduction*, Thousand Oaks: SAGE Publications. ISBN 08-039-5853-6.

Příloha č. 2: Rozhovor s PhDr. Vladimírem Fiedlerem, psychologem a soudním znalcem

K. P. Podle Zákona o rodině, §37 (2), „nemůže-li dítě zastoupit žádný z rodičů, ustanoví soud dítěti opatrovníka, který bude dítě v řízení nebo při určitém právním úkonu zastupovat. Tímto opatrovníkem zpravidla ustanoví orgán vykonávající sociálně-právní ochranu dětí (dále jen "orgán sociálně-právní ochrany dětí").“

Děje se toto běžně, nebo pouze v případě, kdy tzv. „zájmy dítěte“ stojí těžce v protikladu k zájmům rodičů?
Existuje v ČR něco jako institut nezávislého dětského advokáta, který by zastupoval dítě/děti v průběhu soudního řízení o jejich porozvodové péči?
(tato otázka byla zodpovězena písemně – pozn. K. P.)

V. F. V ČR zastupuje zájmy dítěte prakticky výhradně pracovnice (pracovník) oddělení sociálních věcí, které je zřízeno a pracuje při každém Obvodním (Okresním) úřadu,v Praze při Úřadech městské části Praha 1- 16 (číslem si nejsem jistý). Tato oddělení mají různé názvy. Dříve, před revolucí, to byl jednotný název OPD = oddělení péče o dítě. Ten někde zůstal dosud. Ve většině úřadů má odd. název OPRD = oddělení péče o rodinu a dítě, jinde jen oddělení (nebo odbor) sociálních věcí (OSV), nebo odbor zdravotnictví a sociálních věcí (OZSV).
Osoba z uvedeného oddělení úřadu (tzv. „opatrovník dítěte“) zastupuje dítě prakticky jen v těchto věcech:
a/ rodiče se rozvádějí (nebo neoddaní partneři se rozcházejí) a je třeba „upravit poměry nezetilého dítěte“. Tehdy soud vždy stanovuje opatrovníka dítěte. *To je nejčastější případ.*
b/ rodiče zemřeli (např. při autonehodě) a soud určuje, kdo se nadále postará o výchovu dětí (příbuzní, známí, ústavy…), pak opět ustanoví opatrovníka.
c/ rodiče nastupují výkon trestu – platí jako výše.
d/ rodiče žádají o adopci nebo pěstounskou péči dítka z DD - platí jako výše.
e/ rodiče byli obviněni z týrání svého dítěte – platí jako výše.
f/ oba rodiče se pro nemoc/ úraz stali invalidními – platí jako výše.
g/ dítě se dopustilo činnosti, která je u dospělých osob trestná – platí jako výše.
h/ dítě nebo rodiče svým chováním dali podnět k policejnímu vyšetřován a vzniká otázka, zda je výchova dítěte a péče o něj dostatečná – platí jako výše.

i/ rodiče dítě opustili - typický případ: matka dá novorozence do babyboxu – platí jako výše.

Další možnost třeba ještě existuje, ale už mně nenapadá.

Institut dětského advokáta v ČR neexistuje. Zájmy dítěte zastupuje **výhradně** orgán sociálně právní ochrany dětí, viz výše OPD,OPRD apod.

K. P. Podle §27 (1) Zákona o rodině „dohoda o styku rodičů s dítětem nepotřebuje schválení soudu."
Jak často se setkáváte s řízeními, kdy o svěření dítěte do péče musí rozhodovat soud, tedy, rodiče se nejsou sami schopni dohodnout?

(první část otázky byla zodpovězena písemně – pozn. K. P.)

V. F. Protože rodiče, kteří se rozvádějí, nemají vůči sobě navzájem dobrý vztah - proč by se také rozváděli, kdyby se milovali, že?, tak odhaduji,že ve více než 70 % případů rozvodu manželství musí soud rozhodovat o svěření dítěte do péče jednoho či druhého rodiče, nebo do střídavé výchovy.

Zbývajících 30 % netvoří – kupodivu - rodiny harmonické (které se demokraticky dohodly na výchově dítěte tím či oním rodičem), ale rodiny, kde jeden (bohužel někdy i oba) rodiče o dítě nemají zájem. Lze to vyjádřit slovy jedné mé „také pacientky": „Když se ten hajzl se mnou rozvedl, moh´si vzít s sebou i toho pancharta. On se teď bude někde válet s tou děvkou, a já se musím starat o jeho malýho spratka. Ale kdybych ho vyhodila, to bych zase přišla o přídavky". (Dáma mínila, že by jí byly odebrány přídavky na dítě a dávky sociální péče.)

Technická poznámka ke styku rozvedeného rodiče s dítětem: většina z rodičů, kteří spolu uzavřou dohodu o styku jednoho rodiče s dítětem, které je v péči druhého rodiče, po čase zjis-tí, že ústní dohoda není dodržována, a obracejí se na soud- někdy za 2-3 měsíce, jindy za 1-2 roky, aby svým rozsudkem upravil styk druhého rodiče s nezletilým dítětem. Takže s pohledem na rozvedená manželství po asi dvou až třech letech činí podíl soudních rozhodnutí o svěření do péče a styku druhého rodiče s nezletilým dítětem asi přibližně polovinu.

(*následující část otázky č. 2 byla doplněna ústně – pozn. K. P.*)

Tato druhá soudní řízení, kterými se dodatečně upravují poměry s nezletilým dítětem (obvykle proto, že se ukáže, že jeden z rodičů nedodržuje vzájemnou dohodu o styku druhého rodiče s dítětem – zabraňuje v jejich styku – která v rámci prvního řízení nebyla potvrzena soudem, protože soud se spolehl na tvrzení rodičů, že „se na podmínkách dohodli“), jsou ta řízení, u kterých já se jako soudní znalec naskytnu nejčastěji. Samozřejmě se ale vyskytují i případy, kdy se (obvykle) otec už před rozvodem dozví, že hrozba zabraňování ve styku dítětem ze strany matky existuje, a od začátku opatrovnického řízení trvá na tom, aby byly podmínky styku *přesně* stanoveny soudem nebo aby jim dítě bylo svěřeno do střídavé péče. V současné době mám dokonce asi tři čtyři případy, kdy na tomhle trvají matky, které se snaží manžela donutit, aby si dítě vzal do střídavé péče – obvykle jde o kluky, tak ve věku od tří do pěti let – ta matka říká „vždyť on ten kluk potřebuje toho otce ve výchově, já jako matka ho nemůžu vychovávat přece úplně sama“ a ti otcové si kluka do střídavé péče vzít nechtějí, říkají, že jim stačí se s ním vidět jednou za měsíc a podobně.

(*doplňující pozn.)*
O svěření dítěte do péče rozhoduje opatrovnický soud, což je část občanskoprávního soudu, zabývající se veškerými záležitostmi týkajícími se dětí (např. umístění do DD apod.) – jiná složka občanskoprávního soudu provádí rozvodová řízení. Kromě občanskoprávního soudu pak existuje trestní/trestněprávní soud. To, který opatrovnický soud rozhodne o svěření dítěte do péče, závisí na „bydlišti dítěte“, což je v prováděcích vyhláškách specifikováno velmi neurčitě – je to „trvalé bydliště“, nebo bydliště, kde dítě bydlí „déle“, což vede k tomu, že si soudy často tuto povinnost přehazují jeden na druhý a to řízení pak trvá třeba půl roku nebo rok. Často proto rodičům nebo těm opatrovníkům říkám, ať se na soud obrátí, aby provedl tzv. „předběžné opatření“ v rozhodnutí o poměrech k dítěti (svěření do péče, výživné, bydliště) do té doby, než bude vydáno to závazné rozhodnutí. Toto předběžné opatření může soud udělat na počkání, *nejpozději* však do sedmi dnů.

(Zbývající část rozhovoru byla uskutečněna ústně – pozn. K. P.)

K. P. Podle Zákona o rodině, §26 (5), „soud vždy vezme v úvahu, *kdo dosud kromě řádné péče o dítě dbal o jeho výchovu po stránce citové, rozumové a mravní*“. Do jaké míry byste řekl, že soudy skutečně tento minulý přínos každého z rodičů posuzují?

V. F. Já bych řekl, že soud není kvalifikovaný k tomu, aby, a taky v podstatě nemá čas na to, aby tam dělal analýzu toho, jak se kdo dítěti věnoval, čili spíš zase si myslím, že v tomhle se spoléhá na důkaz prostřednictvím znaleckého posudku, kdy znalcům mezi jiným ukládá vyšetřit, jaký který rodič má dispozice a vlastně jakou výchovu uplatňuje vůči dítěti, lidově řečeno, jak dobře nebo špatně ho vychovává, toto pak dostane zodpovězené ve znaleckém posudku, a k tomu přihlíží, když vydává to svoje rozhodnutí.

K. P. Takže v tom případě vychází z posudku znalce, z toho, co například znalec zjistí pomocí rozhovorů…

V. F. Rozhovory a vyšetření. On ten rozhovor je tam podstatný, ale není to jediné. Vlastně, řekl bych, že hodně podstatné je tam testové vyšetření a zejména projektivními testy, kdy ten člověk neví, co o sobě *sděluje*, čili je v tom *maximálně* upřímný. A potom vlastně pozorování toho člověka. Když mi tu někdo sedí a bude říkat „pane doktore, já vůbec nejsem nervózní“ (*při tom se ostentativně ošívá – pozn. K. P.*), tak je mi jasno, a ono samozřejmě tohle je takové přehnané, že to je hodně, ale vypozoruji, protože jsem cvičený na to ty lidi pozorovat do detailu, tak z toho s nějakou devadesátiprocentní pravděpodobností usoudím, jaký ten člověk je doopravdy. Protože nikdo asi nedokáže třeba tři hodiny, které u mě stráví, hrát divadlo, dokonale se ve všem ovládat a tak dál. Takže vždycky mu tam něco ujede v mimickém výrazu, zajímá mě, jak je schopný se mnou udržovat oční kontakt, jak ho udržuje třeba se svým dítkem. Jestli se to dítko kouká na něj, když s ním mluví, anebo vždycky hodí oči někam do země a tak dále. To je spousta věcí. Samozřejmě nic není absolutní na tomhle světě, ale domnívám se, že většina znaleckých posudků dává seriózní obraz o tom, jaký je jeden rodič, druhý rodič, jaké je dítě, koho má dítě *rádo*, a s kým má jaký vztah. Ono to má ještě jednu bolístku, totiž, že dítko většinou má stejně rádo oba rodiče, ale může s jedním vycházet daleko lépe a druhého má rádo třeba i přesto, že ho pořád fackuje, a že mu říká „ty blbečku“, „nestojíš za nic“ a podobně. Takováto dětská láska je daná vlastně tím pokrevním vztahem vůči rodiči, ale to už jsem zaběhl od otázky.

K. P. §26 (4) „Při rozhodování o svěření dítěte do výchovy rodičů soud sleduje především *zájem dítěte* s ohledem na jeho osobnost, zejména vlohy, schopnosti a vývojové možnosti, a se zřetelem na životní poměry rodičů… Soud přihlédne rovněž *k citové orientaci a zázemí dítěte, výchovné schopnosti a odpovědnosti rodiče, stabilitě budoucího výchovného prostředí, ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem, k citovým vazbám dítěte na sourozence, prarodiče a další příbuzné a též k hmotnému zabezpečení* ze strany rodiče včetně bytových poměrů.“

Je tento „zájem“ dítěte, popř. jeho názor na to, s kým by chtělo v budoucnu žít, v řízeních skutečně posuzován? Pokud ano, od jakého věku nebo jakého stupně vyspělosti dítěte byste řekl, že lze přihlížet k názorům dítěte na daný problém?
Do jaké míry bývá v takových případech posuzována také vazba dítěte na ostatní příbuzné a další osoby, popř. celkově na prostředí, které by určité porozvodové uspořádání mohlo narušit?

V. F. No (cituje část zákona: „Soud přihlédne k citové orientaci a zázemí dítěte, výchovné schopnosti a odpovědnosti rodiče…“), část už jsme toho vlastně říkali, v tomhle soud vychází z toho znaleckého posudku, kde on sám samozřejmě soud není schopen strávit několik hodin s matkou, několik hodin s otcem, s příbuznými, babičkami, tetičkami a podobně. Jo, takže zase většinou nechá vypracovat znalecký posudek, sám jsem dělal řadu posudků, kdy kromě rodičů jsme posuzovali ještě milenku otce a milence matky, dědečka, babičku z jedné strany, dědečka, babičku z druhé strany, a ještě třeba nějakou tetu, sestru matky, která s nimi žila ve společné domácnosti, a jejich vztahy s dětmi, interakci s dětmi a na to jsme podávali posudek.

Pak je tady zajímavá ta otázka „zájem dítěte“, jak se dá brát, nebo jak soudy berou, neberou nebo přihlížej k názoru dítěte, na to u koho by chtělo žít, jak by chtělo žít atd. Soudy mají vždycky možnost, ony ji měli vždycky, ale teď se to tak před rokem nebo před dvěma velmi oživilo, tu možnost předvolat si dítě a ptát se ho, zjišťovat, co chce. Má to dva problémy: soudce je člověk, který v tomto ohledu nemá *žádnou* kvalifikaci, vzdělání, zkušenosti, nic. Mně, jako odborníkovi, který jsem celý profesionální život strávil prací s dětmi, dá někdy problém, když je dítko špatně naladěné, nebo dítko, který má LMD (*lehkou mozkovou dysfunkci – pozn. K. P.*) nebo nějakou jinou poruchu, tak mně mnohdy dá hodinu práce, než se k němu dostanu blíže, než mi konečně něco začne

sdělovat. Soudce tam na to většinou má půlhodinu na všechno. Čili je trošku taková naivita toto chtít po soudcích, nebo jim nabízet, ať si zavolá dítě, ať si s ním promluví.

K. P. Ale pokud ten soudce tuto informaci zprostředkovaně přijme od toho znalce, tak do jaké míry se vůbec k nějakým těm rádoby „objektivním“ zájmům dítěte přihlíží?

V. F. Ono to tak bylo dřív a samozřejmě mám tu zkušenost, že řada soudců, záleží vždycky na člověku, i soudce je jenom člověk, často tuto informaci nebere, nechtějí slyšet, jestliže my třeba zjistíme, že dítě má velice blízký vztah k otci a negativní k matce, že ho třeba matka bila a nechávala ho doma samotné, odcházela na noc s milencem pryč, a že dítě chce být s tátou, jenom v toho má důvěru. A tohle soudci neradi slyší, ono jim to přidělává práci, oni jsou zvyklí soudit tak, že dítě vždycky dají matce a nezabývají se ničím dalším, k tomu se asi ještě dostaneme v těch dalších otázkách.

Ještě tedy se vrátím k tomu, že ta možnost, která je zakotvená v našem zákonu o rodině, že soud si může jakkoli staré dítě předvolat a ptát se ho, vidět se s ním, tak ta vyvolala rozruch asi před dvěma roky, proběhlo to novinami, televizí. Prostě jedna nejmenovaná soudkyně z jednoho venkovského soudu si nechala předvolat asi dvou a půlletou holčičku. To je jednání, které hraniční s debilitou, výrazným nedostatkem intelektu, což potom asi té soudkyni někdo vysvětlil, protože když tam dorazily ty televize a novináři, tak začala tvrdit, že to byl omyl sekretářky a že napsala *omylem* to předvolání. Ale je fakt, že v první fázi, prvnímu novináři, který ji odchytil, řekla, že ano, že *ona má právo* si dvou a půlleté dítě *vyslechnout*. No, podotýkám, že dvou a půlleté dítě tak žvatlá, když bude velmi inteligentní, tak dá dohromady nějakou jednoduchou větu. Ale i takové máme soudce.

Čili určitě se tam posuzuje vazba dítěte na ty ostatní, to jsem říkal trochu, že jsme posuzovali dědečky, babičky, tetičky a tak dále. Mělo by to být vždycky zajištěné, celýéby to mělo být vedeno, a *de iure* je to vedeno*, zájmem* udělat *maximum* pro dítě, pro jeho normální zdravý vývoj. *De facto* se tohle často neděje, protože tam intervenuje spousta dalších věcí.

K. P. Co má ve výsledku největší hodnotu pro konečné rozhodnutí soudu?

V. F. Já nevím Já si myslím, že třeba *hodně* podstatný je tam znalecký posudek, kdy, odhadl bych, že ve více jak devadesáti procentech soudce vydá rozsudek a do rozsudku píše v podstatě to, co je napsáno ve znaleckém posudku. Takže to je asi *hodně* podstatný úkaz. Já bývám jako znalec u soudu asi padesátkrát ročně a přitom se setkávám s tím, že jedna strana, otec, zjednodušíme, přinese řadu potvrzení, jak on je skvělý, dítě ho má rádo, druhá strana, matka, donese stejné potvrzení, jak ona je skvělá, ono ji má dítě rádo, a každý si předvolá řadu svědků. Svědci ze strany matky budou tvrdit, že otec je pedofil, alkoholik, zločinec a grázl, svědci ze strany otce budou tvrdit zase totéž o matce, jak se denně válí opilá v hospodě a podobně. Z toho soud těžko může vycházet a soudci *dobře* vědí, že většina těchto svědectví je zkreslená. Takže řekl bych, že asi opravdu ten znalecký posudek je tam to nejpodstatnější. Pak bych ještě vyzdvihl rád to, že jsem poznal několik soudců, kteří byli *tak* inteligentní, tak citliví, tak nesmírně schopní, že dokázali i ve velice krátkém čase po promluvě s tím jedním, druhým rodičem poznat, který je dobrý a který je ten špatný a prolhaný, a rozsoudit to i bez posudků. Byli to úžasní lidi, kteří se nebáli do toho jít. Nebáli se strávit tam třeba dvě hodiny tím, že si povídali s matkou a další dvě hodiny s otcem, a pak se rozhodli na základě svého mínění a velice dobře. Ale je to *naprostá výjimka*, soudce tohle dělá velice zřídka.

K. P. Co jsou ony „zájmy“ dítěte, na které se odkazuje většina paragrafů Zákona o rodině, týkajících se porozvodové péče o děti, stejně jako jiné zákony týkající se dětí? Lze tyto „zájmy“ nějak konkrétněji vymezit?
Nehrozí, že vzhledem k absenci konkrétnější definice těchto zájmů v zákoně, si je každý soudce bude vykládat jinak, a tedy např. i tak, že konečné rozhodnutí na nich založené skutečně nebude v zájmu toho daného dítěte?

Ty zájmy se dají konkrétněji vymezit asi tak, že je to: aby se dítě mohlo svobodně rozvíjet psychicky i tělesně, aby bylo dobře, kvalitně stravováno, léčeno, aby mohlo, jako většina dětí, chodit do školy, věnovat se dětským hrám, věnovat se dalším kroužkovým *(zájmovým –pozn. K. P.)* činnostem, které ho rozvíjejí, aby ho v tomto nikdo neomezoval, aby mělo doma příjemné prostředí bez nějakých traumat, nerváků, hádek, nadávek, mlácení, aby tam mělo dostatečné materiální zázemí jako svoji postel,

aby se slušně najedlo, aby nebylo jakýmkoli způsobem omezováno, perzekvováno, tak asi se to dá říct.

K. P. Jsou někde ty zájmy definovány, dalo by se říci, že by se dala někde najít přesná formulace toho, co „zájmy dítěte“ jako takové obnášejí? V zákonech se na ně většinou pouze odkazuje, ale nikde vlastně není specificky řečeno, co to je.

To nemůžu říct přesně, protože nejsem právník, ale je pravda, že naše zákony jsou velice obecné. K těm zákonům potom ale existují vyhlášky, které vlastně jakoby dokončují, nebo precizují ten zákon. Takže tam by se možná něco dalo najít. Ale bohužel co se týká těch zájmů dítěte, moc ta precizace není. Kdysi už někdy v devadesátém pátém roce jsme strávili s kolegy řadu dní v parlamentu, snažili jsme se tam prosadit, že jedním z těch zájmů dítěte je také jeho normální duševní zdravý rozvoj, a jestliže matka dítěti brání, aby se vídalo se svým otcem po rozvodu, tvrdí mu buď, že tatínek je grázl nebo že tatínek umřel, což je ještě lepší varianta, a blokuje styk - to dítě prostě netuší, že má otce, tak že tohle je *těžké* poškozování duševního zdraví dítěte, a že chceme, aby se do *trestního* zákona dostal paragraf, který tohle takto jasně stanoví. Čili když já zjistím, že matka brání ve styku s dítětem, podávám na ni v ten moment žalobu nebo trestní oznámení na policii a ona je vyslýchána pro trestný čin a vyšetřována. To se nám dodneška nepodařilo, protože na druhé straně bych řekl, že politická reprezentace se toho velice intenzivně bojí, protože v ten moment, kdy by dneska začal platit tenhle zákon, domnívám se, že více než sto tisíc matek půjde do kriminálu. Protože tenhle jev bránit ve styku s dětmi otci je u nás téměř *norma.* Je to velice rozšířené.

K. P. Co přesně znamená „společná péče“ (v porovnání se „střídavou péčí“)?

V. F. To jsou dva rozdílné pojmy. Střídavá péče je ustanovení, kdy dítě má s *oběma rodiči* stejně dlouhý styk. Týden u otce, týden u matky, čtrnáct dní, měsíc, to je jedno. Ti rodiče ale žijí *jinde*. Ať už ve vedlejším bytě, nebo o sto kilometrů dál. To je střídavá péče.

Společná péče znamená, že se rodiče rozvedli, ale stále žijí v jednom bytě, v jedné domácnosti, každý tam má svoji ledničku, každý si hospodaří sám, a dítě je týden v pokoji s otcem, a týden v pokoji s matkou. Ono většinou to takhle nejde, to dítě tam

prostě vegetuje, ale jeden týden ho třeba odvádí, když je malé, do školy otec a dělá s ním úkoly, druhý týden matka. To je ta společná péče.

K. P. Znamená to tedy, že u nás, kde se ve statistikách uvádí, kolik dětí bylo svěřeno do „střídavé, popř. společné péče“, jde většinou o péči střídavou?

V. F. Většinou je to ta střídavá. Já se s tou společnou se setkávám tak asi jednou do roka ze všech těch případů, které dělám, a dělám jich, když vezmu dohromady ty, které dělám jako znalec, a ty které dělám v ordinaci, kde se to dozvídám od pacientů, že se rozvádějí nebo rozvedli a že to s dětmi mají takhle, tak bych to odhadnul na takových asi padesát případů ročně, padesát, šedesát, a z toho asi jeden je ta společná péče, takže asi dvě procenta. Je to většinou u lidí, kteří nemají peníze na to se od sebe navzájem odstěhovat, koupit si byt nebo pronajmout, takže zůstávají společně v tom stávajícím.

K. P. V Americe například funguje to, že střídavá (společná) péče je rozdělená na „joint legal custody“ a „joint physical custody“ a zatímco střídavá péče fyzická znamená to, co u nás, tak ta legální, nebo právní, znamená to, že rodiče mají stejnou odpovědnost nebo každý poloviční odpovědnost za dítě, ale dítě přitom třeba žije většinu času u jednoho z rodičů.

V. F. To u nás není. U nás je to dané tak, že vlastně tu právní odpovědnost za dítě má ten rodič, kterému je svěřeno do péče, na tu dobu, kdy ho jakoby má v rukou. Takže je to tak, že když ho má svěřené většinou matka, a otec s ním má styk třeba na víkend, jednou za čtrnáct dní, tak vlastně v ten moment v pátek odpoledne, kdy matka dítě předává otci, hasne její právní odpovědnost za dítě a přebírá ji otec. Když dítě vrací, jde odpovědnost zpátky. Je to doslova nadefinované tak, že za něj odpovídá úplně ve všem stoprocentně ten, kdo ho má zrovna u sebe. Ale musí to být z rozhodnutí soudu. Když matka otci dítě dá ještě ve středu, ale nebylo to v soudním rozsudku, tak za něj odpovídá ona, i když je dítě u otce. Ten, kdo má dítě zrovna u sebe, je povinen ho oblékat, krmit, starat se o něj, dodržovat jeho bezpečnost, starat se o jeho zdraví, když onemocní, bude mít úraz, všechno musí zajišťovat on.

K. P. Ještě bych se zeptala na tu střídavou péči. Kdybyste měl posoudit všechny klady a zápory obecně, tak když srovnáte střídavou péči s tím častějším uspořádáním, kdy je to dítě většinu času u toho jednoho rodiče, co byste řekl, že je lepší? Střídavá péče má samozřejmě spoustu kladů, pro které se to teď začíná docela hodně propagovat, ale na druhou stranu má spoustu možná hlavně těch praktických nevýhod, které často výchovu můžou znemožnit nebo zhoršit.

V. F. Má to samozřejmě praktické nevýhody, to je bez debat. Já bych začal tím, že to, co by mělo být na prvním místě, podle toho, co je v zákoně, je zajistit *maximální* pozitivní podmínky pro dítě. To platí prakticky od té doby, co vznikl institut rodiny, že otec oplodní matku, zplodí dítě a věnují se mu. To dítko je nacvičené jakoby tím genetickým archetypem na to, že má oba rodiče, oba je potřebuje a z každého si jakoby vybere něco. Muž a žena jsou hodně odlišné bytosti, každý má spoustu jiných vlastností, a to dítko potřebuje poznat, naučit se oba ty typy, samo se pak podle těch vlastností, schopností svých rodičů utváří do té dospělosti, a *většinou* to dopadne tak, že dívka přebere nebo použije většinu matčiných vlastností, kluk otcovských, ale někdy se to taky zkříží, že se dívka stane mužatkou a chlapec se stane takovým „holčičkoidem".

Takže se zdá, že ta střídavá výchova je nejvýhodnější, protože dítěti zůstávají stále oba rodiče na stejnou dobu. U všech ostatních výchov vidím problém v tom, že to dítě je *hodně* s jedním a *málo* s druhým rodičem, takže to *hodně* z toho jednoho se přenáší na dítě a vidím to dost jako problém, když to dítko žije s tím rodičem jednoho pohlaví, jedno jestli s matkou nebo s otcem, ale ono prostě přebírá jeho způsoby chování, jeho vlastnosti, jeho názory, jeho hodnotové soudy a tak dál, takže ten vývoj je vychýlený do té ženské nebo mužské roviny. Nemá tam ten zlatý střed, kdy slyší [názory] z obou stran, bere [si vzory] z obou stran, a drží se tím pádem uprostřed, když na ně tlačí ty síly z obou stran.

Kolega, přítel Jiří Tyl strávil kdysi, ono je to asi někdy v roce devadesát sedm, devadesát osm, asi rok ve Spojených státech, a věnoval se tam mimo jiné i otázce střídavé výchovy, která je ve Spojených státech zavedená od roku 1973 *(v Kalifornii, kde byla zavedena nejdříve z celých USA, byla střídavá péče uzákoněna v roce 1979 - pozn. K. P.)*, takže v ní mají *obrovskou* praxi. A zatímco u nás na to nebyla vypracovaná jediná sebemenší studie, tak ve Spojených státech do současné doby bylo provedeno

něco přes čtyři sta, asi čtyři sta padesát studií o střídavé péči. Zajímavé na tom je, že *drtivou* většinu, asi více než devadesát procent těch studií dělaly *ženy*. Takže se nedá říci, že by to dělali muži a že by to *zkreslovali*, tvrdili, že muži jsou lepší a jak je dětem lépe u otců a podobně. Dělaly to ženy, psychiatričky, psycholožky, socioložky, a došly ke *hrůznému zjištění*, že děti, které jsou svěřeny do výchovy matce, která *brání* nebo *omezuje* styk těch dětí s otcem, mají asi dvacetkrát vyšší výskyt alkoholismu, třicetkrát větší výskyt drogové závislosti, zločinnosti atd. Je tam celá škála toho, co všechno je u nich špatně. Pak jsou tam děti, které mají styk s otci, ale ten malý, jako jednou za čtrnáct dní na víkend, jejich výsledky už jsou výrazně lepší, ale pořád to není ono, a pak jsou tam děti, a to je ten paradox, které jsou jenom v péči otce. Kde matka někam vymizela, vykašlala se na ně, a dítě má otec. A ty z těch studií vycházejí úplně skvěle, jsou na stejné úrovni nebo dokonce ještě o něco na tom lépe než děti, které vychovávají oba rodiče. To je také jedna taková věc, kterou naši soudci nechtějí slyšet. Taky jsme to opakovaně říkali Parlamentu, a často to omíláme u soudu, ale to je něco, co jim nezapadá do „krámu“. Soudní rozhodování je asi prostě zatížené tím stereotypem, setrvačností - prostě, ty soudy, tak, jak to měly za Rakouska-Uherska a za bolševika, pořád *dokola* omílají „dítě patří matce, děti má tatínek jednou za čtrnáct dní na víkend, pátek od pěti do neděle do pěti“. Takhle to běželo, a teď najednou by vlastně musely udělat něco jiného. Musely by říct a zdůvodnit, *proč* chtějí dítě svěřit do střídavé péče a tak dále. Dokonce došlo k jednomu paradoxu, protože v zákoně o rodině, v jeho úpravě z roku 1998, kdy vstoupila poprvé v našem zákoně střídavá péče v platnost, byla taková nejasnost v tom, že ten zákon říkal, že soud rozhodne o střídavé péči, když s tím matka s otcem budou souhlasit a soudu se to bude jevit jako vhodné, nebo tak nějak. Bylo to prostě nejasné, a spousta soudců to vzala tak, a opět to hraničí s idiotismem, že můžou ustanovit střídavou péči jen, když s tím souhlasí otec i matka, což samozřejmě, kdyby souhlasili, tak by nešli k soudu. Takže ti soudci se na to odvolávali. Jenom aby nemuseli rozhodnout, tak se oháněli tímhle. Pak se podařilo po neskutečném úsilí na Ministerstvu spravedlnosti dosáhnout toho, že to upravili a už je v zákoně přesně dáno, že i bez ohledu na to, jestli jeden nebo oba rodiče chtějí a tak dále, soud může rozhodnout (*v zákoně to takto upřesněno není a ani původní znění novely z r. 1998 nenaznačovalo, že se střídavou péčí musí souhlasit oba rodiče – naznačovala to ale důvodová zpráva k této novele a některé soudce k tomu přesvědčila školení vedená na základě jistého komentáře novely zákona o rodině – viz Tyl [2006] – pozn. K. P.*)

K. P. V zákoně o rodině je teď stanoveno, že „pokud mají zájem o výchovu oba rodiče“, tak jim může být dítě svěřeno do střídavé péče.

V. F. To už se dostáváme zase zpátky k tomu znaleckému vyšetření rodičů, samozřejmě nikdy nebudu doporučovat střídavou výchovu, když je matka známá prostitutka, otec chronický alkoholik, tam je prostě jeden úplně diskvalifikovaný z výchovy a neměl by se s dítkem stýkat. Ale to už jsou takové ty extrémní případy, tady v té ideální rovině, když vím, že oba rodiče jsou normální, dítko je normální…

K. P. … Mě spíše zajímalo, četla jsem několik britských studií (*Smart & Neale 1999, Smart 1999 – pozn. K. P.*), ve kterých vlastně spíše docházeli k tomu závěru, že pokud je střídavá péče nařízena jako *řešení* výrazného konfliktu mezi rodiči, kteří se nejsou schopni dohodnout na tom, kdo dítě bude mít (většinou je to tak, že matka chce výhradní péči, a otec chce buď svoji výhradní péči nebo střídavou), tak pak ta nutnost se pravidelně stýkat vlastně ten konflikt jen prodlužuje a tím ho přenáší do dalšího života toho dítěte.

V. F. To je zajímavé, to bych si rád přečetl, a zajímalo by mě, na jak velkém vzorku a jak to dělali, protože my tady máme zkušenost úplně opačnou, že i když se rodiče chronicky nesnáší a takzvaně si jdou po krku, tak *nařízením té střídavé péče* během několika měsíců toto [chování] *opadne*. Oni jsou za to dítko plně odpovědní třeba týden, musí pro něj dělat všechno, takže mají o zábavu postaráno, a pak ho musí předat druhému a musí mu předat i ty podstatné informace. Třeba „Anežka je nemocná, bere antibiotika, tady máš krabičku. Ještě tam máš čtyři tablety, takže zítra musíte jít k doktorovi, aby vám předepsal další. A ve škole dostala pětku z češtiny, a pochvalu z matematiky“. A tohle si prostě předat *musí*, protože jinak by výchova nefungovala ani u jednoho ani u druhého. Takže máme tu představu, že v drtivé většině případů se ti rodiče přestanou nějak zjevně nenávidět, nebo si dělat dusno navzájem, a soustředí se více na to dítko a na to udělat pro něj maximum. Tak trochu s takovou touhou, že to dítko se „bude cítit líp u mě, takže s ním vyrážím do všech těch zoologických zahrad a na další zábavu“, aby se dobře cítilo, koupím mu ty krásný džíny, co si přálo…“

K. P. Také jsem právě slyšela názor, že hle je trochu jako takové „volební období“.

V. F. No, tak je to před tím rozhodnutím soudu, oni to potom ti rodiče dělají ještě chviličku, ale zase bych řekl, že to vydrží jenom těch pár měsíců, kdy se rodiče ještě navzájem nenávidí, ještě „uplácejí“ dítě, a pak to vymizí. Pak se dostanou do toho normálu. To je tedy naše česká zkušenost.

K. P. Dobře, to bylo asi všechno, co jsem potřebovala vědět. Takže mockrát děkuji.

(doplňující informace z neformálního hovoru po ukončení rozhovoru – pozn. K. P.)
Podle Fiedlera jsou zkušenosti ze zahraničí nepřenosné – u nás velká většina sporů končí u soudu, zatímco v Americe se, jak se Fiedler domnívá, rodiče většinou jsou schopni dohodnout.

Vysvětlivky k přepisu:
K. P. – Kristýna Peychlová
V. F. – Vladimír Fiedler
Tučně – otázka
Jednoduše - odpověď
Kurzívou – důraz na slovo

Rozhovor byl proveden v domácí pracovně PhDr. Vladimíra Fiedlera dne 11. 4. 2010.

Příloha č. 3: Počty rozvodů ročně v ČR od roku 1967 do roku 2008

Rozvody

Rok	Počet návrhů	Povoleno rozvodů	%	Rozvedená manžel.s nezl.dětmi	%	Nerozv. manžel. celkem	%
1967	19711	17365	88,1	11371	65,5	2346	11,9
1968	21010	18647	88,7	12184	65,3	2363	11,2
1969	22721	20551	90,4	13618	66,3	2170	9,6
1970	23880	21527	90,1	14379	66,8	2353	9,9
1971	26541	23616	89,0	15845	67,1	2925	11,0
1972	25213	22395	88,8	15149	67,6	2818	11,2
1973	30270	25272	83,5	16648	65,9	4998	16,5
1974	32442	27965	86,2	16597	59,3	7477	23,0
1975	34944	26150	74,8	17305	66,2	8794	25,2
1976	34160	25550	74,8	17051	66,7	8610	25,2
1977	34353	25441	74,1	17106	67,2	8912	25,9
1978	36502	27075	74,2	18591	68,7	9427	25,8
1979	35443	26189	73,9	18114	69,2	9254	26,1
1980	36720	27212	74,1	19305	70,9	9508	25,9
1981	37433	27610	73,8	19591	71,0	9823	26,2
1982	37468	27825	74,3	20041	72,0	9643	25,7
1983	38964	29319	75,2	21338	72,8	9645	24,7
1984	40523	30514	75,3	22072	72,3	10009	24,7
1985	40663	30486	75,0	22058	72,4	10177	25,0
1986	39043	29558	75,7	21374	72,3	9481	24,3
1987	40969	31040	75,8	22621	72,9	9928	24,2
1988	40207	30648	76,2	22142	72,2	9555	23,8
1989	40970	31374	76,6	22620	72,1	9593	23,4
1990	41639	32054	77,0	23136	72,2	9584	23,0
1991	38267	29366	76,7	21053	71,7	8900	23,3
1992	36897	28572	77,4	20486	71,7	8324	22,6
1993	38269	30227	79,0	21760	72,0	8038	21,0
1994	38614	30939	80,1	22289	72,0	7674	19,9
1995	38766	31135	80,3	22108	71,0	7631	19,7

Rozvedená manželství s nezletilými dětmi

Rok	Celkem rozve-dených manž.	Z toho manželství s nezlet. dětmi		z toho							
				s 1 dítětem		se 2 dětmi		se 3 dětmi od r.1986 se 3 a více		se 4 a více	
		počet	%	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
1970	21516	14379	66,8	9232	64,2	4023	28,0	850	5,9	274	1,9
1975	26154	17305	66,2	10494	60,6	5607	32,4	947	5,5	257	1,5
1980	27218	19305	70,9	10333	53,5	7478	38,7	1242	6,4	252	1,3
1981	27608	19591	71,0	10282	52,5	7676	39,2	1378	7,0	255	1,3
1982	27821	20041	72,0	10216	51,0	8174	40,8	1411	7,0	240	1,2
1983	29319	21338	72,8	10641	49,9	8885	41,6	1541	7,2	271	1,3
1984	30514	22072	72,3	11081	50,2	9155	41,5	1580	7,2	257	1,2
1985	30486	22058	72,4	11159	50,6	9072	41,1	1565	7,1	263	1,2
1986	29558	21374	72,3	11037	51,6	8581	40,1	1756	8,2	x	x
1987	31040	22621	72,9	11810	52,2	9055	40,0	1756	7,8	x	x
1988	30648	22142	72,2	11790	53,2	8731	39,4	1621	7,3	x	x
1989	31374	22620	72,1	12318	54,5	8765	38,7	1537	6,8	x	x
1990	32054	23136	72,2	12710	54,9	8956	38,7	1470	6,4	x	x
1991	29366	21053	71,7	11053	52,5	8076	38,4	1399	6,6	x	x
1992	28572	20846	73,0	11365	54,5	7873	37,8	1248	6,0	x	x
1993	30227	21760	72,0	12415	57,1	8119	37,3	1226	5,6	x	x
1994	30939	22289	72,0	12902	57,9	8124	36,4	1263	5,7	x	x
1995	31135	22108	71,0	12880	58,2	8003	36,2	1225	5,5	x	x

Zdroj: *Statistický přehled soudních agend. Rok 1996.* 1996. [online] Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR, s. 155-156 [cit. 2010-04-09]. Dostupný z WWW: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=3397&d=47145>

Rozvody

Rok	Počet návrhů	Povoleno rozvodů	%	Rozvedená manželství s nezl. dětmi	%	Nerozvedená manželství celkem	%
1981	37433	27610	73,8	19591	71,0	9823	26,2
1982	37468	27825	74,3	20041	72,0	9643	25,7
1983	38964	29319	75,2	21338	72,8	9645	24,7
1984	40523	30514	75,3	22072	72,3	10009	24,7
1985	40663	30486	75,0	22058	72,4	10177	25,0
1986	39043	29558	75,7	21374	72,3	9481	24,3
1987	40969	31040	75,8	22621	72,9	9928	24,2
1988	40207	30648	76,2	22142	72,2	9555	23,8
1989	40970	31374	76,6	22620	72,1	9593	23,4
1990	41639	32054	77,0	23136	72,2	9584	23,0
1991	38267	29366	76,7	21053	71,7	8900	23,3
1992	36897	28572	77,4	20486	71,7	8324	22,6
1993	38269	30227	79,0	21760	72,0	8038	21,0
1994	38614	30939	80,1	22289	72,0	7674	19,9
1995	38766	31135	80,3	22108	71,0	7631	19,7
1996	40451	33113	81,9	23438	70,8	7338	18,1
1997	39592	32465	82,0	22603	69,6	7127	18,0
1998	39616	32363	81,7	21636	66,9	7253	18,3
1999	29610	23657	79,9	14177	59,9	5953	20,1
2000	34946	29704	85,0	19067	64,2	5242	15,0
2001	36694	31586	86,1	20549	65,1	5108	13,9
2002	36665	31758	86,6	20412	64,3	4907	13,4
2003	37781	32824	86,9	20705	63,1	4957	13,1
2004	37934	33060	87,2	20805	62,9	4874	12,8
2005	35698	31288	87,6	19210	61,4	4410	12,4
2006	35683	31415	88,0	19003	60,5	4268	12,0
2007	35945	31129	86,6	18408	59,1	4816	13,4
2008	35827	31300	87,4	18196	58,1	4527	12,6

Rozvedená manželství s nezletilými dětmi

Rok	Celkem rozvedených manželství	Z toho manželství s nezletilými dětmi		z toho							
				s 1 dítětem		se 2 dětmi		se 3 dětmi od r.1988 se 3 a více dětmi		se 4 a více dětmi	
		počet	%	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
1981	27610	19591	71,0	10282	52,5	7671	39,2	1378	7,0	260	1,3
1982	27825	20041	72,0	10216	51,0	8174	40,8	1411	7,0	240	1,2
1983	29319	21338	72,8	10641	49,9	8885	41,6	1541	7,2	271	1,3
1984	30514	22072	72,3	11081	50,2	9155	41,5	1580	7,2	256	1,2
1985	30486	22058	72,4	11159	50,6	9072	41,1	1585	7,1	262	1,2
1986	29558	21374	72,3	11037	51,6	8581	40,1	1756	8,2	x	x
1987	31040	22621	72,9	11810	52,2	9055	40,0	1756	7,8	x	x
1988	30648	22142	72,2	11790	53,2	8731	39,4	1621	7,3	x	x
1989	31374	22620	72,1	12318	54,5	8765	38,7	1537	6,8	x	x
1990	32054	23136	72,2	12710	54,9	8956	38,7	1470	6,4	x	x
1991	29366	21053	71,7	11638	55,3	8076	38,4	1339	6,4	x	x
1992	28572	20486	71,7	11385	55,5	7873	38,4	1248	6,1	x	x
1993	30227	21760	72,0	12415	57,1	8119	37,3	1226	5,6	x	x
1994	30939	22289	72,0	12902	57,9	8124	36,4	1263	5,7	x	x
1995	31135	22108	71,0	12880	58,3	8003	36,2	1225	5,5	x	x
1996	33113	23438	70,8	13690	58,4	8504	36,3	1244	5,3	x	x
1997	32465	22603	69,6	13274	58,7	8144	36,0	1185	5,2	x	x
1998	32363	21636	66,9	12607	58,3	7802	36,1	1227	5,7	x	x
1999	23657	14177	59,9	8199	57,8	5248	37,0	730	5,1	x	x
2000	29704	19067	64,2	11084	58,1	7015	36,8	968	5,1	x	x
2001	31586	20549	65,1	11940	58,1	7586	36,9	1023	5,0	x	x
2002	31758	20412	64,3	11756	57,6	7667	37,6	989	4,8	x	x
2003	32824	20705	63,1	11748	56,7	7929	38,3	1028	5,0	x	x
2004	33060	20805	62,9	11802	56,7	7993	38,4	1010	4,9	x	x
2005	31288	19210	61,4	10872	56,6	7376	38,4	962	5,0	x	x
2006	31415	19003	60,5	11004	57,9	7085	37,3	914	4,8	x	x
2007	31129	18408	59,1	10345	56,2	7189	39,1	874	4,7	x	x
2008	31300	18196	58,1	10358	56,9	6989	38,4	849	4,7	x	x

Zdroj: *Statistický přehled soudních agend. Rok 2009.* 2009. [online] Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR, část 1, s. 177-8. [cit. 2010-04-09]. Dostupný z WWW: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=3397&d=47145>